

ÚSTAV INFORMÁCIÍ A PROGNÓZ ŠKOLSTVA
Oddelenie prevencie a výskumu mládeže

Mgr. Marcela Bieliková

**Uplatňovania ľudských práv v školskom
a rodinnom prostredí**

Bratislava, december 2009

Výskum problematiky ľudských práv bol realizovaný s finančným príspevkom Ministerstva školstva SR.

Úvod

Ludské práva vymedzujú postavenie človeka v spoločnosti, bez nich by človek nemohol žiť dôstojne ako plnohodnotná ľudská bytosť. Ludské práva sú zdrojom slobôd, spravodlivosti a mieru. Ich rešpektovanie zaručuje človeku a ľudstvu plnohodnotný rozvoj.

Koncepcia výchovy k ľudským právam je celospoločenskou záležitosťou tak ako to vyplýva z dokumentov vydaných OSN v súvislosti s dekadou výchovy k ľudským právam. Národný plán výchovy k ľudským právam na roky 2004-2015 vznikol ako súčasť dekády OSN v Slovenskej republike a definuje okruh nastolených úloh (vychádzajúc z úloh akčného plánu dekády výchovy k ľudským právam) a ich rozdelenie medzi jednotlivé participujúce organizácie.

Výskum vzdelávania a uplatňovania ľudských práv v školskom a rodinnom prostredí sa realizoval v rámci kontinuálneho monitoringu vzdelávania a uplatňovania ľudských práv ako súčasť projektu Efektívneho monitorovacieho systému rozsahu a kvality výučby k ľudským právam, v nadväznosti na Národný plán výchovy k ľudským právam a v súlade s potrebou zvyšovania úrovne poznania a vzdelávania v oblasti ľudských práv. Cieľom reprezentatívneho výskumu uplatňovania ľudských práv v školskom a rodinnom prostredí, a to ako z pohľadu žiakov základných a stredných škôl, tak aj z pohľadu učiteľov a rodičov, bolo zmapovať právne vedomie žiakov, analyzovať zdroj informácií o ľudských právach (zastúpenie školy a rodiny), zmapovať úroveň spolupráce školy a rodiny žiaka pri výchove k ľudským právam a mieru participácie rodičov na výchove detí k ľudským právam a zistiť nedostatky v dodržiavaní ľudských práv ako v školskom tak aj rodinnom prostredí. Získané výsledky boli komparované s výsledkami predchádzajúcich výskumných zisťovaní, najmä výskumu z roku 2007 a načrtávajú vývojové tendencie sledovaného javu.

Uplatňovanie ľudských práv v školskom a rodinnom prostredí

Výber výskumnej vzorky pre realizáciu výskumu uplatňovania ľudských práv na základných a stredných školách zabezpečovala profesionálna agentúra pre zber dát – Agentúra sociálnych analýz, s.r.o. Výberový súbor žiakov základných škôl (7.,8.a 9. ročník) a stredných škôl (1., 2. a 3. ročník) bol utvorený voľným kvótovým výberom so znáhodnením v poslednom kroku zo základného súboru mladých ľudí SR vo veku 13 až 19 rokov. Výberovými kritériami boli pohlavie, vek, typ navštevovanej školy, ročník, veľkosť sídelnej jednotky a kraj. Zber empirických dát sa uskutočnil metódou štandardizovaného rozhovoru–dotazníka. Po optickej a logickej kontrole vyplnených dotazníkov bolo štatisticky spracovaných 1800 dotazníkov (47,4% od žiakov základných škôl a 52,6% od žiakov stredných škôl), čo predstavuje 90 % návratnosť.

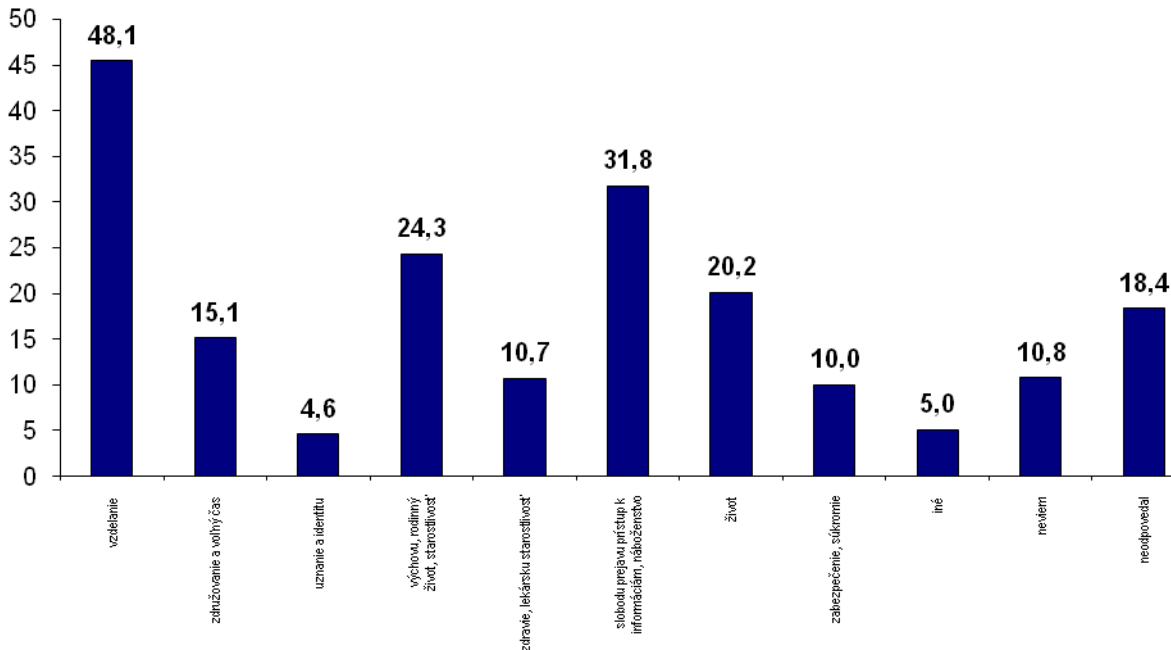
1. Právne vedomie mládeže

Cieľom vzdelávania k ľudským právam je zvýšiť právne vedomie žiakov. O ľudských právach, ako aj o právach špecifikovaných pre dieťa, by mali vedieť nielen dospelí, ale aj deti a mládež - žiaci základných a stredných škôl, aby si na základe získaných informácií vedeli uvedomiť prípadné porušenie práv a vedeli uplatniť svoje práva, a zároveň aby sa nimi aj vo svojom živote riadili.

1.1 Znalosť konkrétnych práv definovaných pre deti

Do učebných osnov základných a stredných škôl je zahrnutá výučba o právach dieťaťa. Zaujímalo nás či žiaci poznajú svoje práva. Zo súboru oslovených respondentov na otázku **neodpovedalo teda neuviedlo žiadne práva** 18,4 % opýtaných. Najznámejšími právami dieťaťa sú pre žiakov nasledujúce práva: **právo na vzdelanie**, ktoré uviedlo **48,1%** žiakov, **právo na slobodu prejavu, slobodu náboženstva a prístupu k informáciám 31,8%**, **právo na výchovu, starostlivosť rodičov a rodinný život 24,3%** a **právo na život, lásku 20,2%**. Medzi menej frekventované odpovede žiakov patria právo na voľný čas a kamarátov (15,1%), právo na zdravie a lekársku starostlivosť (10,7%), právo na bezpečie a ochranu pred negatívnymi javmi(10,0%) a právo na vlastnú identitu, dôstojnosť a uznanie (4,6%). Žiaci vo svojich odpovediach spomenuli takmer všetky základné práva dieťaťa definované v dokumente Dohovor o právach dieťaťa s výnimkou práva. Prehľad uvedených ľudských práv podrobne znázorňuje graf .

Znalosť práv definovaných pre deti

(poznámka: súčet odpovedí presahuje 100 % vzhľadom k tomu, že žiaci mali možnosť uviesť viac odpovedí)

Jednotlivé kategórie práv definovali žiaci voľne, väčšinou nie presným pomenovaním, napríklad právo na starostlivosť rodičov formulovali ako: právo na základné potreby od rodičov - jesť, piť, ošatenie, ubytovanie, právo slobodného vyjadrenia názoru ako: právo svojvoľne si vybrať školu, na ktorej chcú študovať a podobne. Skupina žiakov uvádzala ako právo dieťaťa aj rôzne zákazy ukotvené v zákonoch našej spoločnosti, ako napríklad: zákaz šoférovania do 18 rokov, zákaz predaja tabakových výrobkov do 18 rokov a podobne. Získané odpovede boli následne zoskupené do konkrétnych práv dieťaťa

Na základe analýzy odpovedí podľa demografických znakov možno konštatovať, že práva dieťaťa vedeli uviesť v o niečo väčšej miere ženy ako muži (odpoveď „neviem“ uviedlo 56,6 %, mužov a 43,4% žien) Definovať práva dieťaťa nevedeli častejšie žiaci základných škôl. Až 80,3% žiakov stredných škôl oproti 61,2% žiakov základných škôl uviedlo konkrétne práva, pričom najčastejšie uvádzali ľudské práva žiaci gymnázií (G-85,6%, SOŠ-77,7%) a najmä vekovo najstarší žiaci, žiaci tretích a štvrtých ročníkov stredných škôl. Na mieru znalostí jednotlivých práv dieťaťa teda významne vplýva stupeň a typ školy, ktorú žiak navštevuje a teda aj dĺžka a obsah vzdelávania.

Analýzou odpovedí „neviem“ a „neodpovedal“ podľa jednotlivých krajov SR a veľkosti sídelnej jednotky sa zistilo, že práva dieťaťa nevedeli v najväčšej miere uviesť žiaci z Trnavského (39,0%) a Banskobystrického kraja (38,8%), na druhej strane žiaci z Košického a Bratislavského kraja uvedenú možnosť volili len 21,6% a v 24,4%. Výsledky teda potvrdili znalosť práv dieťaťa najmä na východe a západe Slovenska. Zároveň sú to žiaci z najmenších obcí a miest (do 2000 a do 10 000 obyvateľov), ktorí v porovnaní so žiakmi z ostatných lokalít najmenej často nevedeli uviesť žiadne právo dieťaťa (27,1% a 28,0%) a teda preukázali výraznejšie vedomosti. Za nimi nasledujú žiaci z veľkomiest nad 100 000

obyvateľov. Naopak až takmer každý tretí oslovený žiak z miest do 100 000 obyvateľov práva dieťaťa neuviedol (31,2%).

Na mieru znalosti práv dieťaťa vplýva aj výška vzdelania rodičov a informovanie žiakov rodičmi o téme ľudských práv. Žiaci, ktorých matky majú vysokoškolské vzdelanie, vedeli uviesť práva dieťaťa častejšie ako žiaci, ktorých matky majú nižšie ukončené vzdelanie – základné a stredné bez maturity. Títo žiaci v najvyššom percente konkrétne práva dieťaťa neuviedli (40,5% a 32,9%). Naopak žiaci s matkou s vysokoškolským vzdelaním neuviedli práva v 25,9%. Žiaci, ktorí nevedeli uviesť žiadne z práv dieťaťa súčasne častejšie priznali, že neboli informovaní rodičmi o problematike ľudských práv. Je teda zrejmé, že pri výchove a vzdelávaní žiakov v oblasti ľudských práv popri škole významnú úlohu zohráva aj rodina. Aj z uvedeného dôvodu sme sa vo výskume zamerali aj na prostredie rodiny, na vzdelávanie a uplatňovanie ľudských práv nielen v školskom ale aj rodinnom prostredí a na spoluprácu rodiny a školy v oblasti ľudských práv.

Rozdiely medzi súborom žiakov ZŠ a súborom žiakov SŠ poukázali na skutočnosť, že hoci v oboch súboroch dominujú v odpovediach tri základné práva dieťaťa, existujú rozdiely v poradí jednotlivých práv podľa stupňa navštevovanej školy. Výnimku predstavuje len právo na vzdelanie, ktoré zaujalo výsostné miesto v uvádzaných právach dieťaťa v oboch výskumných súboroch. Podrobné údaje popisuje nasledovná tabuľka.

Ľudské práva	Základná škola	Stredná škola
negatívna odpoveď (neviem, neodpovedal)	38,7	19,7
právo na vzdelanie	31,8	58,6
právo na združovanie, voľný čas a hru	18,5	11,7
právo na uznanie a identitu	5,7	3,6
právo na výchovu, rodinný život a starostlivosť	25,5	23,3
právo na zdravie a lekársku starostlivosť	10,2	11,3
právo na slobodu prejavu a prístupu k informáciám	23,3	40,0
právo na život	16,8	23,4
právo na bezpečie a súkromie	11,6	8,4

Komparácia údajov

Na základe **porovnania** znalosti práv dieťaťa u žiakov základných a stredných škôl v analyzovanom výskume (rok 2009) a vo výskume realizovanom v roku 2007 možno konštatovať, že v oboch sledovaných rokoch sa na prvých miestach objavilo **právo na vzdelanie, právo na rodinu, domov, výchovu a starostlivosť, právo život a právo slobodu prejavu, náboženstva a prístupu k informáciám**. Zaujímavá sa javí skutočnosť, že zatiaľ čo v oboch rokoch najčastejšie zdôrazňované právo je právo na vzdelanie, súčasní mladí ľudia väčšiu dôležitosť pripisujú a teda častejšie uvádzajú právo na slobodu prejavu a na prístup k informáciám. Zároveň výsledky potvrdili oproti roku 2007 nižšiu mieru

informovanosti. A tak percentá uvádzaných práv dieťaťa sú nižšie ako v roku 2007, výnimku tvorí len právo na bezpečie, ktoré uvádzali súčasní respondenti častejšie (10,0%:7,4%). Aj to svedčí o potrebe zvýšenia pocitu bezpečia u súčasných mladých ľudí. Súčasne sa výrazne zvýšilo percento respondentov, ktorí deklarovali nevedomosti v oblasti práv dieťaťa (29,2%:14,1%)

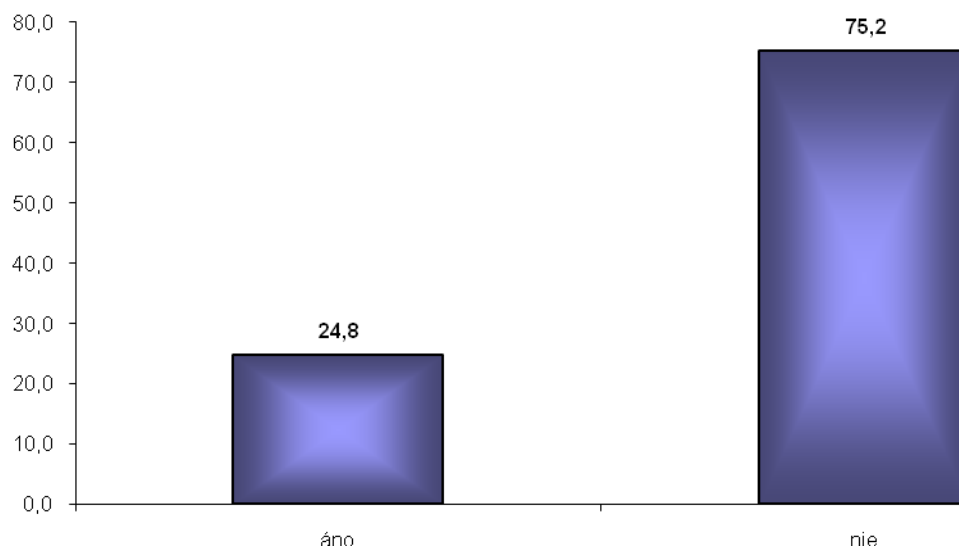
Práva dieťaťa	%	
	2007	2009
právo na vzdelanie	53,8	45,5
právo na voľný čas	18,5	15,1
právo na uznanie a identitu	13,9	4,6
právo na výchovu	35,4	24,3
právo na zdravie a starostlivosť	14,7	10,7
právo na slobodu prejavu a prístup k informáciám	39,7	31,8
právo na život	29,7	20,2
právo na bezpečie	7,4	10,0
neviem a neodpovedal	14,4	29,2

1.2 Znalosť dokumentu Dohovor o právach dieťaťa

Základným a komplexným dokumentom pojednávajúcim o právach dieťaťa je medzinárodne uznávaný dokument Dohovor o právach dieťaťa. Zaujímalo nás, či žiaci základných a stredných škôl poznajú dokumenty, v ktorých sú definované práva dieťaťa.

Z 1800 respondentov nepozná dokument o právach dieťaťa až 75,2% oslovených žiakov. Len štvrtina uviedla, že dokument presne popisujúci práva dieťaťa pozná, pričom presný názov **Dohovor o právach dieťaťa** uviedlo 17,5 % žiakov a 7,3% uviedlo iný názov.

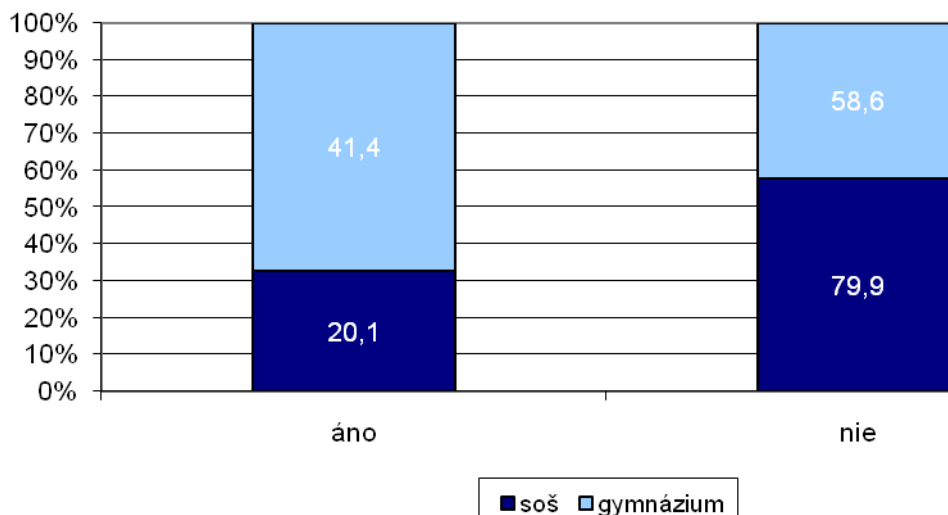
Znalosť dokumentov o právach dieťaťa

Štatisticky významné rozdiely sa potvrdili vzhľadom na všetky triediace znaky výskumného súboru. Správny názov dokumentu, v ktorom je uvedený úplný popis práv dieťaťa vedelo uviesť viac dievčat ako chlapcov (22,3%:12,9%), najmä však 14 roční žiaci, teda žiaci 8. ročníkov základnej školy (27,1%). U ostatných vekových kategórií sa vedomosti vyskytujú u

približne 15% oslovených žiakov a najmenej poznali názov dokumentu najstarší žiaci (18. ročník-13,4%). Znalosť Dohovoru o právach dieťaťa demonštrovalo teda najviac žiakov 8.ročníka základnej školy (29,2%) a najmenej žiaci 1. ročníka stredných škôl (11,5%). Prevažná väčšina nami oslovených žiakov však nepozná názov dokumentu popisujúceho základné práva dieťaťa. Vedomosti o Dohovore o právach dieťaťa prezentovali o niečo častejšie žiaci základných škôl (19,0%) ako stredných škôl (16,3%), zatiaľ čo žiaci stredných škôl častejšie uvádzali iný dokument (ZŠ:3,7, SŠ:10,4%). Ak sledujeme konkrétny typ strednej školy zistíme, že sú to predovšetkým žiaci gymnázií, ktorí poznali Dohovor o právach dieťaťa alebo iný dokument popisujúci práva dieťaťa (G 41,4%, SOŠ 20,1%), žiaci stredných odborných škôl zas vo vyššom percente tieto dokumenty nepoznajú (SOŠ 79,9%, G 58,6%).

**Znalosť dokumentov o LP dieťaťa
(podľa typu školy)**

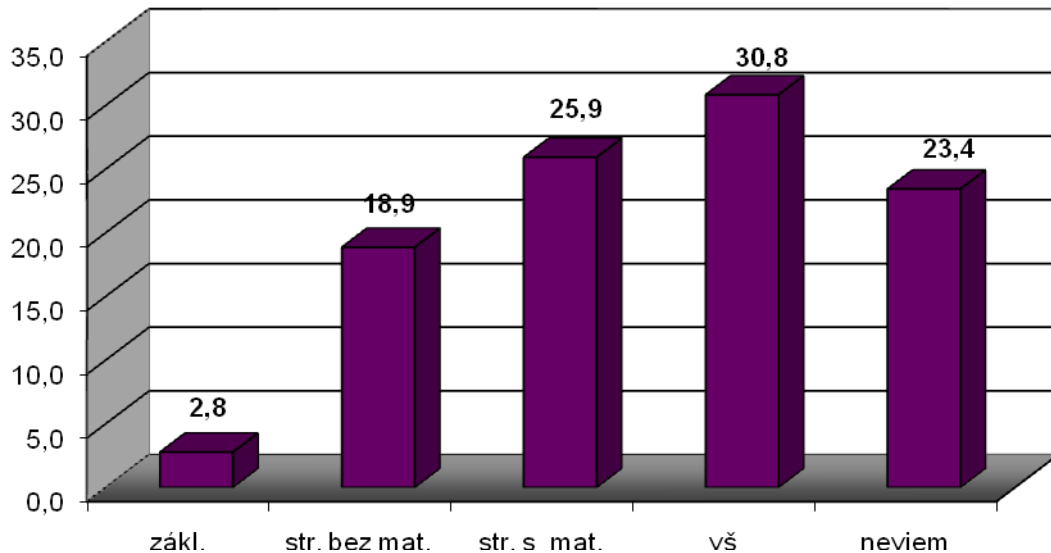

Významné rozdiely sa prejavili aj vo vzťahu k bydlisku respondentov. Dohovor o právach dieťaťa ako úplný popis práv dieťaťa uvádzali najčastejšie mladí z miest do 100 000 obyvateľov (32,3%), pričom zaujímavá je skutočnosť, že respondenti pochádzajúci z najmenších a najväčších lokalít prezentovali najmenšie vedomosti uvedeného dokumentu (12,6% a 13,6%). Uvedená skutočnosť sa potvrdila aj pri najvyššom vzdelaní otca. Aj tu najviac vedomostí preukázali žiaci s vysokoškolsky vzdelaným otcom a najmenej tam, kde otec má len základné vzdelanie. Vidíme, že vzdelanie rodičov je predpokladom aj vyššej informovanosti žiakov aj z oblasti ľudských práv a práv dieťaťa. Rodičia s vyšším vzdelaním majú viac informácií. Najviac vedomostí (o Dohovore o právach dieťaťa a iných dokumentoch) preukázali žiaci z Košického kraja (31,8%) a najmenej žiaci z Banskobystrického kraja (12,5%). V ostatných krajoch sa percento žiakov s vedomosťami o dokumentoch popisujúcich práva dieťaťa pohybovalo v intervale od 27,5% do 21,0%. Z výsledkov vyplýva, že vo všetkých krajoch SR majú prevahu žiaci, ktorí priznali, že dokument o právach dieťaťa nepoznajú.

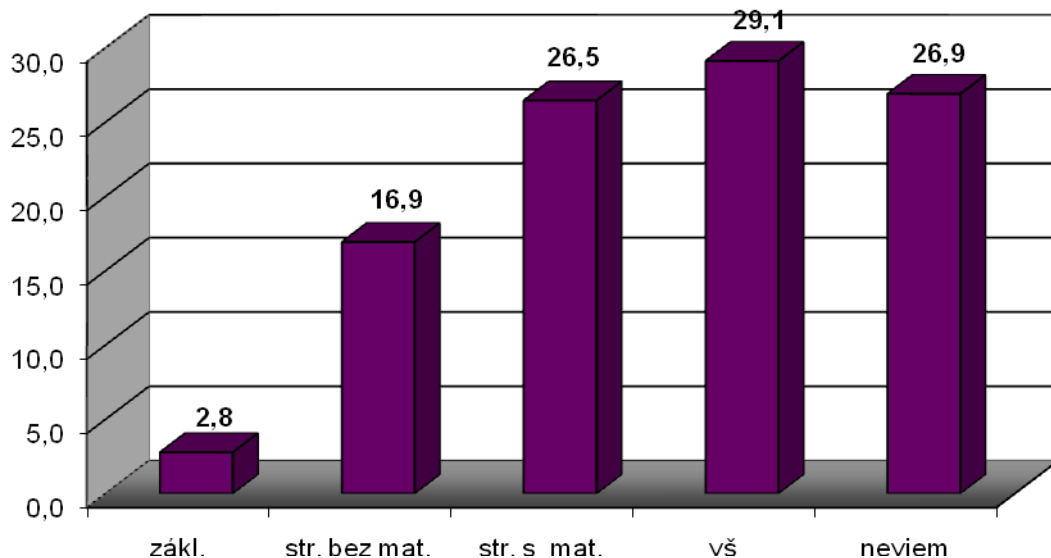
Vedomosti respondentov o dokumentoch popisujúcich práva dieťaťa sú ovplyvnené aj vzdelaním rodičov. Ako výsledky deklarujú, rodina zohráva pri informovanosti žiakov významnú úlohu. A tak najviac vedomostí o dokumentoch k právam dieťaťa preukazovali žiaci s matkou s vysokoškolským vzdelaním a najmenej respondenti, ktorých matka má ukončené základné vzdelanie. Uvedená skutočnosť sa potvrdila aj pri vzdelaní otca. Opäť

najviac vedomostí preukázali žiaci s vysokoškolsky vzdelaným otcom a najmenej s otcom, ktorý mal len základné vzdelanie. Je teda zrejmé, že vzdelanie rodičov ovplyvňuje vedomosti a informovanosť žiakov aj v oblasti ľudských práv a práv dieťaťa. Celkovo možno konštatovať, že výška vzdelania rodičov ako aj klíma v rodine a medziľudské vzťahy významne ovplyvňujú úroveň poznania žiakov.

Vzdelanie matky a oboznámenosť s ĽP

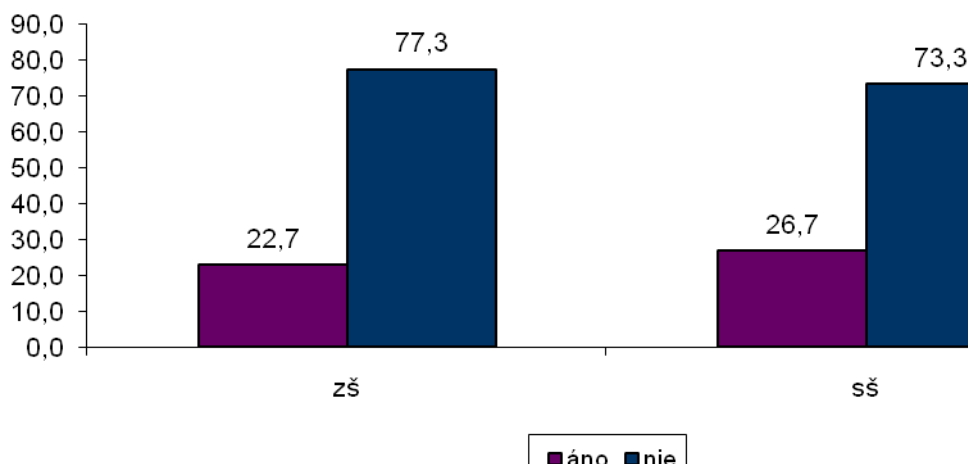
Vzdelanie otca a oboznámenosť s ĽP

Na základe **porovnania** znalosti dokumentu obsahujúceho úplný popis práv dieťaťa u **žiacov základných a stredných škôl** možno konštatovať, že sú to najmä žiaci stredných škôl, ktorí vo vyššom percentuálnom zastúpení poznajú presný názov dokumentu popisujúceho práva dieťaťa. Celkovo sú však výsledky hrozivé. Ako už bolo uvedené, Dohovor o právach dieťaťa

uviedlo 22,7% žiakov základných a 26,7% žiakov stredných škôl. Súčasne 10,4% žiakov stredných škôl a 3,7% žiakov základných škôl uviedlo iný dokument. Až 77,3% žiakov základných škôl a 73,3% stredoškôľakov takýto dokument o právach dieťaťa nepozná.

Oboznámenosť s ĽP (porovnanie ZŠ a SŠ)

Komparácia údajov

Na základe **porovnaní** znalostí dokumentov obsahujúcich úplný popis práv dieťaťa u skúmaných žiakov za sledované roky 2006, 2007 a 2009 možno konštatovať, že zatiaľ čo v roku 2007 sa úroveň vedomostí o dokumentoch popisujúcich práva dieťaťa mierne zvýšila oproti roku 2006, v súčasnej dobe zaznamenávame výrazný pokles vedomostí žiakov a to z 38,4% na 24,8%. A tak i napriek tendencii zavádzania systematickejšej výučby o všeobecných ľudských právach a právach dieťaťa do vyučovacieho procesu nevidieť jej prínos vo vedomostiach u nami oslovených žiakov základných a stredných škôl. Vysoké percento nedostatočne informovaných žiakov o dokumentoch uvádzajúcich úplný popis práv dieťaťa naznačujú, že v danej oblasti je ešte veľa práce.

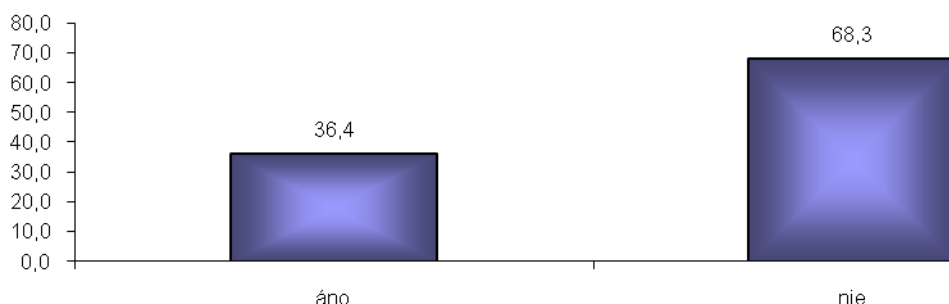
Znalosť dokumentu Dohovor o právach dieťaťa	%		
	2006	2007	2009
áno, poznám	36,8	38,4	24,8
áno, nepoznám	63,2	61,6	75,2

1.3. Znalosť organizácií, ktoré sa venujú ľudským právam

Mieru právneho vedomia žiakov základných a stredných škôl sme zisťovali aj na základe mapovania znalostí žiakov o organizáciách venujúcim sa ľudským právam. Miera znalosti organizácií (alebo konkrétnej osoby venujúcej sa ľudským právam) a ich názvy, ktoré žiaci poznajú, sú analyzované v nasledujúcej časti.

Zo súboru oslovených žiakov pozná inštitúciu zaoberajúcu sa ľudskými právami 36,4% a 68,3% nepozná. Sledovaním konkrétnych inštitúcií zistíme, že skúmaní žiaci najčastejšie uvádzajú UNICEF (12,6%), OSN (7,5%) a na rozdiel od predchádzajúcich výsledkov výskumov v roku 2006 a 2007 výchovného poradcu.

Znalosť LP inštitúcií

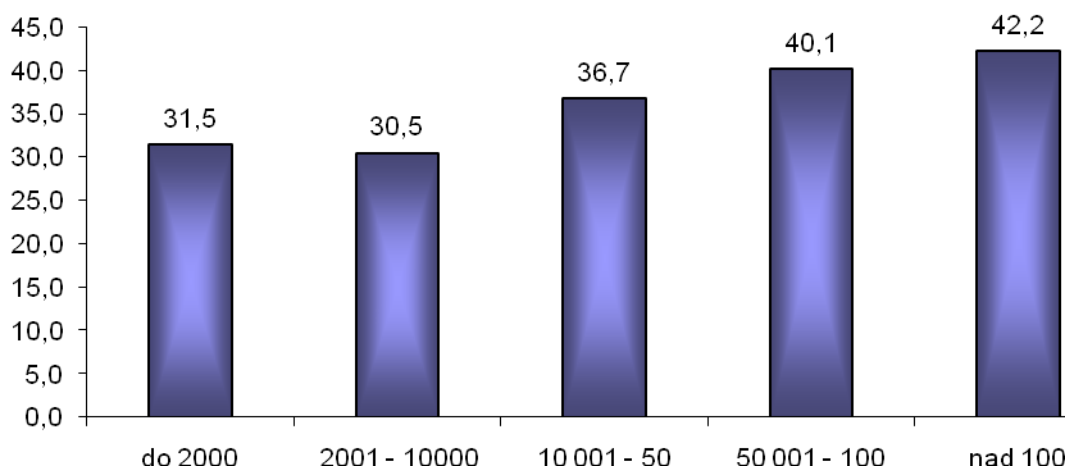

(poznámka: súčet odpovedí presahuje 100 %, možnosť uviesť viacero odpovedí súčasne;)

Názov organizácie, osoba	Počet odpovedí	% z respondentov
OSN	130	7,5
UNICEF	219	12,6
Linka dôvery	37	2,1
Ombudsman	71	4,1
Výchovný poradca	31	1,8
Mimovládne organizácie	41	2,4
Súdy	13	0,8

Organizácie zamerané svojou činnosťou na problematiku ľudských práv, poznajú v o niečo väčšej miere skúmané dievčatá (32,6%) ako chlapci (31,1%). Štatisticky významné rozdiely sa potvrdili aj vo vzťahu k ročníku štúdia skúmaných žiakov, bydlisku a typu rodinného prostredia. Najčastejšie poznajú organizácie venujúce sa ľudským právam žiaci 8. ročníkov základnej školy (43,0%) a žiaci tretích ročníkov stredných škôl (42,0%). Uvedené výsledky sú identické s výsledkami predchádzajúceho výskumného zisťovania. Predpokladáme, že práve v uvedených ročníkoch je problematika ľudských práv výraznejšie zastúpená vo vyučovacích predmetoch. Je zrejmé, že vedomosti získané na základnej škole sú v nižších ročníkoch strednej školy prekryté inými vedomosťami a títo žiaci potom preukázali vedomosti pri definovaní organizácií venujúcim sa ľudským právam v menšej miere ako žiaci základných škôl. Pritom najviac respondentov, ktorí nepoznajú organizácie venujúce sa problematike ľudských práv pochádzalo zo súboru najmladších žiakov, žiakov 7.ročníkov základných škôl. Rozdiely vo vedomostiach sa preukázali aj vo vzťahu k bydlisku nami oslovených žiakov. Definovať organizácie venujúce sa ľudským právam vedeli najčastejšie respondenti z veľkomiest, kde organizáciu uviedol takmer každý druhý jej obyvateľ (42,2%), najmenej žiaci z najmenších lokalít, z obcí do 2000 obyvateľov-31,5% a z miest do 10 000 obyvateľov- 30,5% a z Prešovského kraja (75,8%).

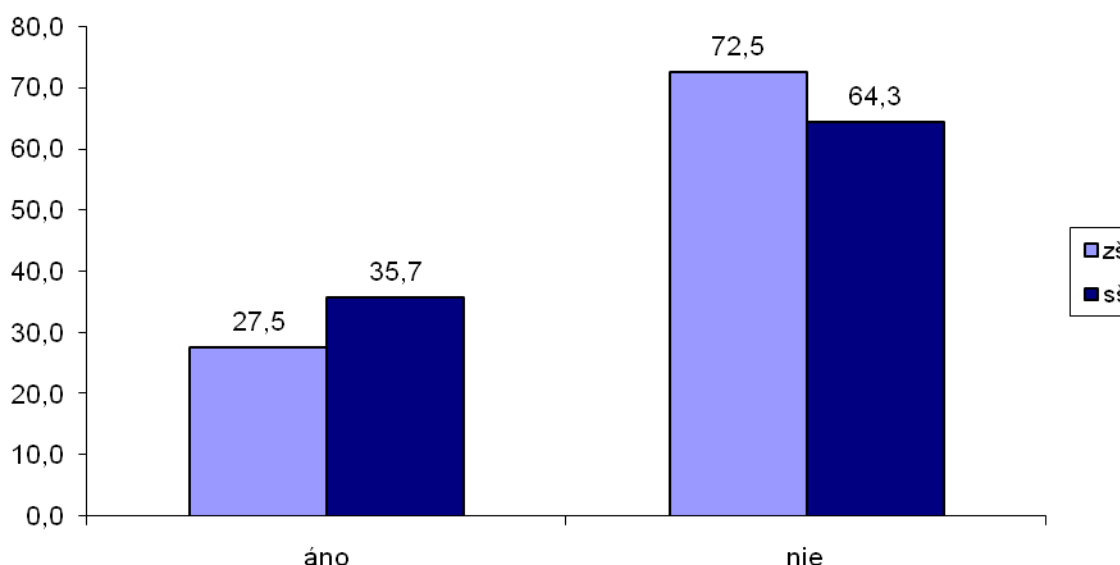
Znalosť organizácií pre ĽP (podľa veľkosti bydliska)

Výsledky potvrdili, že so zvyšovaním počtu obyvateľov bydliska rastie informovanosť mladých o ľudských právach, o inštitúciách zaoberajúcich sa ľudskými právami. Najviac vedomostí preukázali žiaci základných a stredných škôl o z Bratislavského kraja (42,7%) a Trenčianskeho kraja (42,4%). Ako výsledky naznačujú, ide pravdepodobne predovšetkým o žiakov z Bratislavy, ktorí spolu s respondentmi z Trenčína ako veľkého mesta, najčastejšie priznávali, že poznajú konkrétne organizácie zaoberajúce sa ľudskými právami. V menšej miere uvedené organizácie poznajú žiaci Nitrianskeho kraja (35,2%), Trnavského a Košického kraja (33,3% a 32,5%). Najmenej vedomostí, ako už bolo uvedené, prezentovali žiaci z Prešovského kraja, len približne 20% (20,1%) týchto žiakov uviedlo nejakú organizáciu zaoberajúcu sa ľudskými právami. Obdobne ako v prípade iných vedomostí z oblasti ľudských práv aj na znalosť organizácií pre ľudské práva vplyva výška vzdelania rodičov. Možno konštatovať, že čím vyššie ukončené vzdelanie rodičov, tým väčšia znalosť organizácií venujúcich sa ľudským právam u žiakov. Vedomosti z problematiky organizácií pre ľudské práva tak deklarovali najmä žiaci s vysokoškolsky vzdelanými rodičmi (matka-42,6%, otec-42,1%), zatiaľ čo respondenti, kde rodičia majú len základné vzdelanie poznali konkrétne organizácie venujúce sa ľudskými právami v 13,5% v prípade matky a v 21,1% v prípade otca so základným vzdelaním. Opäť sa potvrdila už naznačená skutočnosť o vplyve vzdelania rodičov na vedomosti žiakov. Na mieru znalostí žiakov o organizáciách významne vplyva aj znalosť dokumentu s popisom práv dieťaťa. Žiaci, ktorí poznajú dokument, poznajú zároveň aj organizácie venujúce sa problematike ľudských práv.

Výraznejší rozdiel v odpovediach žiakov však nastáva analýzou sledovanej premennej podľa **stupňa a typu navštevovanej školy**. Vo väčšej miere poznajú organizácie žiaci stredných ako základných škôl (SŠ:35,7%; ZŠ:27,5%). Výsledky potvrdili, že najviac vedomostí z oblasti organizácií pre ľudské práva prezentovali žiaci gymnázií (54,4%). Ak získané údaje analyzujeme podľa konkrétnych názvov organizácií zaoberajúcich sa ľudskými právami zistíme, že ako žiaci základných tak aj stredných škôl najčastejšie uvádzajú UNICEF (ZŠ-7,5%, SOŠ-12,1%, G-28,3%) a OSN (ZŠ-7,5%, SOŠ-4,7%, G-13,8%). Pomerne silné zastúpenie vykazoval ešte u žiakov gymnázií ombudsman, ktorého uviedol približne každý desiaty (11,3%) oslovený gymnazista (ZŠ-2,9% a SOŠ-2,3%). Podrobné rozloženie organizácií popisuje nasledovný graf.

Znalosť organizácií pre ĽP (porovnanie ZŠ a SŠ)

Komparácia údajov

V oblasti definovania organizácií zaoberajúcich sa ľudským právam zaznamenávame opäť negatívnu tendenciu. Oproti predchádzajúcim rokom výrazne stúplo percento žiakov, ktorí nepoznajú organizáciu alebo konkrétnu osobu zaoberajúcu sa uplatňovaním ľudských práv (rok 2006-61,9%, rok 2007-58,2%, rok 2009-68,3%). Súčet presahuje 100% z dôvodu možnosti uvedenia aj viacerých organizácií.

Znalosť iných dokumentov o ľudských právach	%		
	2006	2007	2009
áno, poznám	39,5	43,8	32,4
áno, nepoznám	61,9	58,2	68,3

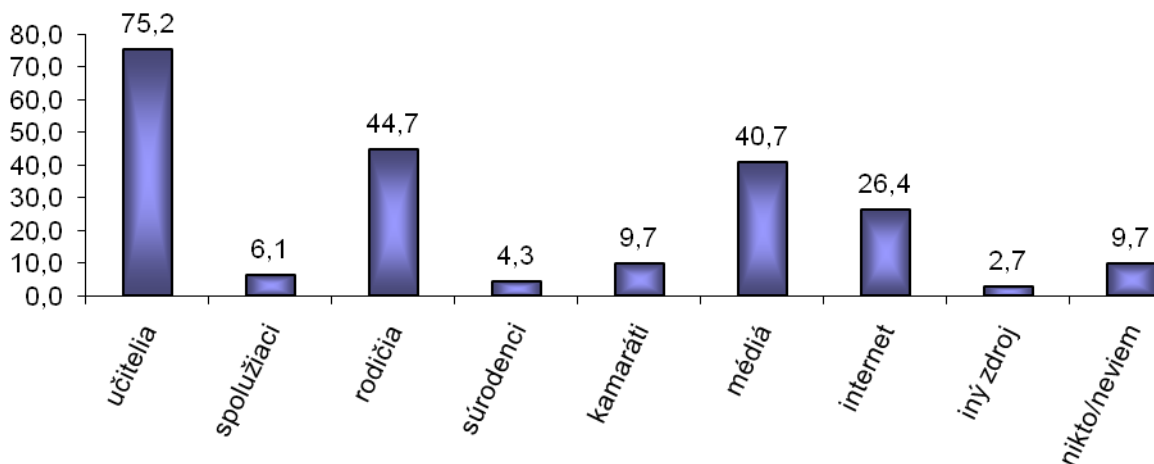
1.4 Zdroj informácií o právach dieťaťa

Okrem mapovania teoretických znalostí žiakov základných a stredných škôl v oblasti ľudských práv nás zaujímal aj zdroj získaných informácií. Analýzou zdroja informácie o existencii definovaných práv dieťaťa u žiakov základných a stredných škôl sme zisťovali, či je škola prioritným zdrojom informácií pre žiakov, alebo dôležitejšiu úlohu pri získavaní informácií o existencii práv dieťaťa zohrávajú iné zdroje, ako napríklad médiá či rodinné prostredie. Respondenti mali možnosť uviesť viacero odpovedí, preto súčet odpovedí presahuje 100 %.

Zo súboru 1800 respondentov žiakov základných a stredných škôl bolo 173 tj. 9,7% tých ktorí uviedli, že ich o existencii definovaných práv dieťaťa nikto neinformoval a teda nevedia, že vôbec existujú. Uvedená skutočnosť zaznamenala výrazný nárast oproti roku 2007, kedy sa 54 (2,9%) oslovených žiakov základných a stredných škôl vyjadrilo, že informácie o ľudských právach nemajú. Informácie získali skúmaní žiaci najčastejšie od učiteľov (75,2%), rodičov a z médií (44,7% a 40,7%). Zaujímavá je skutočnosť, že pomerne nízke zastúpenie ako zdroj informácií o právach dieťaťa mal internet (26,4%), aj keď za sledované obdobie neustále vzrastá. Najmenší podiel na získaných informáciách mali podľa

skúmaných žiakov súrodenci (4,3%) a iný zdroj (2,7%). Podrobné dáta uvádza nasledovný graf.

Zdroje informácií o LP

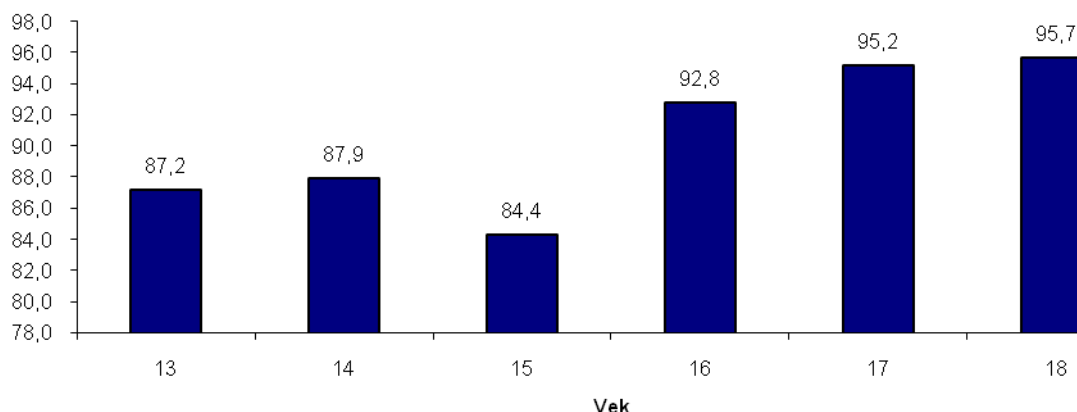

(poznámka: súčet odpovedí presahuje 100 %, možnosť uviesť viacero odpovedí súčasne)

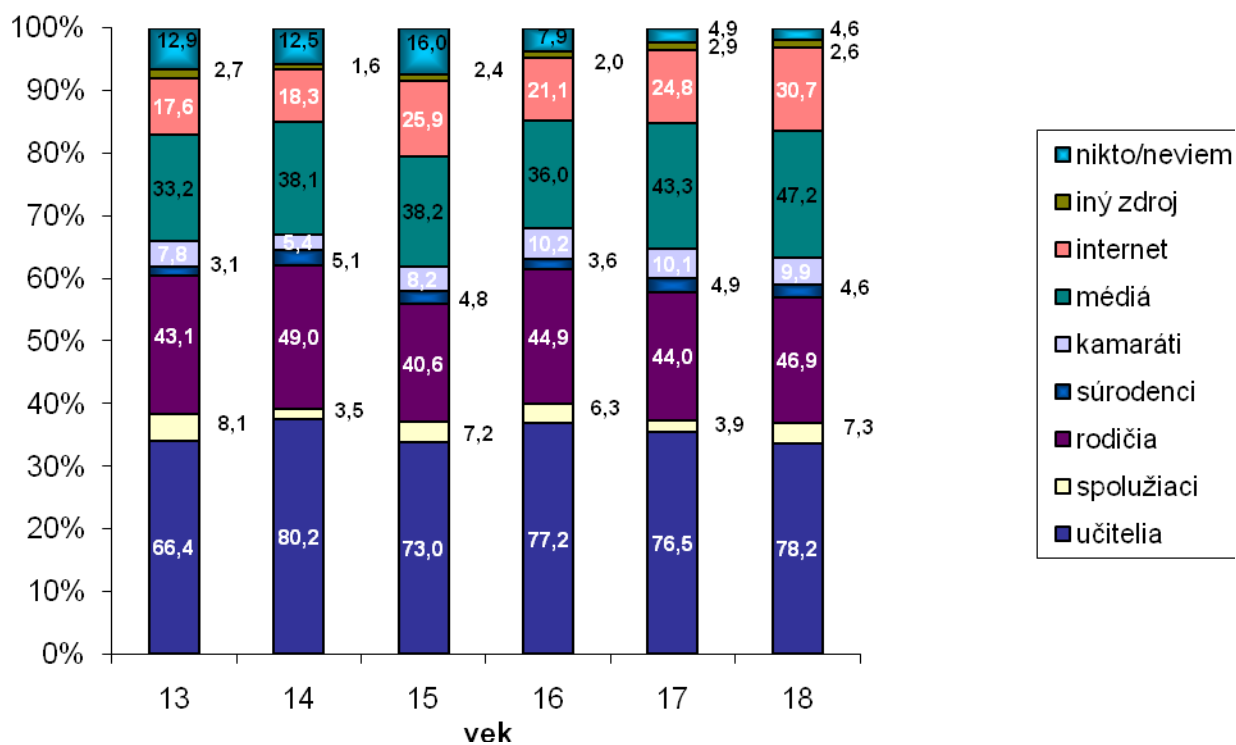
Získané výsledky korešpondujú s reprezentatívnym výskumom uplatňovania práv detí Medzinárodného strediska pre štúdium rodiny (2002) realizovanom na reprezentatívnej vzorke žiakov základných a stredných škôl. Najčastejším zdrojom informácií je školské vyučovanie, učiteľ a za ním nasledujú rodičia. Výsledky teda potvrdili, že popri škole je to najmä rodina ako významný zdroj informácií mladých ľudí. Na uvedenú skutočnosť poukázali už spomínané výsledky vedomostí žiakov z oblasti ľudských práv.

Informácie o právach dieťaťa priznali výraznejšie skúmané dievčatá ako chlapci (93,0%:87,6%), pričom 7% dievčat a 12,4% chlapcov sa vyjadrilo, že ich o existencii ľudských práv nikto neinformoval. Ak získané údaje porovnáme podľa konkrétneho zdroja informácií zistíme, že poradie jednotlivých zdrojov informácií je identické u oboch pohlaví. Najčastejším zdrojom informácií o právach dieťaťa sú ako dievčat tak aj u chlapcov učiteľia (80,6%, 70,1%). Dievčatá častejšie ako chlapci uvádzali už spomínaných učiteľov, ale aj rodičov (47,0%:42,7%), médiá (45,1%:36,3%) a internet (27,1%:25,6%). Naopak chlapci o niečo častejšie ako dievčatá ako zdroj informácií o právach prezentovali kamarátov (10,3%:9,2%) a spolužiakov (6,8%:5,5%). Je teda zrejmé, že chlapci sa o uvedených témach častejšie bavia v partiách kamarátov a spolužiakov. Ako dokumentujú získané výsledky popri škole a rodine významné miesto v informovanosti mladých ľudí zohrávajú médiá. A práve tu je dôležité si uvedomiť, že médiá poskytujú mladým ľuďom nielen pozitívne vnemy ale aj negatívne. Je preto potrebné, aby najmä rodičia sledovali, čo mladí v médiách sledujú. Obdobná situácia je aj pri internete, ktorý ako potvrdili aj naše výsledky zohráva stále významnejšiu úlohu v živote súčasnej mládeže. Informácie o právach dieťaťa od učiteľov a rodičov získali najčastejšie 14 a 18 roční respondenti (80,2% a 78,5). Najmladší respondenti 13 a 14 roční žiaci základných škôl uvádzali ako zdroj informácií častejšie ako starší žiaci popri rodičov aj spolužiakov a súrodencov. Na druhej strane žiaci stredných škôl prezentovali najmä médiá, internet a kamarátov.

Percentuálne zastúpenie žiakov oboznámených s LP (podľa veku)

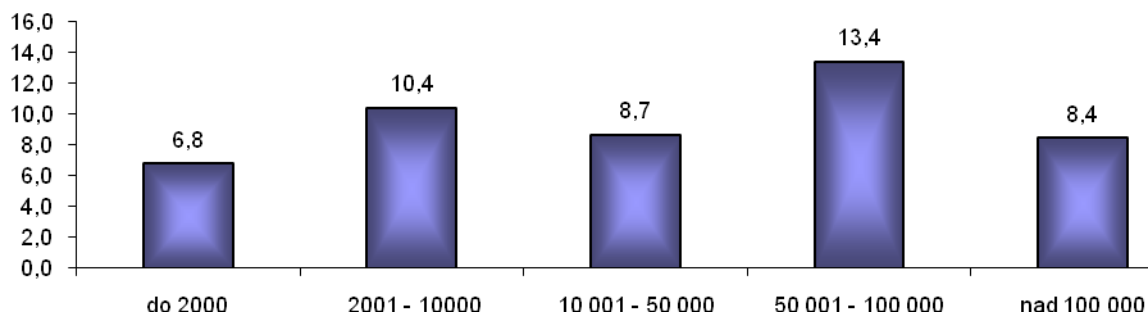

Oboznámenosť učiteľmi o LP (podľa veku)

Neinformovanosť deklarovali, ako už bolo uvedené, vo väčšej miere chlapci (12,1%), respondenti z rodín s vlastnými rodičmi (10,4%), s najnižším (základným) vzdelaním rodičov (26,3% u matky a 28,9% u otca). Zaujímavý je poznatok, že neinformovanosť potvrdilo najviac žiakov (13,4%) pochádzajúcich z veľkých miest do 100 000 obyvateľov- a najmä žiaci pochádzajúci zo Žilinského (16,3%) a Košického kraja (14,0%). Najmenej poukazovali na neinformovanosť žiaci základných a stredných škôl z Nitrianskeho, Prešovského a Bratislavského, približne 6% žiakov (6,0%, 6,3% a 6,4%).

**Neinformovanosť detí o EP
(podľa veľkosti bydliska)**

Porovnaním súboru žiakov základných škôl a žiakov stredných škôl vo vzťahu k zdroju informácií o právach dieťaťa sa zistilo, že neinformovanosť prezentovali častejšie žiaci základných ako stredných škôl (13,9%:6,0%). Sú to žiaci stredných škôl, ktorí pri všetkých predložených zdrojoch informácií o právach dieťaťa, s výnimkou spolužiakov a súrodencov zaujali dominantné postavenie. Žiaci stredných škôl tak až v 77,5% uvádzajú ako zdroj informácií o právach dieťaťa učiteľov, žiaci základných škôl v 72,9%, v 45,1% rodičov (ZŠ-44,5%) a v 43,3% médiá (ZŠ-37,8%). Rozdiely podľa stupňa navštevovanej školy (ZŠ a SŠ) sa prejavili len v percentuálnom zastúpení jednotlivých zdrojov informácií. V poradí preferencie sú výsledky totožné za oba podsúbory, teda ako žiakov základných tak aj stredných škôl. Žiaci základných škôl o niečo častejšie ako stredoškooláci uvádzali súrodencov a spolužiakov ako zdroj informácií o právach dieťaťa (ZŠ-4,6%:SŠ-4,1% a ZŠ-6,3%:SŠ-6,0%). Aj tieto výsledky potvrdili skutočnosť väčšej previazanosti mladších žiakov na rodinu a spolužiakov.. Podrobné údaje popisuje tabuľka

Poradie

	Základné školy	Stredné školy
1.	učitelia	učitelia
2.	rodičia	médiá
3.	médiá	rodičia
4.	internet	internet
5.	kamaráti	kamaráti
6.	spolužiaci	spolužiaci
7.	súrodenci	súrodenci
8.	iný zdroj	iný zdroj

Na základe analýzy odpovedí žiakov stredných škôl podľa typu strednej školy možno konštatovať, že učiteľa ako zdroj informácie uviedli v najvyššej miere žiaci oboch typov, pričom výraznejšie zastúpenie mal u žiakov gymnázií (G-81,8%,SOŠ-75,6%). Žiaci gymnázií označili častejšie ako žiaci stredných odborných škôl aj médiá, kde každý druhý gymnazista priznal, že médiá ho informovali o právach dieťaťa. Výraznejšie zastúpenie u žiakov gymnázií mal aj internet (G-33,3%,SOŠ-26,2%), kamaráti (G-11,7%,SOŠ-10,9%)

a spolužiaci (G-7,2%,SOŠ-5,4%). Naopak žiaci stredných odborných škôl o niečo viac uvádzali rodičov (SOŠ-45,3%, G-44,7%).

Komparácia údajov

Na základe **porovnania výsledkov** za sledované roky 2007 a 2009 sa zistilo, že výsledky potvrdili už spomínaný mierne negatívny trend vo vedomostiach respondentov z oblasti ľudských práv. V súčasnom výskume až približne každý desiaty oslovený žiak (9,7%) uviedol, že nemá informácie o základných právach dieťaťa, v roku 2007 to boli len necelé 3%. Najviac informácií získali žiaci v oboch sledovaných rokoch od učiteľov a rodičov, pričom ich vplyv v oblasti informovanosti mierne klesá (rok 2007-88,6%, rok 2009-75,2% a rok 2007-49,6%, rok 2009-44,7%). Na druhej strane výrazne vzrástol vplyv internetu (rok 2007-18,5%, rok 2009-26,4%), ktorý sa čoraz viac stáva dôležitým zdrojom informácií zo všetkých oblastí života najmä pre mladých ľudí.

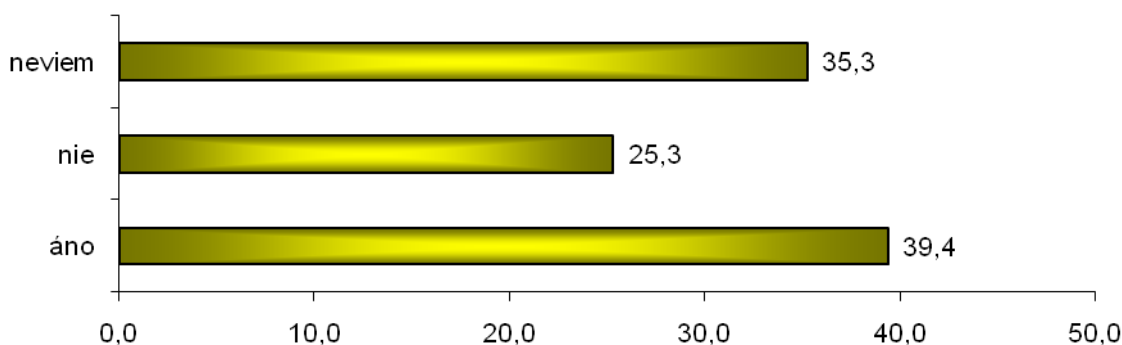
Zdroj informácií	2007	2009
učitelia	88,6	75,2
spolužiaci	6,3	6,1
rodičia	49,6	44,7
súrodenci	5,0	4,3
kamaráti	7,0	9,7
médiá	48,8	40,7
internet	18,5	26,4
iný zdroj	1,4	2,7
nikto	2,9	9,7

1.5 Problematika ľudských práv vo vyučovacom procese

V súvislosti s analýzou teoretických vedomostí uplatňovania ľudských práv a práv dieťaťa a zdroja informácií o právach sme vo výskume sledovali aj podiel vyučovacieho procesu pri právnom vedomí žiakov základných a stredných škôl. Zaujímalo nás, či sa skúmaní žiaci s problematikou uplatňovania ľudských práv stretli vo vyučovacom procese a v ktorom konkrétnom predmete.

S problematikou ľudských práv sa v procese vyučovania oboznámilo 39,4% oslovených žiakov a 25,3% uviedlo, že otázky ľudských práv na vyučovaní nepreberajú. Zarážajúca je skutočnosť, že každý tretí (35,3%) nevedel k problému zaujať stanovisko.

Problematika ĽP vo vyučovacom procese

Na základe analýzy konkrétnych vyučovacích predmetov možno konštatovať, že zo súboru respondentov, ktorí pripustili, že problematika ľudských práv sa na vyučovaní preberá a uviedli konkrétny predmet, bolo najviac tých, ktorí uviedli vyučovací predmet „občianska náuka“ (24,7%) „náuka o spoločnosti“ (5,8%) a 4,3% žiakov uviedlo „etiku“.

Vyučovacie predmety	Počet	% respondentov
občianska náuka	435	24,7
náuka o spoločnosti	102	5,8
dejepis	63	3,6
slovenský jazyk a literatúra	17	1,0
etika	76	4,3
náboženská výchova	11	0,6
matematika	26	1,5
prírodovedné predmety	36	2,0
iný	48	2,7

Pomerne široké spektrum vyučovacích predmetov znamená, že výučbu o ľudských právach možno zakomponovať do viacerých vyučovacích predmetov, záleží len na ochote a tvorivosti konkrétneho učiteľa. Ten sa podľa výpovedí respondentov, žiakov základných a stredných škôl, najčastejšie venuje ľudským právam v rámci výučby predmetu „občianska náuka a náuka o spoločnosti“ (ako v súčasnom výskume tak aj vo výskume z roku 2007), v ktorých výučbu problematiky ľudských práv stanovujú osnovy. Dost' často sa v oboch výskumoch vytvára priestor pre informovanosť o ľudských právach v predmete „etická výchova“. Za zmienku stojí aj výrazný rozdiel medzi etickou výchovou a náboženstvom ako zdroja informácií o ľudských právach (4,3%:0,6%). Keďže v školskej praxi sú v Slovenskej republike uvedené predmety alternatívne (žiak si vyberá) vzniká určitá hrozba, že skupina žiakov navštevujúcich náboženstvo, získa zo školského prostredia menej informácií. Zároveň získané výsledky svedčia o menšom percentuálnom zastúpení predmetu náboženstvo vo vyučovacom prostredí žiakov základných a stredných škôl.

Rozdiely sa potvrdili vo vzťahu k pohlaviu, ročníku štúdia a bydlisku respondentov. S problematikou ľudských práv sa vo vyučovacom procese častejšie stretávajú dievčatá ako chlapci. Až 63,5% chlapcov sa s výučbou ľudských práv nestretlo, prípadne nevedelo na otázku odpovedať, u dievčat to bolo 60,1%. Dievčatá rovnako ako chlapci pritom zhodne označili občiansku náuku. Vo vyučovacom procese sa s problematikou ľudských práv stretávajú častejšie žiaci stredných ako základných škôl, ktorí síce v nižšom percentuálnom zastúpení uviedli, že vo vyučovaní nepreberajú problematiku ľudských práva (SŠ-28,6% a ZŠ-22,9%) avšak takmer polovica žiakov základných škôl na otázku nevedela odpovedať. Najčastejšie sa s výučbou ľudských práv nestretávajú žiaci stredných odborných škôl (31,0%) najmä žiaci všetkých sledovaných ročníkov stredných škôl (1.ročníka-28,4%,2.ročníka-27,7% a 3.ročníka-28,2%). Na druhej strane približne polovica (48,8%) žiakov 7. ročníka základnej školy sa nevedela k otázke vyjadriť. Obsah vyučovania obohatený o problematiku ľudských práv deklarovali najmä respondenti z východu Slovenska, z Košického kraja, kde len necelých 20% sa vyjadriť, že ľudské práva sa u nich v škole nevyučujú. Naopak uvedenú skutočnosť potvrdilo až 32,6% žiakov z Prešovského kraja a 31,3% z Nitrianskeho kraja. Najviac žiakov, ktorí nevedeli alebo nechceli odpovedať pochádzalo z Banskobystrického

kraja (48,8%). Občiansku náuku ako predmet poskytujúci informácie o ľudských právach najvýraznejšie prezentovali respondenti pochádzajúci z Nitrianskeho (34,3%), Košického (31,3%) a Trnavského kraja (30,1%), náuku o spoločnosti žiaci zo škôl v Košickom (10,4%) ale aj z Bratislavského a Trenčianskeho kraja (zhodne 8,7%) a etiku opäť žiaci Košického kraja (8,9%). S problematikou ľudských práv sa vo vyučovacom procese stretávajú častejšie oslovení žijúci vo veľkomestách. Len necelých 15% uviedlo, že sa s problematikou ľudských práv vo vyučovaní nestretli a to na rozdiel od žiakov z najmenších obcí, ktorí túto odpoveď uviedli až v 32,2%.

Porovnaním údajov za súbory žiakov základných a stredných škôl sa zistilo, že s problematikou ľudských práv sa nestretlo vo vyučovaní 28,6% žiakov stredných škôl a 22,9% žiakov základných škôl. Sú to však najmä žiaci základných škôl, ktorí až v 41,8% nevedeli zaujať stanovisko. Hoci teda žiaci stredných škôl celkovo častejšie uvádzali, že problematiku ľudských práv majú začlenenú do vyučovacieho procesu zároveň vo väčšej miere pripúšťali negatívnu odpoveď. Súvisí to so skutočnosťou, že žiaci základných škôl výrazne častejšie nevedeli na otázku odpovedať. Problematika ľudských práv je podľa výpovedí skúmaných žiakov najčastejšie začlenená do predmetu „občianska náuka“ (28,1% u žiakov ZŠ, 20,9% u žiakov SŠ). Žiaci základných škôl ďalej uvádzali dejepis (4,1%) a „etiku“ (3,0%) a žiaci stredných škôl „náuku o spoločnosti“ (11,2%) a tiež etiku (5,3%). Ostatné označené predmety mali len veľmi malé zastúpenie. Je teda zrejme, že problematika ľudských práv a práv dieťaťa je na základných a stredných školách začlenená do učebných osnov najmä predmetov ako je náuka o spoločnosti a občianska výchova, etika a dejepis. V ostatných predmetoch je v rámci výučby problematika ľudských práv spomínaná len okrajovo a v závislosti od osobnosti pedagóga.

Vyučovacie predmety	Základná škola	Stredná škola
občianska náuka	28,8	20,9
náuka o spoločnosti	30,0	51,2
dejepis	4,1	3,2
Slovenský jazyk a literatúra	0,7	1,1
etika	3,0	5,3
náboženská výchova	0,5	0,8
matematika	0,8	2,1
prírodovedné predmety	2,7	1,4
iný	2,3	3,2

2. Postoje k ľudským právam

Premietnutie získaných teoretických poznatkov do praktického života žiakov základných a stredných škôl sme analyzovali aj zisťovaním miery dôležitosti jednotlivých konkrétnych ľudských práv pre život.. Zároveň žiaci hodnotili vyjadrením miery súhlasu resp. nesúhlasu 16 životných situácií spojených s ľudskými právami a to ako v prostredí školy tak aj rodiny. Jednotlivé životné situácie pokrývajú rôzne oblasti ľudských práv: ochrana pred násilím, právo vyjadriť slobodne svoj názor, ochrana pred užívaním narkotických a psychotropných látok, ochrana pred prácou, právo na združovanie sa s inými, právo dieťaťa udržiavať kontakt s obidvoma rodičmi, právo na primeranú životnú úroveň, právo na ochranu pred neľudským

a ponížujúcim správaním, právo na ochranu pred sexuálnym zneužívaním a právo na súkromie.

S výrokom „**môcť vyjadriť svoj názor**“ v prostredí školy súhlasilo 56,2% oslovených žiakov, pričom až každý tretí (36,4%) dokonca vyjadril jednoznačný súhlas. Uvedené percento sa ešte zvýšilo v prostredí rodiny, kde súhlasilo s výrokom 80,2% žiakov a 59,2% vyjadrilo jednoznačný súhlas. Približne 5% respondentov však v prostredí školy a 2% v prostredí rodiny s výrokom nesúhlasilo.

Pozitívny výsledok sa potvrdil aj v prípade výroku „**mám pocit, že nemám ani trochu súkromia**“ kedy väčšina oslovených žiakov vyjadrila nesúhlasné stanovisko (v škole 40,9% a v rodine 50,6%). Súhlas s uvedeným výrokom v podmienkach školy a rodiny pripustila približne štvrtina oslovených žiakov (27,7% a 25,3%) a necelé 3% uviedlo, že sa ich problém netýka.

Prístup k informáciám primeraným veku ohodnotila väčšina oslovených žiakov kladne. V škole tak zaujalo kladný postoj k výroku 62,5% žiakov a v prostredí rodiny dokonca až 71,3% a uvedené percento oproti výsledkom z predchádzajúceho zisťovania ešte vzrástlo najmä v rodinnom prostredí. V oboch prostrediach sa však našli aj takí, ktorí však prístup k informáciám vnímali ako nedostatočný a s uvedeným výrokom nesúhlasilo (v škole 12,3%, v rodine 8,5%).

Nadpolovičná väčšina oslovených žiakov (v škole 60,6%, v rodine 64,6%) vyjadrila jednoznačný nesúhlas s výrokom „**často som trestaný spôsobom, ktorý ma ponížuje a ubližuje mi**“. Zároveň však boli aj takí respondenti, ktorí pociťujú na vlastnej osobe telesné tresty, ktoré ich ponížujú a ubližujú (v škole 12,0%, v rodine 10,03%) a približne 15% žiakov nevedelo k výroku zaujať stanovisko. Ak získané výsledky sledujeme z pohľadu dvoch rokov zistíme, že výrazne vzrástlo percento žiakov, ktorí pripustili tresty voči svojej osobe. A tak vzrástlo percento žiakov, ktorí súhlasili s výrokom, že často som trestaný spôsobom, ktorý mi ubližuje v škole z 4,8% na 12,0% a v rodine z 3,2% na 10,0%). Aj tieto výsledky tak dokumentujú už naznačenú tendenciu nárastu násillia v spoločnosti a teda aj v prostredí školy a rodiny.

Finančnú situáciu vyjadrenú výrokom „**často mi chýbajú peniaze**“ ohodnotila väčšina žiakov nesúhlasným stanoviskom k nastolenému výroku. Je teda zrejmé, že nedostatok finančných prostriedkov nie je záležitosťou väčšiny oslovených mladých ľudí. Z výsledkov vyplýva, že približne 38% oslovených žiakov základných a stredných škôl je presvedčených, že im nechýbajú peniaze. Na nedostatok peňazí ako v prostredí školy tak aj v rodine poukazovala približne štvrtina respondentov (v škole 27,8%, v rodine 26,6%), pričom 17,1% a 15,3% mladých ľudí rozhodne súhlasilo s nastoleným výrokom o nedostatku financií ako v prostredí školy tak aj v rodine. Zaujímavé je, že takmer každý desiaty oslovený volil odpoveď neviem resp. sa ma to netýka.

S výrokom zameraným na právo stretávať sa s kamarátmi „**môžem sa stretávať s ľuďmi, ktorých mám rád**“ súhlasilo približne 80% skúmaných žiakov. Dodržiavanie uvedeného ľudského práva deklarovalo v domácom prostredí 82,8% a v školskom prostredí 79,5% žiakov. Pritom prevažná väčšina z nich (v rodine 68,1%, v škole 62,9%) uvádzala rozhodný súhlas a uvedené výsledky sú výrazne vyššie ako v predchádzajúcom výskume. Potvrdzuje sa tak tendencia liberálnejšieho vzťahu rodičov k deťom s plnou zodpovednosťou za vlastné činy. Uvedené výsledky dokumentuje výskum Násillie ako prejav intolerancie a extrémizmu z roku 2009 riešeného na Ústave informácií a prognóz školstva. S predloženým výrokom nesúhlasilo a nedodržiavanie práva na slobodné stretávanie sa s kamarátmi prezentovalo len 6% oslovených žiakov (v rodine 6,0%, v škole 6,2%)

Postoj skúmaných žiakov k výroku „**dospelí mi viac ubližujú ako vychovávajú**“ jednoznačne vyjadrujú výsledky, podľa ktorých necelých 70% žiakov (v rodine 68,0%, v škole 63,8%) s uvedeným výrokom nesúhlasí a súhlasné stanovisko vyjadrilo 9,9% žiakov

v prostredí školy a 8,1% v domácom prostredí. Aj pri uvedenom výroku zaznamenávame aj keď malý ale určitý nárast násilia. Znížilo sa oproti predchádzajúcim výsledkom percento respondentov, ktorí výrok odmietli (v škole z 69,7% na 63,8%, v rodine z 73,6% na 68,0%) a súčasne sa zvýšil počet tých, ktorí vyjadrili súhlasné stanovisko (v škole z 8,1,% na 9,9%, v rodine zo 7,3,% na 8,1%).

Subjektívne vnímanie množstva voľného času sme vo výskume sledovali analýzou nasledovného výroku. S výrokom **„popri povinnostiach mi často nezostáva čas na oddych“** súhlasí približne štvrtina oslovených žiakov (v rodine 24,9%, v škole 31,9%) a takmer 30% (v rodine 28,8%, v škole 29,2%) zaujalo nerozhodný postoj. 40,2% žiakov v rodinnom prostredí a 33,5% v školskom prostredí však poukazuje svojim postojom k výroku na dostatok času popri povinnostiach aj na oddych. Uvedené percento má však klesajúcu tendenciu, čo znamená, že respondenti pociťujú väčší priestor na oddych a záľuby ako v roku 2007 (v rodine 45,5%, v škole 38,7%).

Slobodu prejavu ako jedno zo základných ľudských práv prezentované v našom výskume výrokom **„nikto ma nenúti fyzickým alebo psychickým nátlakom meniť názory“** deklarovali súhlasným stanoviskom k predloženému výroku takmer dve tretiny oslovených žiakov v podmienkach školy a každý druhý žiak v domácom prostredí. Pritom takmer 40% (v škole 65,4%, v rodine 41,8%) vyslovilo jednoznačne súhlasné stanovisko. Varujúca je skutočnosť, že na nedodržiavanie uvedeného práva v rodine poukazovalo až 25,5% respondentov, žiakov základných a stredných škôl a 11,8% v škole. Je teda zrejmé, že v rodine sa skúmaní žiaci cítia pri presadzovaní vlastných názorov viac utláčaní ako v škole. Uvedené výsledky sú ešte výraznejšie ako u respondentov v predchádzajúcom výskume v roku 2007.

Ochrana pred drogami je podľa názoru nami skúmaných žiakov vcelku dostatočná. Až 60,2% žiakov v prostredí rodiny a 56,8% v prostredí školy má pocit dostatočnej ochrany pred drogami. Približne 15% oslovených žiakov je presvedčený o nedostatočnej ochrane ako v rodine tak aj v škole a uvedené percento stúplo o 5% v oboch sledovaných prostrediach. Zaujímavá je skutočnosť, že rovnaké percento žiakov (v rodine 15,5%, v škole 14,9%) na otázku nevedelo, alebo nechcelo odpovedať, resp. sa ich to netýka.

Právo na zdravotnú starostlivosť vyjadrenú výrokom **„keď som chorý zavedú ma dospelí k lekárovi, alebo sa iným spôsobom o mňa postarajú“** prezentovalo súhlasným stanoviskom 64,6% žiakov v prostredí školy a až 80,2% v rodine. Zarážajúce je však, že 75 žiakov (4,3%) sa vyjadrilo, že v rodine sa v prípade choroby o neho nepostarajú, v škole je o tomto presvedčených 8,6% žiakov.

Na prípadné sexuálne obťažovanie deklarované jednoznačne súhlasným stanoviskom s výrokom **„mám pocit, že som bol určitým spôsobom sexuálne obťažovaný“** poukázalo 5,0% žiakov v škole a 3,9% v rodine. Pritom počet žiakov s presvedčením o sexuálnom obťažovaní ako v škole tak aj v rodine mierne stúpol oproti výsledkom z roku 2007 (v škole z 3,4% na 3,9%, v rodine z 4,5% na 5,0%).

Približne dve tretiny oslovených žiakov základných aj stredných škôl súhlasilo s výrokom **„nikto mi nikdy nebránil v učení, alebo v chodení do školy“**. V našom súbore sa však našli aj takí (takmer 10 %), ktorí pripustili, že im bolo bránené v učení a chodení do školy a to v podmienkach školy (8,8%) aj rodiny (9,0%).

S výrokom **„niekedy som nútený pracovať a zarábať peniaze aj keď s tým nesúhlasím“** nesúhlasila prevažná väčšina oslovených žiakov. (v škole:62,8%, v rodine: 62,6%).Rozhodný súhlas vyjadrilo 6% opýtaných a približne 17% nevedelo k výroku zaujať stanovisko.

3. Porušovanie ľudských práv v školskom prostredí

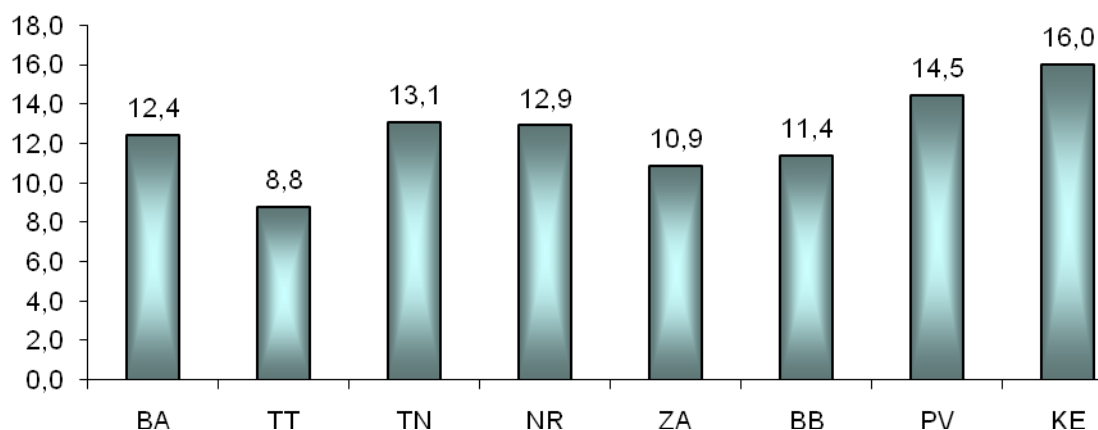
Napriek tomu, že školské prostredie je považované za miesto rozvoja osobnosti dieťaťa a výchovy zameranej na posilňovanie úcty k ľudským právam a základným slobodám, je však často aj miestom porušovania ľudských práv. S akými typmi porušovania ľudských práv sa stretávajú žiaci základných a stredných škôl, na koho sa s porušením práva žiaci obracajú a aký je postoj učiteľov k porušeniu práv v školskom prostredí sme sa pokúsili zmapovať v nasledujúcich častiach.

3.1 Typy porušenia ľudských práv

Právne dokumenty, ako napríklad Všeobecná deklarácia ľudských práv, či dokument Dohovor o právach dieťaťa definujú jednotlivé ľudské práva. Ľudské práva vymedzujú postavenie človeka v spoločnosti a bez nich by človek nemohol žiť dôstojne ako plnohodnotná ľudská bytosť. Vo výskume nás zaujímalo, ktoré ľudské práva sú porušované v školskom prostredí a v akej miere. Respondenti, žiaci základných a stredných škôl mohli uviesť vo svojej odpovedi na otvorenú otázku, o porušenie akého práva išlo, či sa porušenie práva týkalo ich vlastnej alebo inej osoby a kým bolo právo porušené.

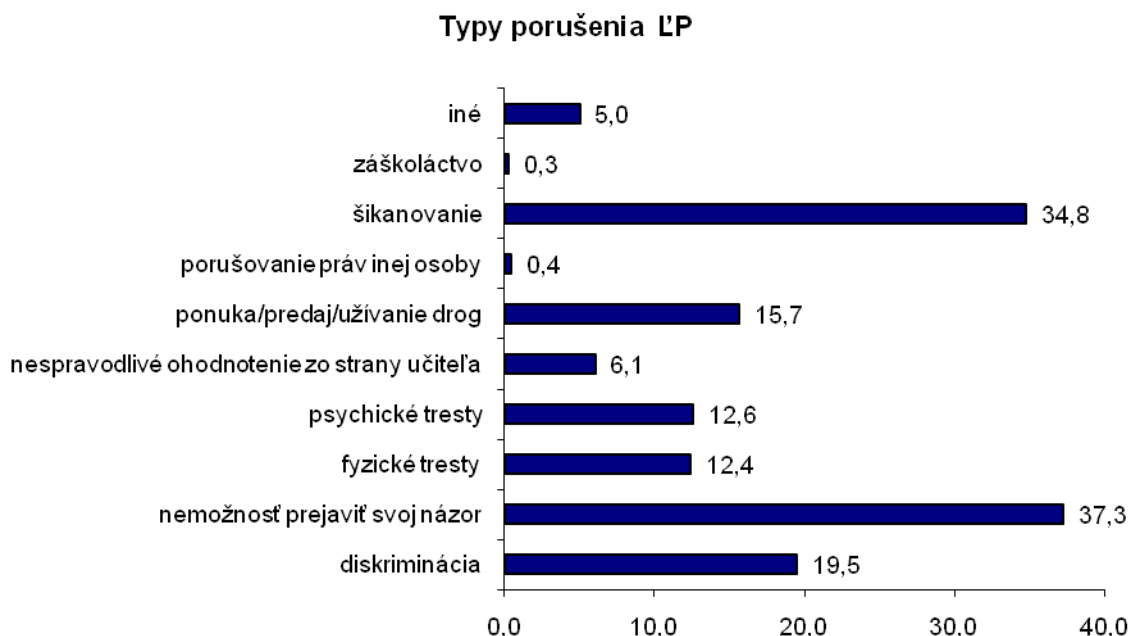
S porušením ľudských práv v škole sa **nestretlo** 41,9 % žiakov a 9,5% nevedelo na otázku odpovedať. S porušením práv v škole sa nestretlo o niečo viac žien ako mužov (44,5%, 39,4%), žiakov stredných ako základných škôl (SŠ-43,0%, ZŠ-40,6%), najmä žiaci stredných odborných škôl (SOŠ-44,%, G-41,0%, ZŠ-40,6%), žiaci prvých a druhých ročníkov stredných škôl (46,7%, 44,4%) a najmenej sa s porušením práv nestretli žiaci ôsmych ročníkov základnej školy (36,5%). Rozdiely sa prejavili aj vzhľadom na miesto bydliska. A tak sa s porušením práva v škole nestretlo najviac oslovených z najmenších lokalít, z obcí do 2 000 obyvateľov a z malých miest do 10 000 obyvateľov (46,9% a 44,1%). Najvyššie percentuálne zastúpenie podľa krajov vykazovali respondenti z východu Slovenska, z Prešovského a Košického kraja (14,5% a 16,0%). Je teda zrejme, že s porušením ľudských práv v škole sa častejšie stretávajú žiaci z väčších aglomeračných jednotiek a najmä z veľkých miest. Títo respondenti potom najmenej často uvádzali, že sa s týmto javom v škole nestretli. Uvedený jav prezentovali aj najmä mladí ľudia z Trnavského kraja (8,8%).

Zastúpenie žiakov, ktorí sa nestretli s porušovaním ĽP
(podľa kraja)

S porušením ľudských práv v škole sa **stretlo** 677 žiakov (37,6%), čo predstavuje pokles oproti výsledkom z roku 2007 (859). Na základe získaných odpovedí na konkrétne porušenia ľudských práv (N=974) sa zistilo, že v 252 prípadoch (37,3%) išlo nemožnosť vyjadriť svoj

názor, teda porušenie práva na slobodu názoru a prejavu, v 235 prípadoch (34,8%) o šikanovanie medzi žiakmi, v 132 prípadoch (19,5%) o diskrimináciu a v 106 (15,7%) o ponuku, predaj a užívanie drog v prostredí školy. Vo svojich odpovediach respondenti ďalej uvádzali najmä fyzické a psychické tresty zo strany učiteľa (84 žiakov-12,4% a 85 žiakov-12,6%) Podrobné výsledky sú znázornené v grafe.

(poznámka: súčet odpovedí presahuje 100 %, možnosť uviesť viacero odpovedí súčasne)

Podľa výsledkov uvedených v grafe, je zrejmé, že najfrekvencovanejším typom porušenia práva v na základných a stredných školách je **nemožnosť vyjadriť svoj názor a šikanovanie**. Do kategórie šikanovanie boli zaradené porušenia práv žiaka žiakmi. Dôvody šikanovania žiakov žiakmi sú rôzne, ide najmä o nasledujúce faktory: výzor, pohlavie, vek, rodinné prostredie, prejav iného názoru, iné správanie a pod.

So šikanovaním sa v škole stretli viac dievčatá ako chlapci (19,8% a 13,9%), žiaci základných škôl (ZŠ-21,1%, SŠ-13,6%), najčastejšie žiaci 8. a 9. ročníkov základnej školy, kde na uvedené porušenie poukázal každý štvrtý oslovený žiak (24,2% a 24,9%) a žiaci z väčších miest do 100 000 a nad 100 000 obyvateľov (18,2% a 19,6%). Možno konštatovať, že so zvyšovaním počtu obyvateľov bydliska rastie aj šikanovanie. A tak sa najvypuklejšie prejavuje najmä v Bratislavskom kraji (25,2%) ale aj v Trnavskom kraji (23,8%), najmenej v Trenčianskom a Žilinskom kraji (zhodne 12,9%). Šikanovanie ako porušenie ľudského práva uvádzali najvýraznejšie žiaci, ktorí žili len s jedným rodičom (22,5%).

Najčastejším porušením práva v škole, je **nemožnosť prejavu svoj názor** (37,3%). Do tejto kategórie boli zaradené porušenia práv žiaka učiteľmi, vedením školy. Prejavy neumožnenia prezentácie názoru sú rôzne, ide najmä o nasledujúce situácie: neschopnosť prijať iný názor, pojednávanie o žiakoch bez žiakov, nemožnosť obhajoby pri obvinení, potrestanie za prejav názoru, nemožnosť obhajoby pri známkovaní, považovanie názoru žiaka za hlúposť alebo za drzosť, diskriminácia pri možnosti prejavu názoru. Neumožnenie prejavu alebo neakceptovanie názoru, prezentovali vo väčšej miere dievčatá ako chlapci (19,7%,16,4%). Nespokojnosť s možnosťami prejavu názoru sa zistila častejšie u starších žiakov, žiakov tretích ročníkov strednej školy(27,0%), ale aj 1.ročníkov strednej školy

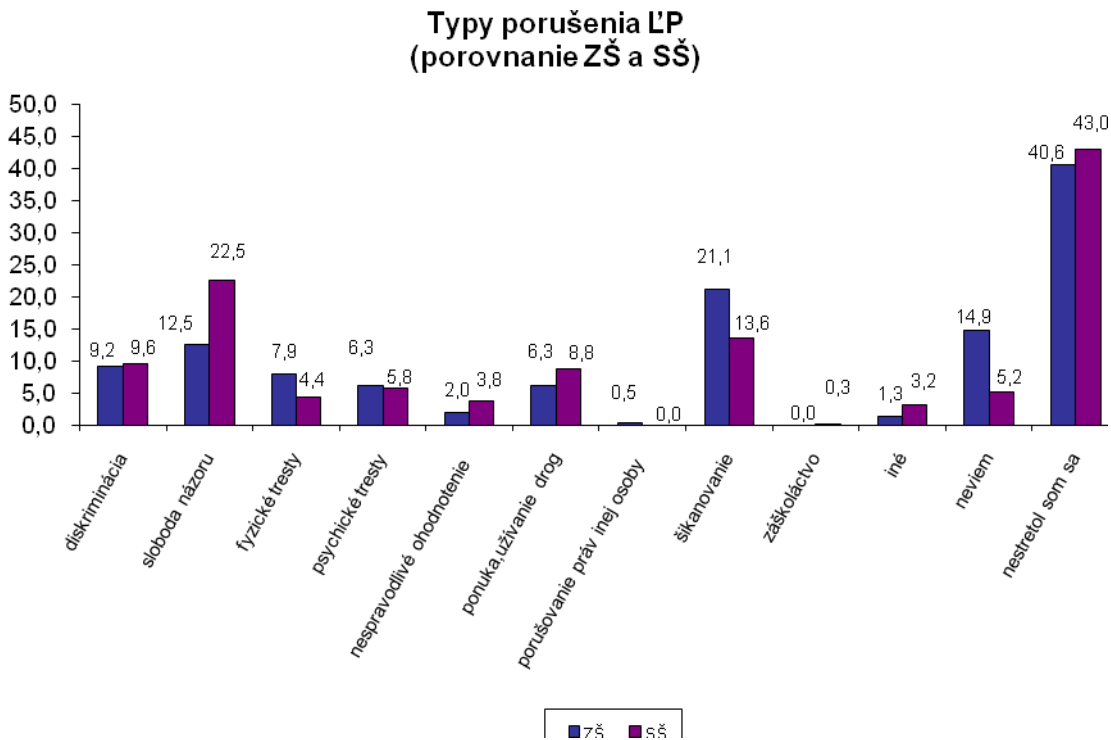
(24,2%). Sú to výrazne častejšie žiaci stredných ako základných škôl, ktorí poukazujú na porušenie uvedeného práva na slobodu názoru a prejavu (SŠ-22,5%, ZŠ-12,5%) a najmä žiaci gymnázií (26,7%). Porušenie tohto práva v najmenšej miere uvádzali žiaci 9. ročníkov základných škôl (7,7%). Nespokojnosť s možnosťou prejavu názoru prejavili v najnižšom percente (10,8%) respondenti z Prešovského kraja a žiaci žijúci v najmenších lokalitách, v obciach do 2000 obyvateľov (15,2%). Na základe analýzy odpovedí žiakov podľa krajov SR, možno konštatovať, že nespokojnosť s možnosťou vyjadriť svoj názor prejavili v najväčšej miere žiaci z Banskobystrického kraja, kde na uvedené porušenie ľudských práv v školskom prostredí poukázal každý štvrtý oslovený žiak, ale aj žiaci z Košického a Bratislavského kraja (20,8% a 20,6%).

Medzi porušenia práv, ktoré žiaci uvádzali, patrí aj **diskriminácia** (19,5%). Do tejto kategórie boli zaradené porušenia práv žiaka učiteľmi, spolužiakmi, prípadne vedením školy. Ako dôvody diskriminácie žiaci uvádzali predovšetkým: obľúbenosť – zaujatosť učiteľov, vedomosti žiakov, farba pleti, pôvod, sexuálna orientácia, pohlavie, výzor, vek a postavenie rodičov. Diskrimináciu pociťuje v školskom prostredí 10,1% dievčat a 8,7% chlapcov. Sú to o niečo častejšie žiaci stredných škôl, ktorí ako porušenie práv v školskom prostredí uvádzali diskrimináciu (SŠ-9,6%, ZŠ-9,2%), najmä žiaci navštevujúci gymnáziá (13,9%) a žiaci 9.ročníka základnej školy a 1. ročníka strednej školy (10,7% a 10,8%). Výsledky výskumu poukazujú na tendenciu nárastu prejavov diskriminácie na základných školách so zvyšujúcim sa ročníkom a na pokles uvedeného porušenia so zvyšujúcim sa ročníkom na strednej škole. Diskrimináciu pociťujú v najvyššej miere oslovení žiaci žijúci v mestách do 50 000 a 100 000 obyvateľov (11,1% a 15,7%) a pochádzajúci z Trnavského a Košického kraja (11,9% a 11,8%). Silné zastúpenie vykazovali aj respondenti z Bratislavského (10,6%) a Prešovského kraja (10,2%). Na diskrimináciu najmenej poukazovali mladí ľudia žijúci v Trenčianskom kraji, len 4,3%).

Ponuku, predaj a požívanie drog ako porušenie práv v školskom prostredí zaznamenalo 15,7% žiakov. Ide predovšetkým o nasledujúce situácie: fajčenie, ponuka a požívanie alkoholu, ponuka drog. Uvedené porušenie ľudských práv uvádzali výraznejšie chlapci ako dievčatá (8,2%, 7,2%), a čo je zarážajúce najmä žiaci 8. ročníkov základnej školy, kde na porušenie práva poukázal viac ako každý desiaty oslovený žiak (11,4%). Predaj, užívanie a ponuku drog deklarovalo najmenej žiakov 7. a 9.ročníkov základných škôl (2,8% a 4,7%). Pritom porušenie uvedeného práva je výraznejšie na stredných ako základných školách (SŠ 8,8%, ZŠ 6,3%). Pri analýze javu vzhľadom na typ školy zistíme, že ponuku drog ako porušenie práva priznávali najmä žiaci stredných odborných škôl. Uvedené percento je o polovicu vyššie ako v gymnáziách (10,6% a 5,2%) . S uvedeným typom porušenia práv sa výrazne najčastejšie stretávajú žiaci z veľkých sídelných jednotiek nad 100 000 obyvateľov (11,6 %). Zaujímavá je skutočnosť, že ponuku drog uvádzali vo vyššom percente (8,5%) aj žiaci z najmenších miest do 10 000 obyvateľov. Najmenej porušenie práva uvádzali mladí žijúci v mestách do 50 000 obyvateľov (4,7%) a žiaci z Prešovského a Trenčianskeho kraja (4,0% a 4,3%). Naopak najvypuklejšie sa prejavuje v Košickom a Trnavskom kraji (11,3% a 11,2%).

Porovnaním údajov konkrétneho prejavu porušenia ľudských práv v školskom prostredí za súbor **žiakov základných a stredných škôl** sa zistilo, že v oboch súboroch približne 40% žiakov (ZŠ 40,6%, SŠ 43,0%) uviedlo, že sa s porušením práv v škole nestretlo. Ak uvedený jav porušovania práv v škole sledujeme z pohľadu poradia jednotlivých typov porušenia na základe frekvencie javu u súboru žiakov základných a súboru žiakov stredných škôl zistíme určité rozdiely. Zatiaľ čo žiaci stredných škôl najčastejšie poukazujú na porušenie práva na vlastný názor, šikanovanie a diskrimináciu, žiaci základných škôl uvádzali najmä šikanovanie, nemožnosť prejavit' svoj názor a diskrimináciu. Hoci preferencia všetkých troch

typov porušenia je identická, rozdiely sa prejavili v poradí. Zaujímavá je skutočnosť, že na štvrtom mieste sa u žiakov základných škôl objavujú telesné tresty, u stredoškolákov ponuka, predaj a užívanie drog. Získané údaje sú podrobne spracované v nasledovnej tabuľke.

Komparácia údajov

Na základe **porovnania typov porušenia práv v škole** v analyzovanom výskume (**rok 2009**) a vo výskume realizovanom v **roku 2007** možno skonštatovať, že nemožnosť prejsť svoj názor, diskriminácia a šikanovanie sú v oboch sledovaných rokoch najčastejšie uvádzanými typmi porušenia práv v školskom prostredí. Výsledky však potvrdili, že do popredia sa najmä na stredných školách dostáva porušovanie práva na slobodu prejavu. Súčasní mladí ľudia si tak stále viac uvedomujú právo na vlastný názor. Zaujímavým zistením zároveň je, že stále viac žiakov základných a stredných škôl je presvedčených, že k porušeniu ľudských práv v škole nedochádza (rok 2007-30%, rok 2009-41,9%) a to i napriek neustále deklarovanému a výskumami podporenému javu nárastu násillia a šikanovania aj v prostredí škôl.

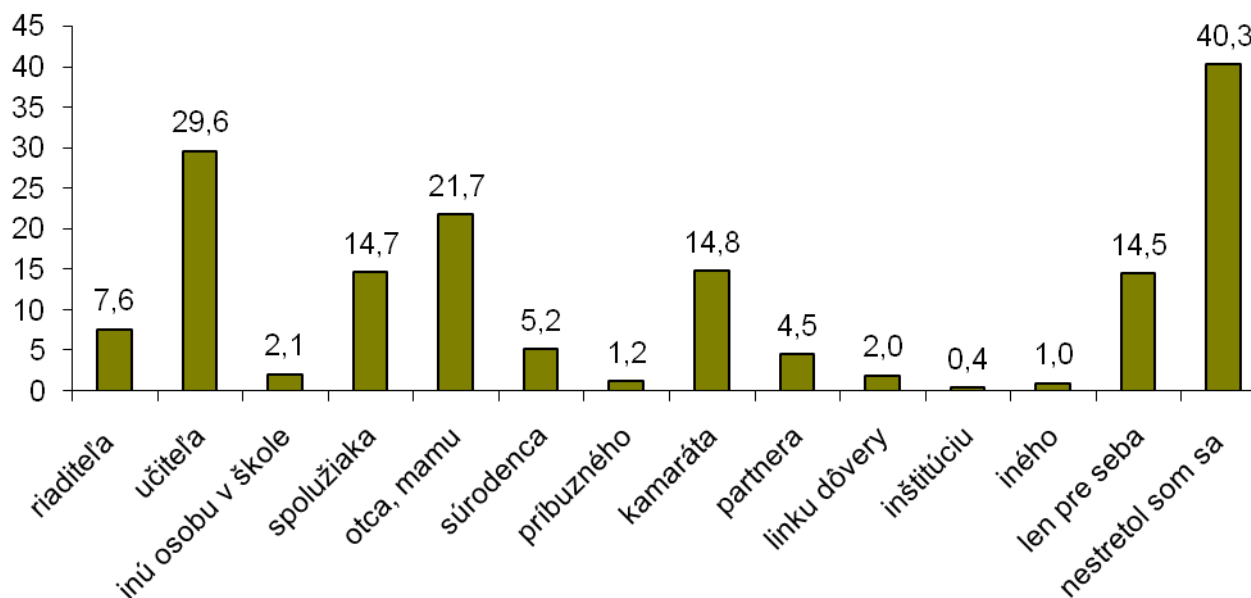
3.2 Preferencia osoby pri riešení porušenia ľudských práv v školskom prostredí

Popri analýze prejavov porušenia ľudských práv v prostredí základných a stredných škôl sme sledovali aj to, koho oslovení žiaci požiadali o pomoc v prípade, že pripustili existenciu porušenia ľudských práv.

Existenciu porušenia ľudských práv v škole pripustilo už spomínaných 1085 žiakov od ktorých sme získali 2134 odpovedí na otázku, koho požiadali o pomoc pri riešení porušenia. Výsledky výskumu potvrdili, že najčastejšie sa žiaci obracajú pri riešení problému na **učiteľa** (29,6%) prípadne **rodičov**, otca a matku (21,7%). O niečo menej sa obracajú na **spolužiaka** (14,7%) alebo **kamaráta** (14,8%). Len približne 5% oslovených žiakov hľadalo pomoc u súrodencov prípadne partnera. Až takmer 15 % žiakov si však problém porušenia ľudských práv **necháva pre seba**. Na **iného rodinného príslušníka** sa obracia 1,2 % žiakov, na

odborníka linky dôvery 2,0 % žiakov a 1,0 % uviedlo **inú osobu**. Osem odpovedí (0,4 %) dokumentuje, že žiaci sa obracajú s riešením problému aj na konkrétnu **inštitúciu**. Približne 40% respondentov (N=720) uviedlo, že sa s porušením ľudských práv v škole nestretli.

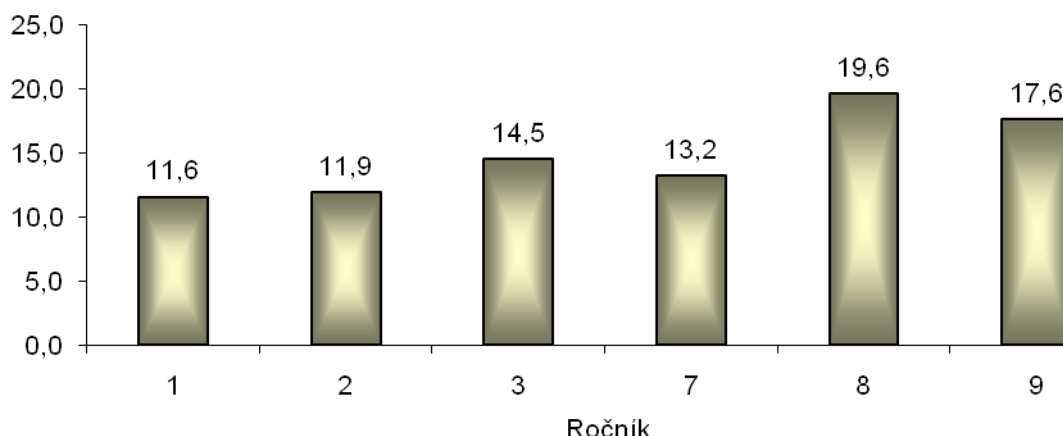
Pomoc osôb pri riešení porušenia ĽP

(poznámka: súčet odpovedí presahuje 100 %, možnosť uviesť viacero odpovedí súčasne)

Na výber osoby, ktorú žiak preferuje pri riešení porušenia ľudských práv vplyva pohlavie respondenta. S porušením ľudských práv v školskom prostredí sa približne rovnako nestretli chlapci ako dievčatá (38,7% a 42,2%), dievčatá uvedenú skutočnosť uviedli v o niečo vyššom percente. Zatiaľ čo skúmaní chlapci si skúsenosť častejšie nechávajú pre seba a neriešia ju inou osobou (16,8%, 12,1%) a zároveň častejšie ako dievčatá žiadali o pomoc odborníkov linky dôvery (2,1%, 1,8%), konkrétnu inštitúciu (0,8%, 0,1%) respektíve inú osobu (1,5%, 0,6%). Naopak dievčatá sa vo výrazne väčšej miere obracajú s požiadavkou na riešenie na rodičov (24,8%, 18,1%), učiteľa (31,3%, 27,9%) a ale aj na spolužiakov (15,8%:13,5%) a kamarátku (15,3%, 14,3%). Výsledky výskumu potvrdili, že častejšie si nechávajú riešenie problému pre seba žiaci stredných škôl (SŠ 17,5%, ZŠ 11,2%), žiaci stredných odborných škôl (SOŠ 17,7%, G 16,9%) a žiaci 1.a 2. ročníka strednej školy (17,5%, 17,6%). Je teda zrejme, že zatiaľ čo žiaci stredných škôl výrazne častejšie ako žiaci základných škôl problém porušenia ľudských práv v škole neriešia a nechávajú si to pre seba, žiaci základných škôl sa častejšie ako žiaci stredných škôl obracajú o pomoc na rodičov, učiteľov i spolužiakov. Na otca a matku a na spolužiakov sa obracajú najmä žiaci 3.ročníkov stredných škôl (27,8%, 17,2%) a na partnera žiaci 1.a 2. ročníka strednej školy. Na druhej strane sú to najmä žiaci 8. ročníkov základnej školy, ktorí najčastejšie zo všetkých požiadali o pomoc učiteľa (40,5%), riaditeľa školy (16,2%) ale aj kamaráta (19,6%). Možno konštatovať, že so zvyšovaním ročníka štúdia na základnej škole ale aj strednej škole rastie potreba riešiť problém porušenia práva s kamarátmi a dominuje najmä u ôsmakov.

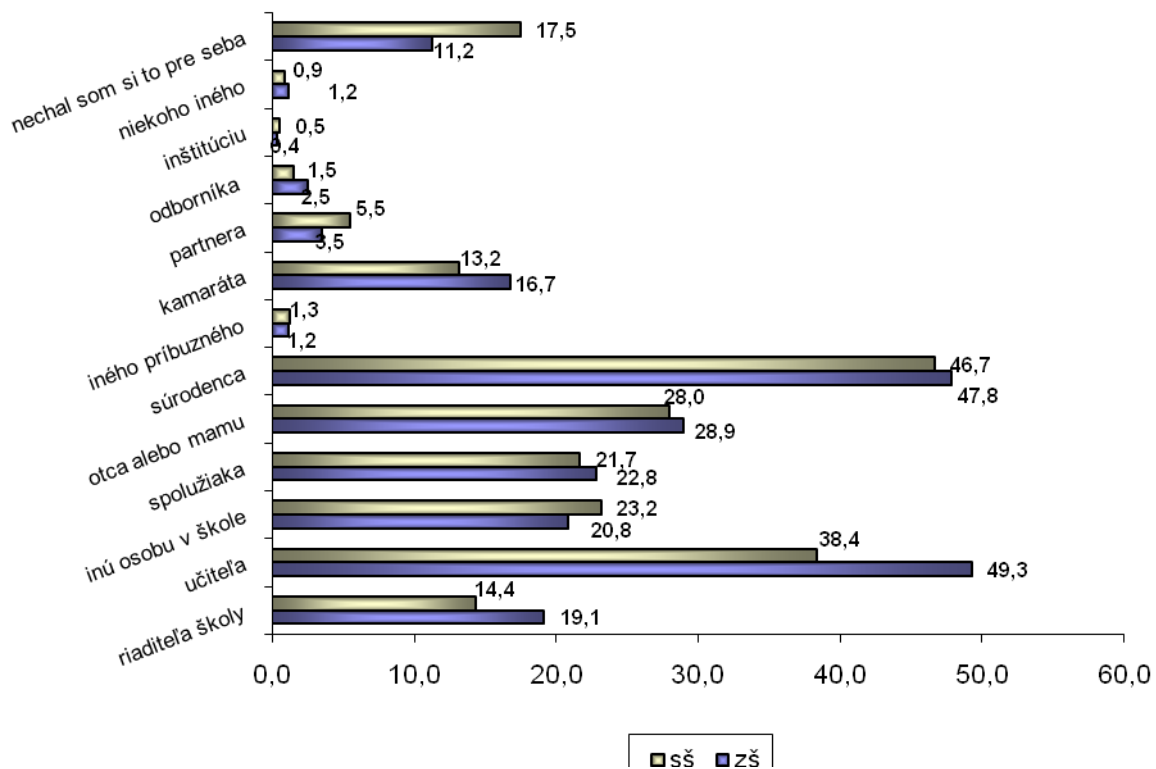
Riešenie problému porušenia ĽP s kamarátom

Na výber osoby pre riešenie porušenia ľudských práv má významný vplyv aj prístup učiteľov k žiakovi a vzťahy v rodine, typ domáceho prostredia. Na učiteľa a riaditeľa školy sa obracajú vo väčšej miere tí žiaci, ktorých učitelia preferujú liberálny a demokratický prístup ako tí, u ktorých je zrejmy autoritatívny prístup. Zároveň výrazne častejšie žiadajú o pomoc rodičov žiaci žijúci v úplnej rodine s oboma vlastnými rodičmi (22,3%). Títo respondenti zároveň v najnižšom zastúpení si uvedenú skutočnosť porušenia ľudských práv v škole ponechávajú len pre seba (13,5%) na rozdiel od respondentov žijúcich v rodine neúplnej alebo v inom type rodinného prostredia (18,6% a 24,5%). Problémy spojené s porušením práv si nechávajú pre seba častejšie žiaci z väčších ako menších miest, do 50 000 obyvateľov (16,9%) a nad 100 000 obyvateľov (15,7%). Zatiaľ čo mladí z najmenších lokalít vyhľadávajú najmä pomoc učiteľov, riaditeľa školy, prípadne inú osobu školy, žiaci z veľkomiest sa najvýraznejšie podobne ako žiaci z najmenších obcí obracajú na rodičov (28,5% a 25,9%) a na kamarátov (15,7% a 18,6%). Súčasne žiaci žijúci vo veľkomestách najviac zo všetkých hľadajú pomoc u spolužiakov (20,4%). Zaujímavá je skutočnosť, že s porušením práv v škole sa najmenej často nestretli žiaci z Bratislavského kraja (30,0%) a najviac respondenti žijúci v Žilinskom kraji (48,0%). Súčasne sú to najmä žiaci z Trenčianskeho kraja (19,4%), z Nitrianskeho a Bratislavského kraja (17,4% a 16,0%), ktorí uviedli, že si problém porušenia práva v škole nechali pre seba. Na základe analýzy odpovedí podľa typu porušenia práva možno skonštatovať, že žiaci si nechávajú pre seba vo väčšej miere nasledujúce typy porušovania práva: diskrimináciu, nemožnosť prejavu názoru a ponuku, predaj a požívanie drog.

Na základe **porovnania** preferencie osoby pri riešení porušenia práva v školskom prostredí žiakov **základných** a **stredných škôl** možno skonštatovať, že podľa výpovedí žiaci oboch typov škôl riešia problém porušenia práv s rovnakými osobami, avšak miera preferencie osôb sa mení. Nasledujúci graf zobrazuje rozdiely odpovedí žiakov základných a stredných škôl.

Pomoc osoby pri riešení porušenia LP (porovnanie ZŠ a SŠ)

(poznámka: súčet odpovedí presahuje 100 %, možnosť uviesť viacero odpovedí súčasne; N=2134 odpovedí od respondentov, ktorí uviedli informáciu, na koho sa obrátili s riešením porušenia práv)

Výsledky výskumu potvrdili, že poradie prvých dvoch preferovaných osôb pre riešenie porušenia práv v školskom prostredí je rovnaké u žiakov základných i stredných škôl. Rozdiely sa prejavili v ďalšom poradí. Zatiaľ čo žiaci základných škôl sa následne obracajú o pomoc na kamarátov, žiaci stredných škôl si riešenie ponechávajú na seba. Častejšie ako žiaci základných škôl sa teda s problémom uzatvárajú do seba a problém neriešia za pomoci iného. V ďalšom poradí sa žiaci oboch stupňoch škôl obracajú o pomoc na spolužiakov. Až na piatom mieste v poradí preferencie sa u žiakov základných škôl objavuje samoriešenie a u stredoškôľakov kamaráti a na šiestom u všetkých oslovených žiakov vedenie školy. Žiaci základných škôl tak podľa poradia preferencie častejšie ako žiaci stredných škôl využívajú pomoc kamarátov, stredoškôľáci vlastné sily.

Komparácia údajov

Porovnaním údajov za roky 2007 a 2009 sa zistili identické výsledky prvých dvoch poradí preferencie osôb, na ktoré sa respondenti pri porušení práv v školskom prostredí obrátili. Žiaci základných a stredných škôl v oboch sledovaných rokoch vyhľadávajú najčastejšie pomoc učiteľov a ďalej rodičov. Vysoké percento oslovených sa obracia o pomoc aj na kamarátov a spolužiakov. Zaujímavá sa javí skutočnosť, že súčasní stredoškôľáci sa výrazne často

spoliehajú sami na seba a prípadné porušenia ľudských práv si ponechávajú pre seba. Podrobné údaje popisuje nasledovná porovnávací tabuľka.

	rok 2009		rok 2007	
	Základná škola	Stredná škola	Základná škola	Stredná škola
1.	učiteľ	učiteľ	učiteľ	učiteľ
2.	otec, alebo matka	otec, alebo matka	otec, alebo matka	otec, alebo matka
3.	kamarát	ponechanie pre seba	spolužiaka	spolužiaka
4.	spolužiaka	spolužiaka	kamarát	kamaráta
5.	ponechanie pre seba	kamaráta	ponechanie pre seba	ponechanie pre seba
6.	riaditeľ školy	riaditeľa školy	riaditeľ školy	riaditeľa školy
7.	súrodeneц	partnera	súrodeneц	súrodencia
8.	partner	súrodeneц	inú osobu v škole	partnera
9.	Linka dôvery	Iná osoba v škole	Partner	Iná osoba v škole
10.	Inú osobu v škole	Linka dôvery	Linka dôvery	Linka dôvery
11.	Iného príbuzného	Iného príbuzného	Iného príbuzného	Niekoho iného
12.	Niekoho iného	Niekoho iného	Inštitúciu	Iného príbuzného
13.	Inštitúciu	Inštitúciu	Niekoho iného	Inštitúciu

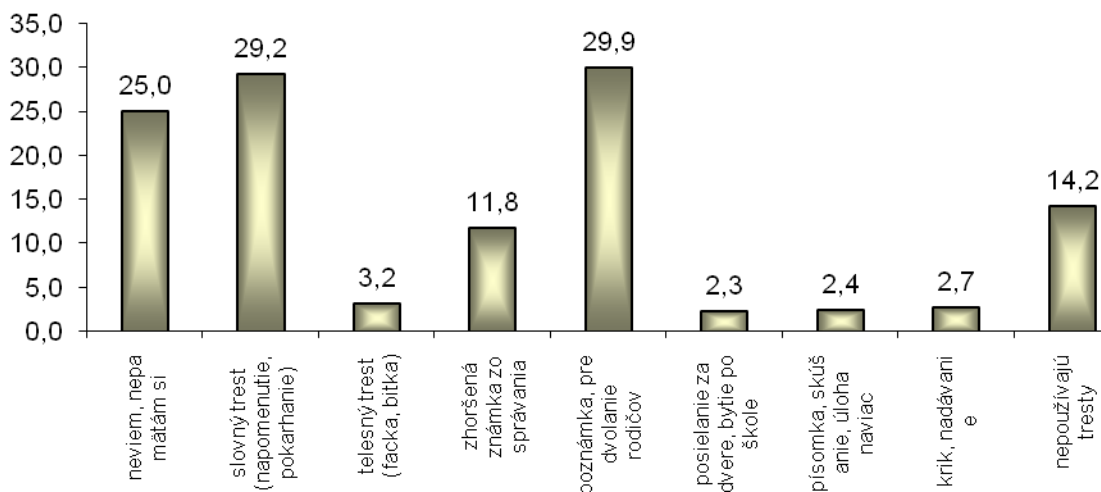
3.3 Riešenie oznámeného porušenia práv učiteľmi

Okrem preferencie osoby pre riešenie problému porušenia práv v školskom prostredí u žiakov základných a stredných škôl nás zaujímalo, ako vzniknutú situáciu porušenia práv žiaka riešili učitelia a ako na vzniknutú situáciu reagujú v prípade, že sa na nich žiaci s pomocou o riešenie obrátili.

Na položenú otázku o spôsobe riešenia porušenia ľudských práv v škole učiteľmi neodpovedalo 17,7% oslovených žiakov základných a stredných škôl a 82,3% uviedlo nejakú odpoveď. Zo súboru respondentov, ktorí sa s riešením problému porušenia práv obrátili na svojich učiteľov (N=1440) 13,7 % žiakov uviedlo, že učitelia vzniknutú situáciu **neriešili**. Možno však konštatovať, že porušenie práv žiaka neriešili vo väčšej miere učitelia, ktorí vo výchove preferujú liberálny spôsob (18,7 %), v menšej miere tí, ktorí uplatňujú demokratický spôsob výchovy (8,0 %).

Najčastejším spôsobom, akým učitelia riešia porušenie práv žiaka na základných a stredných školách je písomná poznámka prípadne iný typ komunikácie s rodičmi žiaka (29,9%) a za ním bezprostredne nasleduje slovné potrestanie vinníka (28,2%). Pomerne častým spôsobom riešenia porušenia ľudských práv žiaka žiakom v škole je aj zhoršená známka zo správania, ktorú uviedlo ako spôsob učiteľovho riešenia porušenia ľudských práv v škole 11,0% skúmaných žiakov. Podľa vyjadrenia respondentov tak približne každý ôsmy oslovený uviedol zníženie známky zo správania ako najčastejší spôsob riešenia porušenia práv v škole. Zarážajúci sa javí fakt, že približne 3% žiakov označilo telesný trest (3,2%) a krik a nadávanie (2,7 %). Podrobné údaje prehľadne zobrazuje nasledovný graf.

Spôsob riešenia porušenia L'P učiteľom

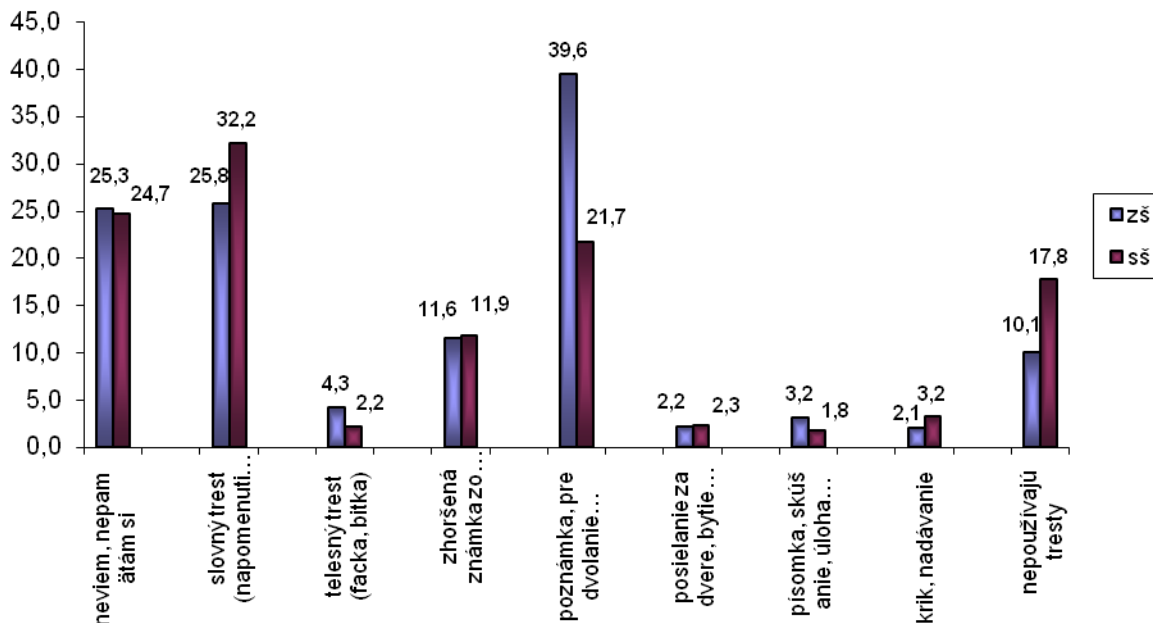
(poznámka: graf znázorňuje len tých žiakov, ktorí odpovedali, žiaci mali možnosť uviesť viac odpovedí súčasne; N=1386 respondentov a 1672 odpovedí)

Rozdiely medzi pohlaviami potvrdili, že hoci ako u chlapcov tak aj u skúmaných dievčat medzi najčastejšie uvádzané spôsoby riešenia porušenia ľudských práv učiteľmi sa na prvých miestach objavili slovné tresty (napomenutie, pokarhanie) a poznámky, chlapci vo výrazne väčšej miere priznávali telesné tresty (4,0%:1,0%) a častejšie ako dievčatá na otázku neodpovedali (21,9%:19,3%). **Telesné tresty** sú príznačné ako spôsob riešenia porušenia ľudských práv učiteľom najmä u žiakov základných škôl (ZŠ-3,2%, SOŠ-2,0%, G-1,4%). Žiaci základných škôl častejšie ako žiaci stredných škôl zároveň uvádzali poznámky zo strany učiteľov (ZŠ-29,6%, SOŠ-19,0%, G-16,2%), ale aj písomky, prípadne skúšanie a úlohy na viac (ZŠ-2,4%, SOŠ-1,5%, G-1,4%). Na druhej strane žiaci stredných škôl, stredných odborných škôl častejšie prezentovali ako spôsob riešenia porušenia práv zhoršenú známku zo správania a krik a nadávanie a gymnazisti najmä slovný trest a posielanie za dvere. Práve títo respondenti zároveň najčastejšie deklarovali, že ich učitelia nepoužívajú tresty (ZŠ-7,6%, SOŠ-11,7%, G-21,4%). Na druhej strane **neriešenie problému** zo strany učiteľa dominovalo u žiakov základných škôl (ZŠ-25,1%, SOŠ-16,5%, G-16,9%). Získané výsledky potvrdili, že zatiaľ čo na stredných školách učitelia preferujú slovné tresty, prípadne zhoršenú známku zo správania pri riešení porušenia ľudských práv na škole, na základných školách sú to najmä poznámky prípadne iný druh komunikácie s rodičmi žiaka. S rastom obyvateľov miesta bydliska respondentov vzrastá aj snaha riešiť problém slovným trestom, v menších lokalitách sú viac využívané poznámky a kontakty s rodičmi.

Už predchádzajúca časť naznačila určité rozdiely medzi žiakmi **základných a stredných škôl**. Analýzou získaných odpovedí na najčastejší spôsob riešenia problému porušenia ľudských práv v škole zo strany učiteľa sa zistilo, že na základných školách učitelia využívajú najčastejšie poznámku prípadne iný kontakt s rodičmi žiaka. Až viac ako každý tretí oslovený žiak základnej školy (39,6%) označil poznámku za najfrekvencovanejší spôsob riešenia porušenia práv a ďalej žiaci uvádzali slovný trest, napomenutie prípadne pokarhanie (25,8%). Na stredných školách dominantné miesto zaujíma podľa výpovedí respondentov - žiakov stredných škôl slovný trest (32,2%) a až za ním poznámku prípadne predvolanie rodičov do školy (21,7%). Zaujímavá je skutočnosť, že neriešenie problému sa u žiakov stredných škôl nachádza na treťom mieste v poradí pred riešením zníženou známkou zo správania zatiaľ čo

u žiakov základných škôl predstavuje až piaty najčastejší spôsob riešenia porušenia ľudských práv zo strany učiteľa. Je teda zrejmé, že na základných školách sa učitelia vo väčšej miere snažia problémy porušenia ľudských práv v škole riešiť, na stredných školách im neprikladajú takú dôležitosť a často ich neriešia.

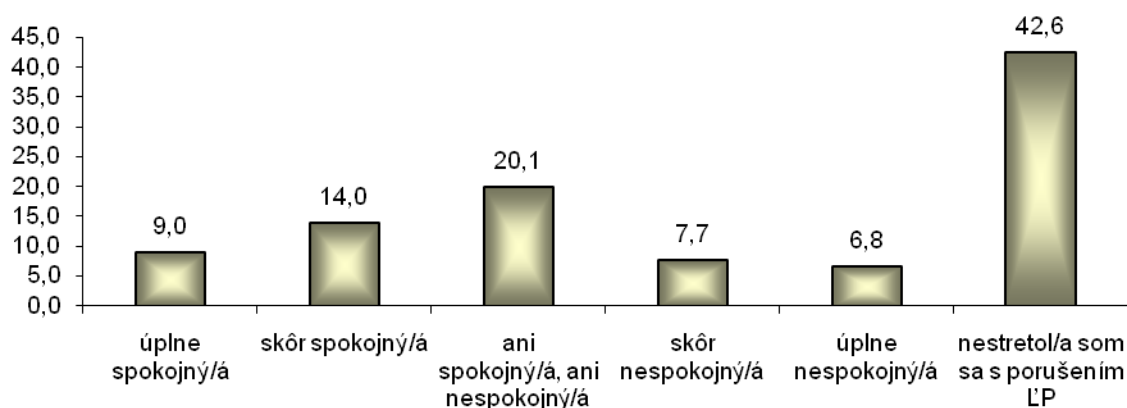
**Spôsoby riešenia porušenia ĽP
(porovnanie ZŠ a SŠ)**

3.4 Spokojnosť s riešením porušenia ľudských práv v škole

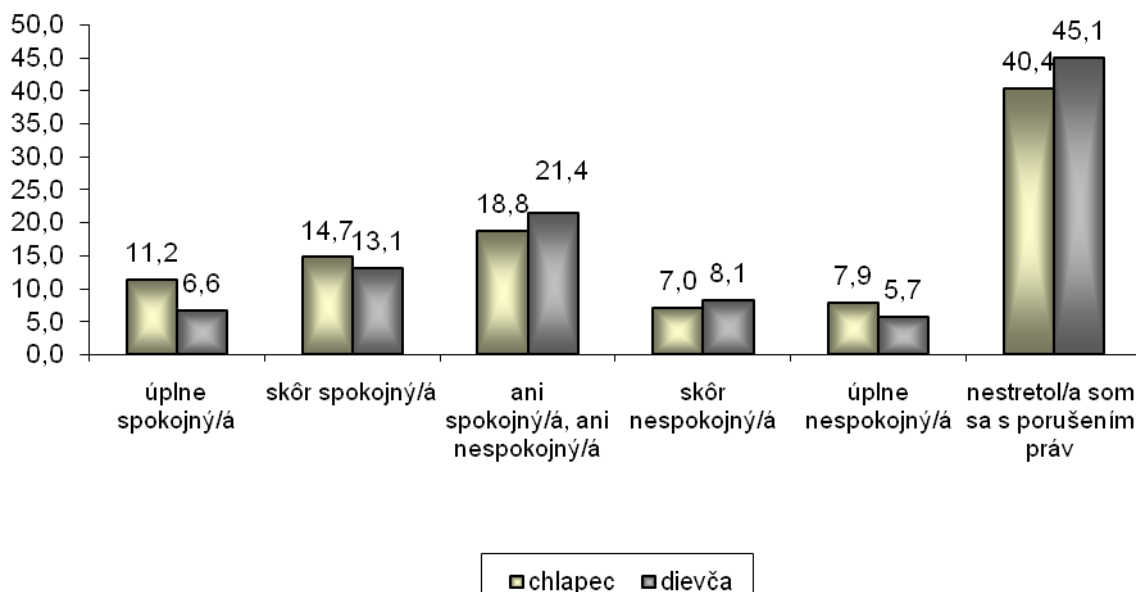
V súvislosti s analýzou spôsobov riešenia porušenia ľudských práv v školskom prostredí a analýzou osôb a inštitúcií, na ktoré sa skúmaní žiaci obrátili o pomoc sme zisťovali aj mieru ich spokojnosti s riešením problému. Výsledky potvrdili skutočnosť, že 42,6% oslovených žiakov sa s porušením ľudských práv v škole nestretlo. Z respondentov, ktorí priznali porušenie ľudských práv v škole 20% uviedlo, že s riešením nie sú ani spokojní ani nespokojní, zvolili teda strednú hodnotu. Približne každý štvrtý žiak základnej a strednej školy vyslovil spokojnosť (23,0%) pričom 9,0% oslovených vyjadrilo úplnú spokojnosť a 14,5% žiakov priznalo nespokojnosť. Z nich bolo 7,7% skôr nespokojných a 6,8% (119 respondentov) vyjadrilo jednoznačnú nespokojnosť s riešením problému.

Miera spokojnosti s riešením porušenia LP

Štatisticky významná závislosť uvedeného javu sa potvrdila vo vzťahu k pohlaviu, typu navštevovanej školy a k miestu bydliska žiakov. Spokojnosť s riešením porušenia ľudských práv v škole vyjadrovali výraznejšie chlapci ako dievčatá (25,9%:18,7%). Na druhej strane dievčatá častejšie zaujímali nerozhodný postoj, ani spokojní ani nespokojní. Hodnoty nespokojných respondentov sú pri oboch pohlaví takmer totožné (dievčatá-13,9%, chlapci-14,9%), pričom jednoznačne nespokojní sú viac chlapci (7,9%:5,7%)

Spokojnosť s riešením porušenia LP (podľa pohlavia)

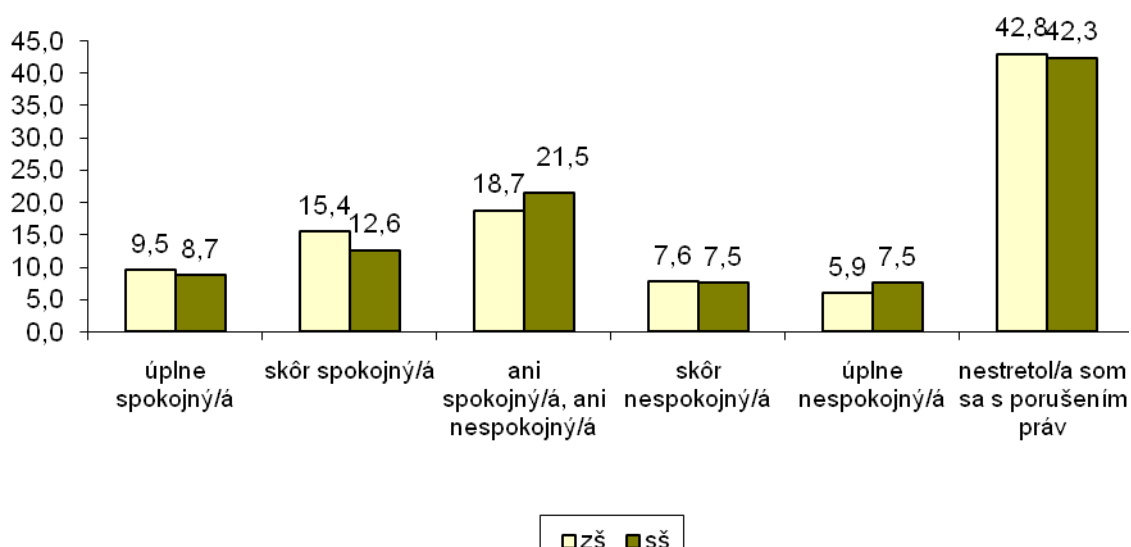

Najvyššiu mieru spokojnosti vyjadrovali vo svojich odpovediach žiaci základných škôl a to až každý štvrtý žiak základnej školy (24,9%). Na druhej strane sú to žiaci gymnázií, ktorí prezentovali najväčšiu nespokojnosť (ZŠ-13,5%, SOŠ-13,9%, G-17,1%). Pritom približne 45% oslovených žiakov zo všetkých typov škôl uviedlo, že sa s porušením ľudských práv v prostredí školy nestretlo. S porušením ľudských práv v škole sa nestretlo najviac respondentov z miest do 100 000 obyvateľov (45,6%) a najmenej túto skutočnosť prezentovali žiaci z veľkomiest (37,8%). Výsledky teda potvrdzujú skutočnosť, že

s porušením ľudských práv sa najčastejšie v prostredí školy stretávajú práve žiaci z veľkomiest, s anonymitou prostredia. Títo respondenti potom zároveň v najnižšej miere uvádzajú úplnú spokojnosť s riešením porušenia práv a súčasne spolu so žiakmi z veľkých miest do 100 000 obyvateľov demonštrujú jednoznačnú nespokojnosť (7,8% a 8,9%) ale aj celkovú nespokojnosť (zhodne 18,2%). Možno konštatovať, že so zvyšovaním počtu obyvateľov bydliska skúmaných žiakov rastie nespokojnosť s riešením problému. Pri analýze javu podľa jednotlivých krajov zistíme, že najspokojnejší sú žiaci z Prešovského (28,1%), Banskobystrického (27,5%) a z Trenčianskeho kraja (26,8%). Na druhej strane sú to respondenti z Trnavského, Prešovského a Bratislavského kraja, ktorí vyjadrovali nespokojnosť s riešením porušovania ľudských práv v škole (18,8%, 16,6% a 16,5%). Takmer každý desiaty oslovený žiak z Bratislavského kraja prezentoval dokonca jednoznačnú nespokojnosť. S porušením ľudských práv sa nestretlo najviac oslovených žiakov z Košického kraja (50,4%) a najmenej z Bratislavského kraja (30,2%).

Porovnaním údajov za sledované súbory žiakov základných a stredných škôl vo vzťahu k riešeniu porušenia ľudských práv v školskom prostredí sa zistilo, že žiaci základných škôl vyjadrovali väčšiu spokojnosť s riešením porušenia práv, kedy približne každý štvrtý žiak tohto stupňa školy vyjadril určitú mieru spokojnosti, ako žiaci stredných škôl (ZŠ 24,5%, SŠ 21,3%). Z nich je aj o niečo viac tých, ktorí deklarovali úplnú spokojnosť (ZŠ 9,5%, SŠ 8,7%). Približne 40% oslovených žiakov ako zo súboru žiakov základných tak aj stredných škôl sa s porušením ľudských práv v škole nestretlo. Podrobné údaje sú znázornené v grafe.

**Miera spokojnosti s riešením porušenia ĽP
(porovnanie ZŠ a SŠ)**

Komparácia údajov

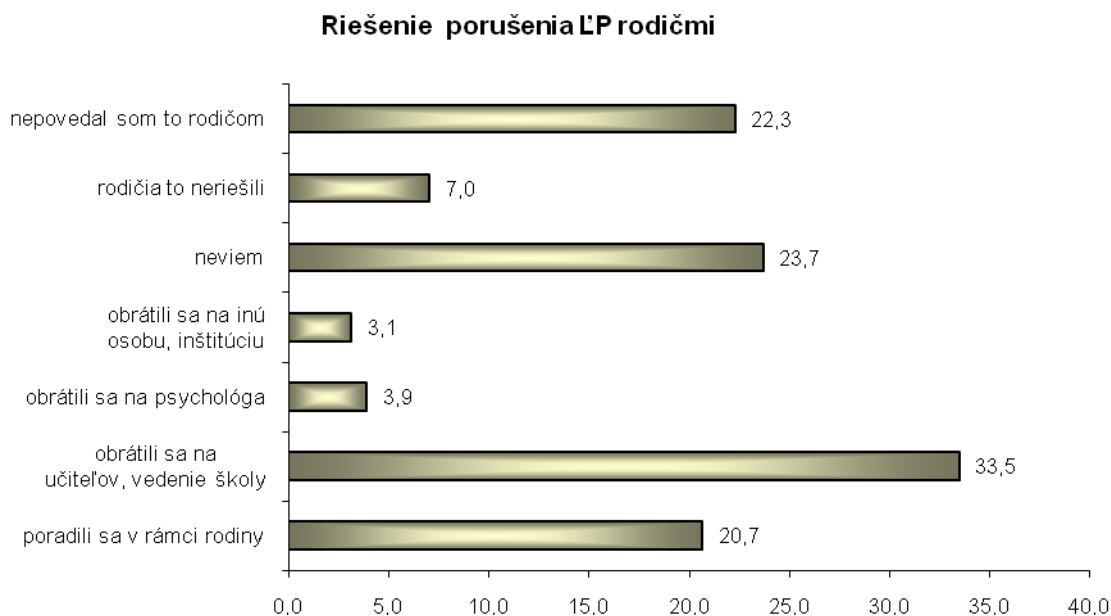
Ak získané výsledky **porovnáme za sledované roky 2009 a 2007** zistíme pozitívny trend. Súčasní žiaci vyjadrujú väčšiu spokojnosť s riešením porušenia ľudských práv v školskom prostredí a zároveň vzrastá percento tých, ktorí sú presvedčení, že v ich škole nedochádza k porušeniu ľudských práv (rok 2009-42,6%, 2007-40,3%). Údaje popisuje tabuľka.

Spokojnosť s riešením porušenia práv	%	
	2007	2009
úplne spokojný	6,9	9,0
skôr spokojný	12,9	14,0
ani spokojný ani nespokojný	23,5	20,1
skôr nespokojný	9,7	7,7
úplne nespokojný	6,7	6,8
nestretol so sa s porušením práv	40,3	42,6

3.5 Riešenie oznámeného porušenia práv rodičmi

V súvislosti s riešením porušenia ľudských práv v prostredí školy učiteľmi nás zaujímalo aj akým spôsobom riešia problém porušenia práv dieťaťa v škole jeho rodičia. Z 1800 respondentov nášho výskumu, žiakov základných a stredných škôl, sa s porušením ľudských práv v škole stretlo a uviedlo konkrétnu odpoveď ohľadne pomoci 1043 žiakov, 757 (42,5%) žiakov uviedlo, že k porušeniu ľudských práv u nich v škole nedošlo a z tých, ktorí porušenie priznali 22,5% to rodičom nepovedalo.

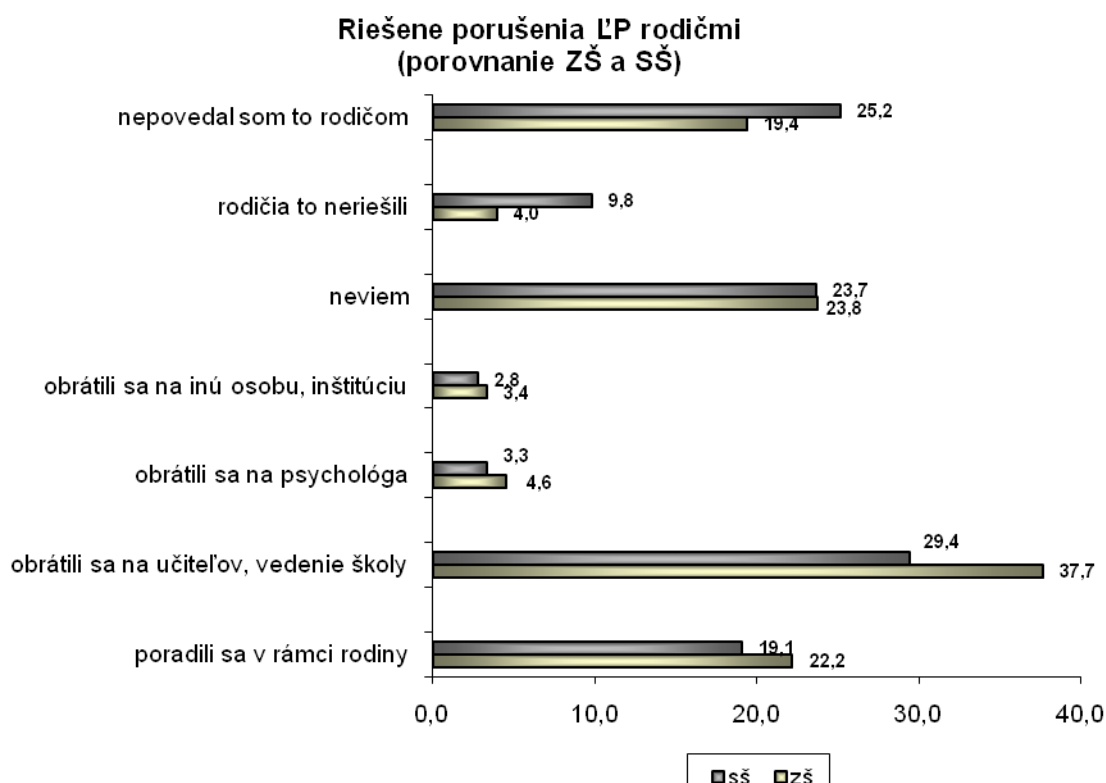
Najčastejším spôsobom, akým rodičia riešia porušenie práv žiaka je obrátenie sa na **učiteľa** alebo vedenie školy (33,5%). Za týmto nasleduje **porada v rámci rodiny**, ktorú prezentovalo 20,7% žiakov. Približne štvrtina oslovených si na spôsob riešenia problému rodičmi **nevedela spomenúť** a 7,0% uviedlo, že rodičia situáciu **neriešili**. Necelé 4% respondentov uviedlo, že rodičia sa obrátili na **psychológa**, prípadne na **inú osobu a inštitúciu** (3,9% a 3,1%) Nasledujúci graf zobrazuje prehľadne mieru využitia jednotlivých spôsobov riešenia vzniku porušenia práv rodičmi žiakov.

(poznámka: súčet odpovedí presahuje 100 %, možnosť uviesť viacero odpovedí súčasne; N=1054, t.j. tí respondenti, ktorí sa s porušením stretli a odpovedali na otázku)

Na základe **porovnania** spôsobov riešenia porušenia práva v školskom prostredí rodičmi u žiakov **základných a stredných škôl** možno konštatovať, že sú to výrazne viac rodičia žiakov stredných škôl, ktorí situáciu neriešili (SŠ 9,8%, ZŠ 4,0%). Zároveň stredoškooláci oveľa častejšie ako žiaci základných škôl o probléme rodičom nepovedali (SŠ 25,2%, ZŠ 19,4%)

Rodičia žiakov základných škôl častejšie ako rodičia žiakov stredných škôl sa poradili v rámci rodiny (ZŠ 22,2%, SŠ 19,1%), obrátili sa na učiteľov alebo vedenie školy (ZŠ 37,7%, SŠ 29,4%), alebo vyhľadali psychológa (ZŠ 4,6%, SŠ 3,3%), prípadne inú osobu alebo inštitúciu.

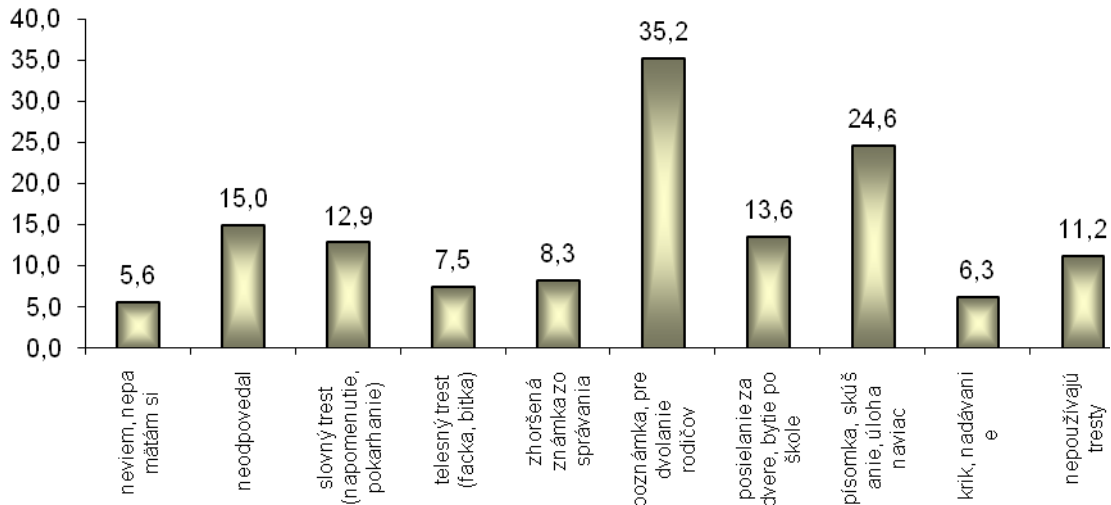

3.6 Druhy trestov

K výchove dieťaťa patrí na jednej strane prejav uznania, na druhej strane však aj riešenie rôznych prehrškov. Formy trestania detí, ktoré uplatňujú rodičia, ale aj učitelia v škole, môžu poukazať na ďalšiu oblasť porušovania, respektíve nedodržiavania práv detí. Žiaci základných a stredných škôl mali vo výskume uviesť najčastejšie tresty, ktoré učitelia v škole používajú. Respondentom sme predložili batériu najčastejšie používaných trestov a mali si vybrať tie, ktoré používajú ich učitelia.

Z oslovených 1800 žiakov základných a stredných škôl 11,2% uviedlo, že učitelia tresty vo výchove **nepoužívajú**, 15,0% na otázku **neodpovedalo** a 5,6% **nevedelo odpovedať**. Zo získaných odpovedí najfrekventovanejšou formou trestania je podľa oslovených žiakov **poznámka alebo iný typ komunikácie s rodičmi** (35,2%). Nasleduje **písomka, skúšanie, prípadne úloha na viac ako forma trestu pre žiakov** (24,6%) a **posielanie za dvere alebo pobyt po škole** (13,6%). Na štvrtom mieste v poradí najčastejšie používaných trestov zo strany učiteľov je **dohováranie, vyhrešenie a iný slovný trest** (12,9 %). Približne 8 % žiakov uviedlo ako najčastejšie používaný trest učiteľov voči žiakom **zníženie známky zo správania**. Zarážajúca je skutočnosť, že 131 žiakov (7,5%) označilo za často používaný učiteľmi trest pre žiakov **telesný test** a uvedená hodnota je totožná s rokom 2007.

Druhy trestov

(poznámka: súčet odpovedí presahuje 100 %, možnosť uviesť viacero odpovedí súčasne)

Na spôsob trestania žiakov učiteľmi vplýva niekoľko faktorov. Jedným z nich je **pohlavie** žiakov. Medzi typy trestania, uplatňované vo väčšej miere **u dievčat** ako u chlapcov, patria:

- poznámka alebo iný typ komunikácie s rodičmi (dievčatá 36,8%, chlapci 33,6%) .
- písomka, skúšanie, úloha na viac (dievčatá 29,3%, chlapci 20,0%)
- vykázanie z triedy, bytie po škole (dievčatá 16,3%, chlapci 11,0%).
- slovné tresty (dievčatá 14,3%, chlapci 11,4%)

Medzi typy trestania, ktoré uvádzali vo viac **chlapci** patria nasledujúce typy trestov:

- telesný trest (chlapci 8,3%, dievčatá 6,5%)
- chlapci častejšie ako dievčatá na otázku trestov neodpovedali prípadne uviedli odpoveď neviem (chlapci 6,8%, dievčatá 4,2%)

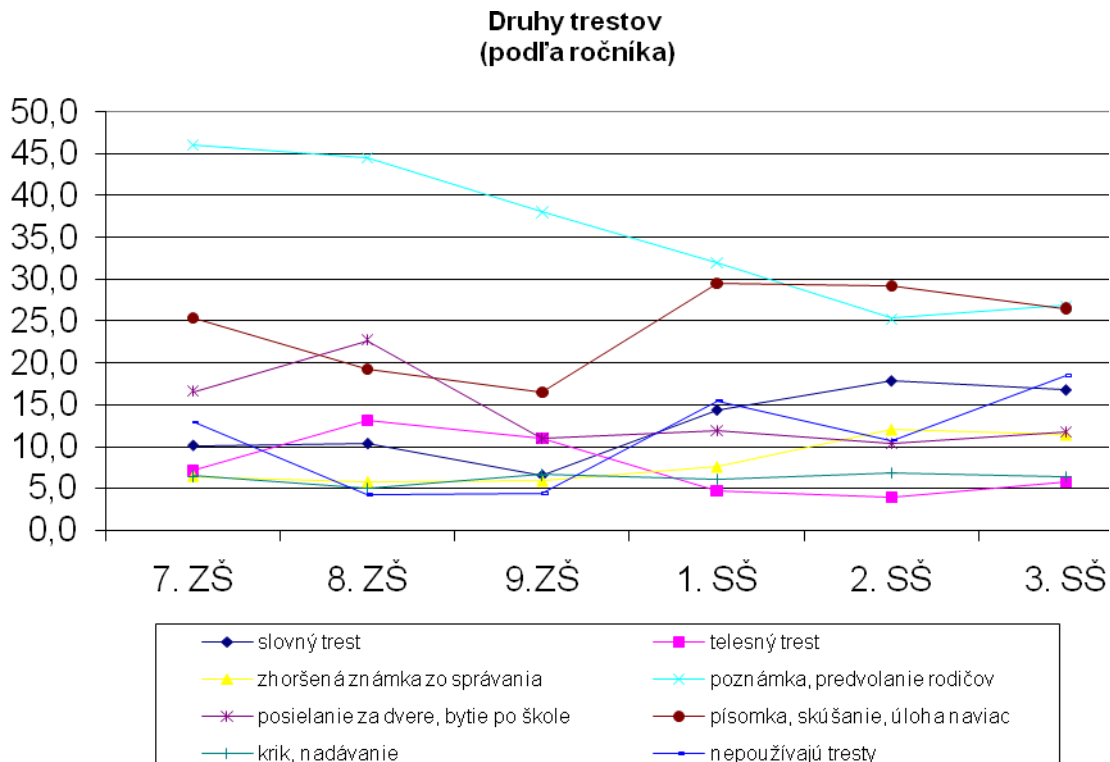
Ďalším faktorom vplývajúcim na typ trestu je **vek** žiakov. Druhy trestov, ktoré sú uplatňované učiteľmi výrazne častejšie **u mladších žiakov, žiakov základných škôl** (7. a 8. ročníkov) sú nasledovné:

- poznámka alebo iný typ komunikácie s rodičmi (čím nižší vek, tým vyššia miera trestania a teda so zvyšujúcim sa vekom klesá)
- telesný trest (potvrdila rastúca tendencia :7.ročník 7,1%, 8.ročník 13,1%, 9.ročník 11,0%)
- vykázanie z triedy, bytie po škole (najvypuklejšie sa prejavilo u žiakov 8.ročníkov ZŠ)
- krik, hádka majú približne rovnaké zastúpenie ako u mladších tak aj starších respondentov (interval od 5,0% do 6,8%).

Druhy trestov, uplatňované učiteľmi vo väčšej miere **u starších žiakov, žiakov stredných škôl** (1.,2.,3. ročník):

- písomka, prípadne skúšanie žiakov (uvedený typ trestu má klesajúcu tendenciu vzhľadom na vek : 1.ročník 29,5%, 2.ročník 29,2%,3.ročník 26,5%)

- dohovorenie, vyhrešenie, slovné tresty (rastúca tendencia – čím vyšší vek, tým vyššia miera trestania a naopak)
- zhoršenie známky zo správania (1.ročník 7,6%, 2.ročník 12,0%,3.ročník 11,4%).
Všeobecne možno skonštatovať, že v závislosti od veku respondentov mení sa dominancia určitých druhov trestov používaných učiteľmi v škole. Uvedené zistenie môže signalizovať zmenu funkcie typov trestania v jednotlivých fázach veku žiaka.

(poznámka: uvedené sú len vybrané typy trestov)

Na mieru výskytu jednotlivých druhov trestov vplyva aj **lokalita a veľkosť bydliska**. S veľkosťou sídelnej jednotky klesá percento žiakov, ktorí uviedli, že učelia v škole nepoužívajú tresty. A tak približne 12% oslovených žiakov z najmenších obcí a miest uviedlo, že učelia v škole nepoužívajú tresty. U respondentov z veľkých miest do 100 000 obyvateľov uvedenú skutočnosť potvrdilo len 7% oslovených. Na druhej strane čím väčšia lokalita bydliska respondentov, tým výrazne väčšie zastúpenia slovných trestov, ale aj poznámok a predvolaní rodičov. A tak najviac žiakov uvádzajúcich slovné tresty a poznámky s kontaktmi s rodičmi žije vo veľkomestách (16,7% a 44,3%). Trestanie žiakov formou telesného trestu dominuje najmä v menších mestách a vo veľkých mestách do 100 000 obyvateľov, kde telesné tresty v škole potvrdil každý desiaty oslovený žiak základnej a strednej školy. Približne 10% oslovených žiakov z veľkých miest poukázalo aj na krik a nadávky zo strany učiteľa. Uvedenú skutočnosť pritom potvrdilo len necelých 6% respondentov z najmenších obcí a miest. Je teda zrejme, že uvedený prejav je výraznejšie zastúpený v školách vo väčších lokalitách. Ak uvedený jav sledujeme z pohľadu jednotlivých krajov zistíme, že zatiaľ čo na východe Slovenska, v Košickom a Prešovskom kraji žiaci uvádzali najčastejšie zo všetkých písomku, skúšanie a úlohy na viac (20,7%), respondenti z Trenčianskeho kraja zas v najvyššej miere uvádzali ako trest poznámku alebo iný kontakt učiteľa s rodičmi žiaka. Uvedenú skutočnosť potvrdil každý druhý oslovený žiak (48,6%) z tejto lokality. Žiaci z Trenčianskeho kraja zároveň najčastejšie zo všetkých prezentovali aj

posielanie za dvere, prípadne zostávanie po škole (18,5%). Slovné tresty dominujú u oslovených žiakov z Nitrianskeho a Trnavského kraja (14,5% a 14,4%). Zaujímavý sa javí fakt, že najviac respondentov priznávajú, že učitelia ako trest používajú zníženú známku zo správania navštevuje školy v Bratislavskom kraji (15,2%). Uvedený spôsob trestania žiakov zo strany učiteľov pritom deklarovalo len 3,5% žiakov z Banskobystrického kraja.

Na preferenciu určitého konkrétneho trestu významne vplýva **typ výchovného prístupu** učiteľov k žiakom. Druhy trestov, ktoré najčastejšie používajú vo výchove, z pohľadu skúmaných žiakov, učitelia s **direktívnym prístupom** k žiakom sú nasledovné:

1. poznámka alebo iný typ kontaktu s rodičmi
2. písomka, skúšanie, prípadne úloha na viac
3. slovný trest, dohováranie

učitelia s partnerským prístupom k žiakom

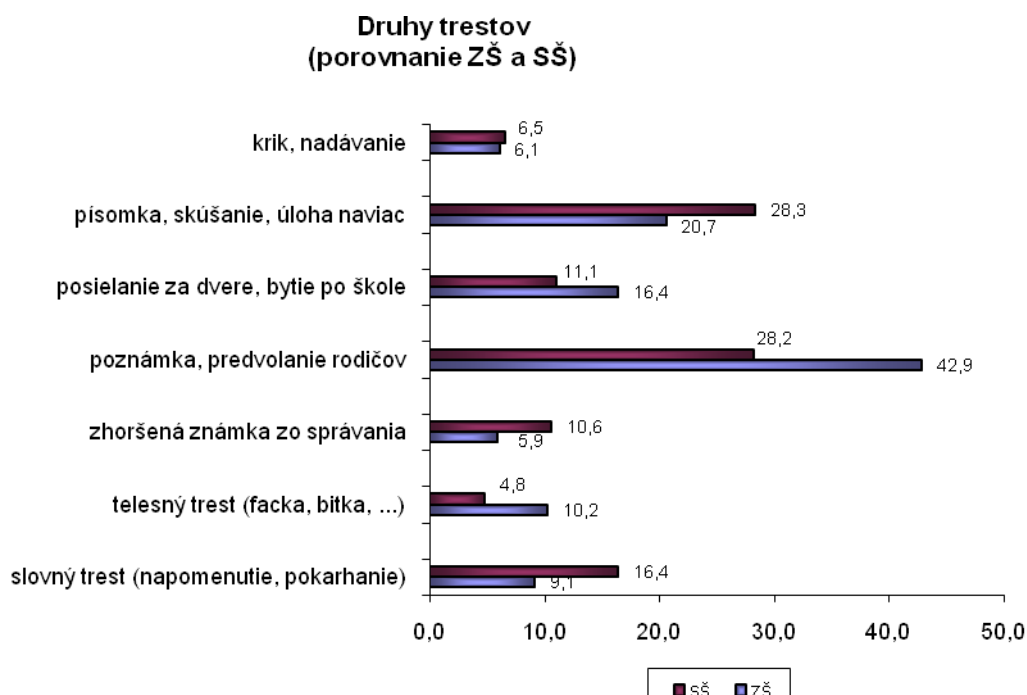
1. poznámka alebo iný typ kontaktu s rodičmi
2. písomka, skúšanie, prípadne úloha na viac
3. slovný trest, dohováranie

Z výsledkov vyplýva, že poradie najpoužívanejších trestov učiteľov voči žiakom je totožné ako pri direktívnom prístupe učiteľov k žiakom tak aj pri partnerskom vzťahu. Ak však uvedené výsledky analyzujeme z pohľadu konkrétnych druhov trestov zistíme, že:

- učitelia s partnerským prístupom k žiakom častejšie podľa výpovedí skúmaných žiakov tresty nepoužívajú
- slovné tresty sú výraznejšie u učiteľov s direktívnym prístupom
- poznámky alebo iný typ komunikácie s rodičmi je rovnomerne zastúpené vo všetkých troch typoch prístupu učiteľov k žiakom
- zhoršenie známky zo správania dominuje u učiteľoch s partnerským vzťahom k žiakom
- telesný trest používajú najčastejšie učitelia, ktorí podľa skúmaných žiakov majú iný prístup k žiakom a výrazne viac učitelia s direktívnym prístupom
- vykázanie z triedy, byť po škole je využívané vo všetkých typoch prístupu učiteľov k žiakom približne rovnako
- písomka, skúšanie prípadne úloha na viac je najčastejšie využívaná ako trest pre žiakov u učiteľov s direktívnym prístupom (príkazy, zákazy, nariadenia)
- približne 6% žiakov uviedlo ako druh využívaného učiteľmi trestu krik a nadávanie, pričom o niečo viac ho využívajú učitelia s direktívnym prístupom k žiakom

Porovnaním výsledkov výskumu **za súbory žiakov základných a stredných škôl** sa zistilo, že používanie trestov zo strany učiteľov je výraznejšie na základných ako stredných školách. Skutočnosť, že učitelia nepoužívajú tresty potvrdilo 14,7% žiakov stredných škôl a len 7,4% žiakov základných škôl. Títo zároveň v dvojnásobnom počte na položenú otázku neodpovedalo (ZŠ 20,3%, SŠ 10,2%). Sledovaním konkrétnych druhov trestov sa potvrdila **na stredných školách** dominancia trestov ako je **znížená známka zo správania** (SŠ 10,6%, ZŠ 5,9%), **slovný trest** (SŠ 16,4%, ZŠ 9,1%) a **písomka, skúšanie prípadne úloha navyše** ako trest pre žiaka (SŠ 28,3%, ZŠ 20,7%) a **na základných školách** trestanie žiakov formou **poznámky alebo inej komunikácie s rodičmi** (ZŠ 42,9%, SŠ 28,2%) a **posielanie za dvere, bytie po škole** (ZŠ 16,4%, SŠ 11,1%). Na základných školách sa podľa vyjadrenia skúmaných žiakov, výrazne viac ako na stredných školách používajú **telesné tresty** (ZŠ 10,2%, SŠ 4,8%). **Krik a nadávanie** zo strany učiteľov má približne rovnaké zastúpenie

v trestaní žiakov na oboch stupňoch škôl a uviedlo ho približne 6% oslovených žiakov (ZŠ 6,1%, SŠ 6,5%)

Komparácia údajov

Na základe **porovnania typov trestov v školskom prostredí** v analyzovanom výskume (**rok 2009**) a vo výskume z roku **2007** u žiakov základných a stredných škôl možno konštatovať, že najfrekvencovanejším typom potrestania žiakov učiteľmi v roku 2007 ako aj v súčasnom výskume boli poznámky prípadne iný kontakt s rodičmi (2007 40,2%, rok 2009 35,2%). A tak aj keď zaznamenávame určitý pokles uvedeného trestu na základných a stredných školách oproti predchádzajúcemu obdobiu stále je najpoužívanejším trestom. Aj v ostatných typoch trestov učiteľov voči žiakom sa prejavila klesajúca tendencia. A tak učelia používajú menej slovných trestov, zhoršenú známku zo správania, ale aj písomku a skúšanie. Na druhej strane oproti výsledkom z výskumu v roku 2007 vzrástlo percento tých, ktorí uviedli, že učelia používajú na potrestanie žiakov najmä krik a nadávky (rok 2007 2,6%, rok 2009 6,3%). Práve uvedená skutočnosť dokumentuje, že krik a nadávky našli nielen svoje miesto v živote mladých ľudí, ale ako dokumentujú výsledky, neovládateľný hnev vedie v určitých situáciách aj učiteľov k nadávkam a kriku.

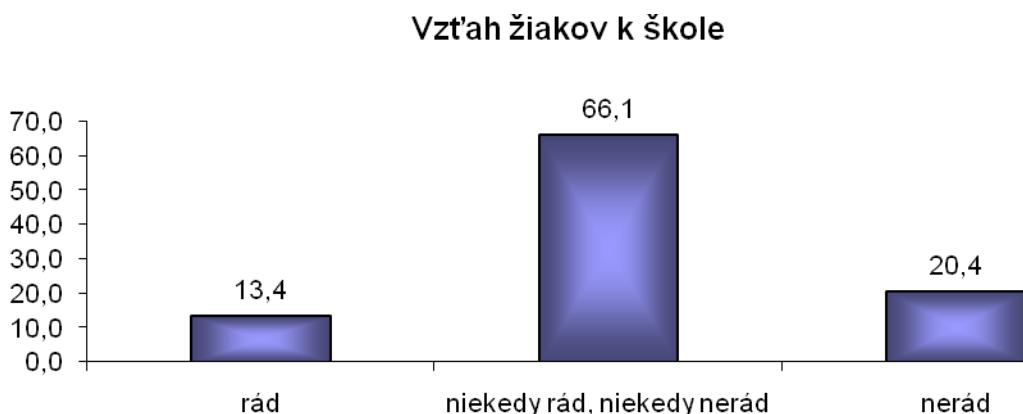
Druhy trestov	%	
	2007	2009
nepoužívajú tresty	12,3	11,2
slovný trest	20,8	12,9
zhoršená známka zo správania	15,3	8,5
poznámka	40,2	35,2
telesný trest	7,4	7,5
posielanie za dvere, byť po škole	12,9	13,6
pisomka, skúšanie	25,3	24,6
krik, nadávky	2,6	6,3

4. Vzťahy v škole a rodine

Výsledky i každodenná skúsenosť potvrdzujú, že kvalita vzťahov medzi ľuďmi dočasne alebo trvalejšie odkázaných na súžitie, spoluprácu významne vplýva na ich prežívanie, správanie a konanie. Uvedený všeobecný poznatok o vplyve kvality medziľudských vzťahov sa vzťahuje aj na vzťah medzi učiteľom a žiakom. Kvalita vzťahu medzi učiteľom a žiakom podstatne ovplyvňuje dosah, šírku a hĺbku učiteľovho výchovného a osobného pôsobenia na žiakov. Na druhej strane aj vzťah žiaka k učiteľom významnou mierou vplýva na celkový vzťah žiaka ku škole, k spolužiakom, k plneniu školských povinností.

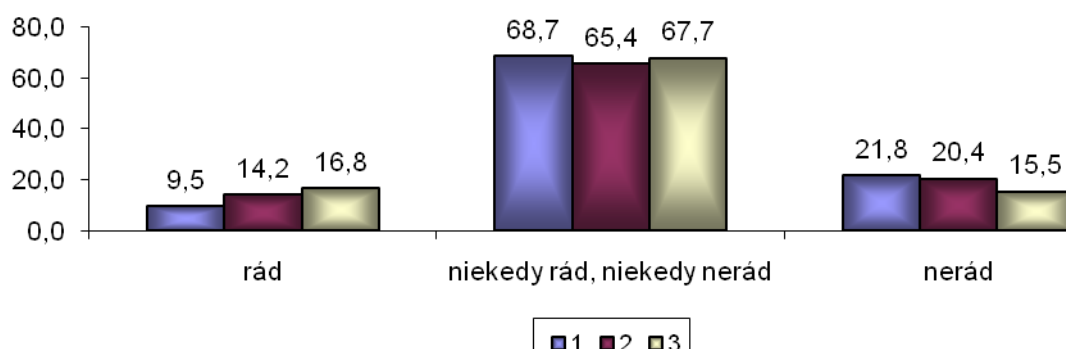
4.1 Vzťah k škole

Zo súboru žiakov vybraných základných a stredných škôl takmer 70% (66,1%) uviedlo, že do školy chodí niekedy rád a niekedy nerád. Necelých 14% (13,4%) oslovených žiakov vyjadrilo jednoznačne pozitívny postoj k dochádzke do školy a 20,4% negatívny. Výsledky potvrdili, že dochádzka do školy je významnou mierou ovplyvnená u väčšiny respondentov rôznymi faktormi a len málo žiakov prezentovalo jednoznačne kladný alebo záporný postoj k škole.

Vo výskume sa potvrdila **štatisticky významná závislosť** k škole vo vzťahu k demografickým znakom ako je **pohlavie, vek a ročník štúdia a kraj bydliska**. Hoci prevažná väčšina respondentov zaujala nejednoznačný postoj (aj rád, aj nerád) k návšteve školy, sú to najmä dievčatá, ktoré častejšie ako chlapci uvádzali, že **do školy chodia radi** (dievčatá 14,6%, chlapci 12,3%) zatiaľ čo **chlapci vo výrazne väčšej miere deklarovali negatívny postoj** k škole (chlapci 26,3%, dievčatá 14,1%) a uvedené percento oproti roku 2007 vzrástlo ako u chlapcov tak aj u dievčat (chlapci 2009-26,3%, 2007-20,4%, dievčatá 2009-14,1%, 2007-8,6%). So zvyšujúcim sa vekom vyhraňuje sa vzťah žiakov ku škole. A tak sú to najstarší žiaci, ktorí najvýraznejšie prezentovali svoj kladný vzťah k škole (17,2%) a zároveň najmladší respondenti, 13 roční žiaci, žiaci 7. ročníkov základnej školy (16,0%). Na druhej strane mladší žiaci, žiaci vo veku 14 a 15 rokov až v takmer 25% (23,7% a 23,1%) deklarovali negatívny vzťah k škole. Výsledky potvrdili aj nasledovné skutočnosti. So zvyšovaním ročníka štúdia na strednej škole rastie chuť žiakov chodiť do školy a súčasne klesá percento tých, ktorí vyjadrili negatívny postoj k škole. Na základnej škole so zvyšovaním veku a teda aj ročníka štúdia klesá u žiakov záujem a ochota chodiť do školy a vzrastá počet žiakov prezentujúcich svoj negatívny vzťah k škole. Podrobné údaje za súbor žiakov stredných škôl znázorňuje graf.

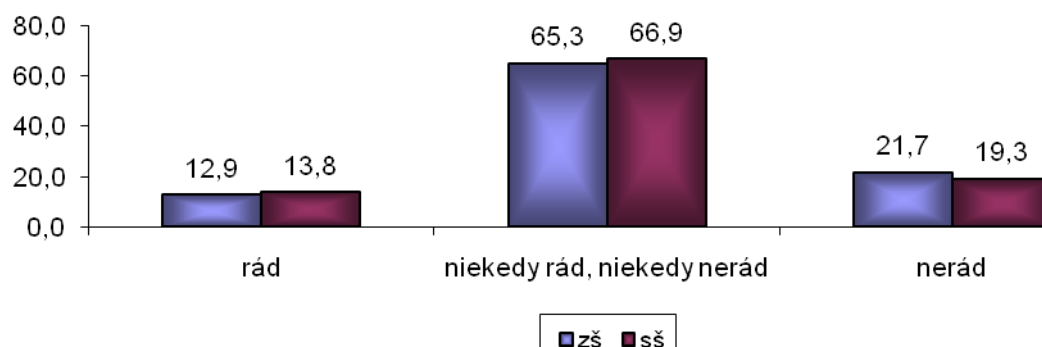
Vzťah žiakov k škole (podľa ročníkov SŠ)

Významné rozdiely sa prejavili aj v súvislosti s krajom bydliska respondentov. Zaujímavá je skutočnosť, že najviac žiakov, ktorí uvádzali kladný vzťah ku škole a chuť chodiť do školy pochádza z východu Slovenska, najmä z Prešovského kraja (18,2%) ale aj z Košického kraja (14,9%) a z Banskobystrického (17,4%). Najväčšiu nechuť priznali žiaci z Trnavského kraja, kde svoj negatívny postoj k škole demonštroval takmer každý tretí oslovený žiak (29,0%) a z Trenčianskeho kraja, kde sa takto vyjadril viac ako každý štvrtý žiak (26,6%). Respondenti z Nitrianskeho a Bratislavského kraja v najvyššej miere deklarovali nie celkom jednoznačný postoj k návšteve školy (69,8%, 69,3%).

Porovnaním výsledkov **za súbor žiakov základných škôl a stredných škôl** sa potvrdila už naznačená skutočnosť postupného vyhranenia vzťahu žiakov k škole so zvyšujúcim sa stupňom vzdelania. Hoci aj v tomto prípade väčšina oslovených žiakov ako základných tak aj stredných škôl prezentovala nejednoznačný postoj k škole (ZŠ 65,3%, SŠ 66,9%), sú to žiaci stredných škôl, ktorí o niečo častejšie vyjadrovali kladný vzťah k škole (SŠ 13,8%, ZŠ 12,9%) zatiaľ čo žiaci základných škôl výraznejšie inklinovali k negatívnemu postoju k dochádzke do školy (ZŠ 21,7%, SŠ 19,3%).

Vzťah žiakov k škole (porovnanie ZŠ a SŠ)

Komparácia údajov

Na základe **porovnania získaných výsledkov s výsledkami z roku 2007** zistíme, že situácia vo vzťahu k škole sa za sledované obdobie zmenila. Hoci prevažná väčšina žiakov základných a stredných škôl deklarovala v oboch sledovaných rokoch nejednoznačne vyhranený postoj k škole, v súčasnom zisťovaní má prevahu negatívny postoj žiakov pred

pozitívnym, zatiaľ čo vo výskume v roku 2007 prevažovali pozitívne pocity respondentov. Je teda zrejmé, že súčasní žiaci vo väčšej miere priznávajú, že nechodia do školy radi a súčasne klesá percento žiakov s pozitívnym vzťahom k škole.

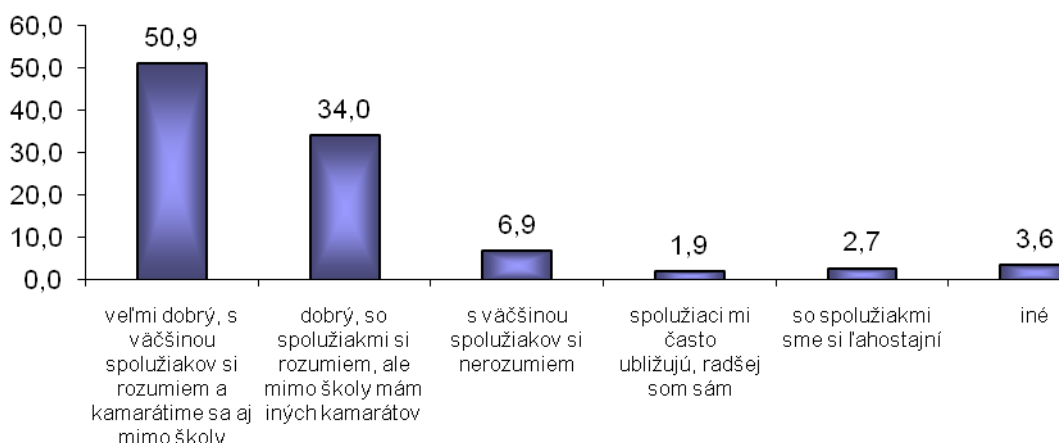
Do školy chodím	%	
	2007	2009
rád, rada	19,2	13,4
niekedy rád/a niekedy nerád/a	66,4	66,1
nerád, nerada	14,4	20,4

4.2 Vzťah so spolužiakmi

So vzťahom ku škole úzko súvisí aj subjektívne prežívanie **klímy v triede**. Ved' od toho aká je klíma v škole a triede závisí vo veľkej miere či žiak chodí do školy rád a so záujmom alebo vníma školu ako nutnú samozrejmosť. Na klímu v škole a triede vplýva niekoľko činiteľov, a to ako osobnosť učiteľa, tak aj vzťahy medzi ním a žiakmi i medzi žiakmi navzájom. Preto nás vo výskume zaujímalo, ako skúmaní žiaci hodnotia vzťahy so spolužiakmi a učiteľmi a zároveň ako hodnotia prístup učiteľov a rodičov.

Prevažná väčšina nami oslovených žiakov základných a stredných škôl hodnotí svoj vzťah so spolužiakmi **ako veľmi dobrý a kamarátsky ako v prostredí školy tak aj mimo nej** (50,9%). Každý tretí žiak (34,0%) síce so spolužiakmi vychádza dobre avšak vzťah obmedzuje výlučne na pôdu školy. Pre približne 7% žiakov je príznačný nesúlad a neporozumenie si so spolužiakmi a 1,9% oslovených žiakov (34 žiakov) dokonca uviedlo, že mu spolužiaci ubližujú a preto najradšej vyhľadávajú samotu. Zarážajúce je, že celková situácia v škole, ako to dokumentujú najrôznejšie výskumy predmetnej i výsledky tohto výskumu naznačuje neustály nárast násillia a agresivity v školskom prostredí.

Vzťahy so spolužiakmi

Rozdiely vo vzťahoch sa prejavili vzhľadom na pohlavie oslovených respondentov. Hoci prevažne dobré vzťahy so spolužiakmi deklarovali ako dievčatá tak aj chlapci, sú to najmä dievčatá, ktoré až v 52,9% (chlapci 49,1%) prezentovali dobré vzťahy so spolužiakmi nielen v škole ale aj mimo nej, zatiaľ čo chlapci o niečo častejšie uvádzali dobré vzťahy ale len v škole (chlapci 34,9%, dievčatá 33,1%) a súčasne vo vyššom percente ako dievčatá priznali že si so spolužiakmi nerozumejú, prípadne im spolužiaci ubližujú (chlapci 7,8% a 2,8%, dievčatá 5,9% a 1,0%). Výsledky potvrdili, že respondenti zo základných škôl

hodnotili výrazne častejšie ako žiaci stredných škôl (1.,2.,a 3.ročníka) vzťahy ako dobré a založené na kamarátstve ako v škole tak aj mimo nej (ZŠ:7.ročník 59,3%, 8.ročník 57,3%,9.ročník 47,3%, SŠ:1.ročník 49,5%, 2.ročník 44,3% a 3.ročník 47,2%). Je teda zrejmé, že priateľstvá so spolužiakmi sú pevnejšie najmä u mladších respondentoch, žiakov základných škôl, avšak so zvyšovaním veku a teda aj ročníka štúdia ich počet klesá.. Stredoškolační zas výraznejšie poukazovali na skutočnosť, že vzťahy sú síce dobré, ale obmedzujú sa len na prostredie školy (SŠ:1.ročník 36,0%, 2.ročník 40,3% a 3.ročník 39,5%, ZŠ:7.ročník 24,7%, 8.ročník 25,8%,9.ročník 37,7%). Pritom vzťahy so spolužiakmi založené len na kamarátstve v škole majú v prostredí základnej školy so zvyšovaním veku a aj ročníku štúdia zvyšujúcu tendenciu. Na zlé vzťahy so spolužiakmi poukazovali najčastejšie žiaci 9.ročníka základnej školy (7,7%), pričom zlé vzťahy približne v 7% uvádzali aj žiaci 1.,2. ročníka strednej školy a 7.ročníka základnej školy. Ublížovanie zo strany spolužiakov dominovalo v odpovediach najmladších žiakov 7. ročníka základnej školy a uvedenú odpoveď potvrdilo len 0,6% najstarších respondentov. Pre 5% oslovených žiakov 8.ročníka základnej školy sú spolužiaci ľahostajní.

Vzťah so spolužiakmi významne ovplyvňuje aj postoj skúmaných žiakov k škole. Respondenti, ktorí potvrdili veľmi dobrý vzťah so spolužiakmi založený na priateľstve aj mimo priestorov školy až v 75,7% prezentovali jednoznačne kladný vzťah k škole vyjadrený postojom „do školy chodím rád“. Zo žiakov deklarujúcich nechť k škole najviac (38,1%) vykazovalo síce dobrý vzťah so spolužiakmi avšak len v rámci školy. Zároveň priznali iné priateľstvá a partie kamarátov. Aj žiaci, ktorí uviedli zlý vzťah so spolužiakmi v najvyššom percente (6,7%) priznali, že do školy chodia neradi.

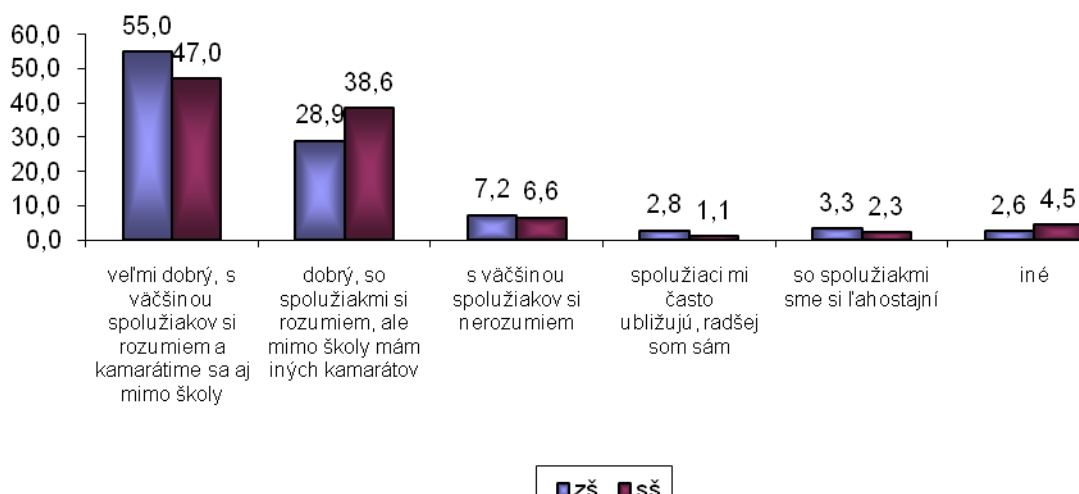
Ak získané výsledky **porovnáme s výsledkami zrealizovaných výskumov** nášho pracoviska zistíme, že mierne klesá percento žiakov s dobrým, priateľským vzťahom so spolužiakmi a vzrastá počet tých, ktorí si so spolužiakmi nerozumejú, prípadne pripúšťajú určitú agresivitu z ich strany. Aj tieto výsledky poukazujú na skutočnosť, že násilie a šikanovanie je aktuálnym problémom súčasnej doby aj na pôde školy. I napriek zistenej tendencie zhoršovania vzťahov v triede však ešte stále prevažná väčšina žiakov základných škôl a stredných škôl si so spolužiakmi rozumie a kamaráti sa s nimi aj mimo školy.

Štatisticky významné rozdiely sa prejavili aj vo vzťahu k lokalite bydliska respondentov. Analýzou získaných výsledkov sa potvrdilo, že dobré vzťahy so spolužiakmi založené na kamarátstve aj mimo školy dominovali najmä v odpovediach oslovených žiakov z veľkomiest nad 1000 000 obyvateľov (53,4%). Na druhej strane žiaci pochádzajúci z najmenších obcí do 2000 obyvateľov najčastejšie uvádzali dobré vzťahy so spolužiakmi ale len v prostredí školy (36,8%). Približne každý desiaty žiak z mesta do 50 000 obyvateľov si so spolužiakmi nerozumie a 3,5% žiakov z miest od 50 000 do 100 000obyvateľov uviedlo, že spolužiaci mu často ubližujú a preto volí samotu. Najmenej respondentov deklarujúcich násilie na sebe pochádzalo z prostredia veľkomiest (0,6%). Títo však v zvýšenom počte oproti ostatným (6,0%) poukazovali na ľahostajnosť vo vzťahoch so spolužiakmi. Rozdiely medzi jednotlivými krajinami dokumentujú skutočnosť, že veľmi dobré vzťahy s priateľstvom aj mimo školy sú najrozšírenejšie v Banskobystrickom (57,9%) ale aj Košickom kraji (55,9%). Až 40,3% žiakov z Bratislavského kraja uviedlo, že vzťahy sú dobré, ale obmedzujú sa len na prostredie školy. Približne každý desiaty oslovený zo Žilinského a Trnavského kraja zhodnotil vzťahy ako zlé (9,9% a 9,0%). Zaujímavá sa javí skutočnosť, že takmer 3% respondentov žijúcich v Banskobystrickom (2,7%),Trnavskom (2,6%) a Žilinskom kraji (2,5%) poukazovali na násilie vo vzťahoch, pričom najnižšie zastúpenie tu mali žiaci základných a stredných škôl z východu Slovenska z Prešovského a Košického kraja (0,5% a 1,5%).

Rozdiely vo vzťahu k stupňu navštevovanej školy potvrdili, že pozitívnejší vzťah so spolužiakmi vykazovali žiaci základných škôl. Až 55,0% žiakov základných škôl ohodnotilo vzťahy ako veľmi dobré ako na pôde škola tak aj mimo nej. Naopak žiaci stredných škôl vo

väčšej miere (SŠ 38,6%, ZŠ 28,9%) poukazujú na síce dobré vzťahy so spolužiakmi, avšak tieto sa obmedzujú len na prostredie školy a mimo nej žiaci priznávajú iných kamarátov. Zlé vzťahy so spolužiakmi často sprevádzané šikanovaním a násilím sú markantnejšie na základných školách (ZŠ 2,8%, SŠ 1,1%) a súčasne sa tu prejavuje výraznejšie aj ľahostajnosť vo vzťahoch (ZŠ 3,3%, SŠ 2,3%). Výsledky teda potvrdili na jeden strane lepšie vzťahy medzi spolužiakmi s kamarátstvom aj mimo školy u žiakov základných škôl, na druhej strane sú základné školy zároveň častejšie ako stredné školy miestom zlých vzťahov s prejavmi násilia a ľahostajnosťou.

Vzťahy so spolužiakmi (porovnanie ZŠ a SŠ)

Komparácia údajov

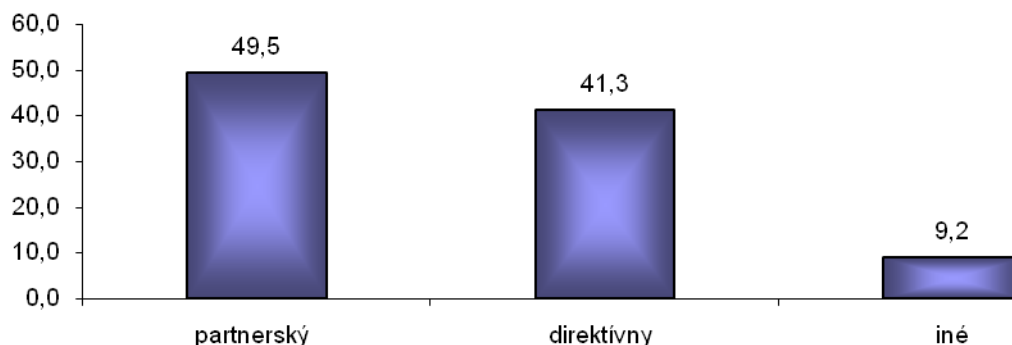
Na základe **porovnania získaných výsledkov s výsledkami z roku 2007** zistíme, že dochádza k zhoršeniu vzťahov v škole a triede. Uvedená skutočnosť korešponduje s celkovou situáciou v spoločnosti, kde dochádza k celkovému zhoršovaniu medziľudských vzťahov. Tak na jednej strane oproti predchádzajúcemu obdobiu pokleslo percento žiakov hodnotiacich vzťahy s väčšinou spolužiakov ako veľmi dobré s priateľstvom aj mimo školy (2007-53,0%, 2009-50,9%) a dobré (2007-36,5%, 2009-34,0%), na druhej strane vzrástol počet žiakov, ktorí si so spolužiakmi nerozumejú (2007-5,5%, 2009-6,9%) a sú si ľahostajní (2007-1,7%, 2009-2,7%). Súčasne však zaznamenávame nárast žiakov, ktorí uviedli, že vzťahy so spolužiakmi sú zlé, spolužiaci mu ubližujú a preto volí radšej samotu (2007-1,1%, 2009-1,9%).

Vzťah so spolužiakmi	%	
	2007	2009
veľmi dobré s priateľstvom aj mimo školy	53,0	50,9
dobré, ale mimo školy mám iných kamarátov	36,5	34,0
zlé, s väčšinou spolužiakov si nerozumiem	5,5	6,9
zlé, spolužiaci mi ubližujú	1,1	1,9
spolužiaci sú mi ľahostajní	1,7	2,7
iné	2,3	3,6

4.3 Prístup učiteľov

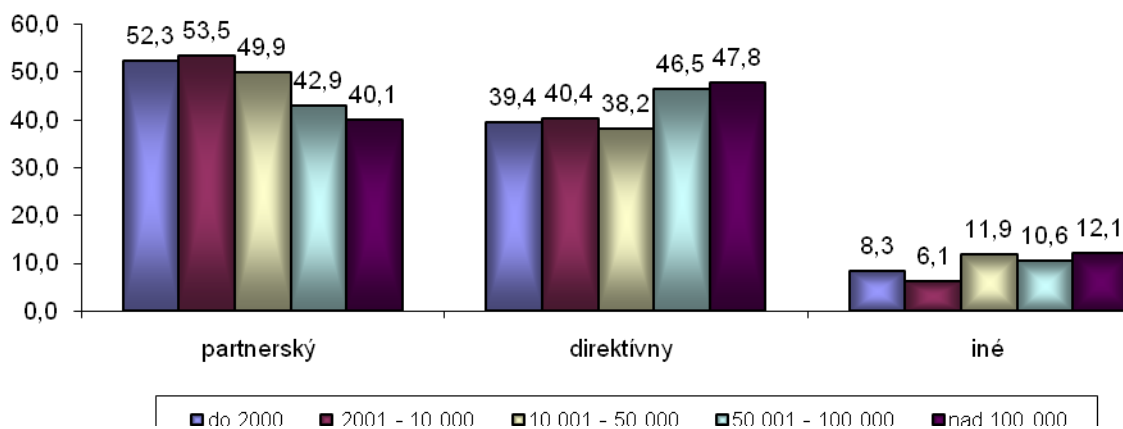
Celkovú atmosféru v triede formujú nielen vzťahy medzi spolužiakmi ale aj **prístup učiteľov**. Výsledky výskumu potvrdili, že prístup väčšiny učiteľov ohodnotený skúmanými žiakmi ako partnerský (vyučovanie javí charakter vzájomnej spolupráce) uviedlo 49,5% žiakov a ako direktívny založený na príkazoch a zákazoch 41,3% žiakov. Približne 10% žiakov volilo možnosť „iné“ bez presnej špecifikácie.

Prístup učiteľa k žiakom

Významné rozdiely sa prejavili vzhľadom na **pohlavie respondentov, ročník štúdia a lokalitu bydliska**. Zatiaľ čo skúmané dievčatá výrazne častejšie hodnotia prístup väčšiny učiteľov k žiakom ako partnerský (dievčatá 55,4%, chlapci 44,1%) chlapci sa prikláňajú viac k direktívnemu prístupu učiteľov (chlapci 46,6%, dievčatá 35,5%). A tak v odpovediach dievčat dominovalo presvedčenie o prevahe partnerského prístupu učiteľov k žiakom, u chlapcov direktívny prístup založený prevažne na príkazoch a nariadeniach. Na partnerský prístup učiteľov poukazovali najmä najmladšie ročníky žiakov 7.ročník základnej školy (55,3%) a žiaci 1.ročníka strednej školy. V oboch ročníkoch viac ako polovica je presvedčená, že väčšina učiteľov uplatňuje partnerský prístup k žiakom. Vyučovanie založené na direktívnom prístupe najčastejšie uvádzali žiaci 2.ročníka stredných škôl (46,8%), pričom uvedený prístup deklarovala len necelá tretina stredoškôľakov 1.ročníka (33,3%). Výsledky potvrdili, že so zvyšovaním počtu obyvateľov lokality bydliska respondentov rastie ich presvedčenie o direktívnom prístupe väčšiny učiteľov k žiakom. A tak až takmer každý druhý oslovený žiak z veľkomesta označil prístup učiteľov ako direktívny (47,8%), v obciach do 2000 obyvateľov uvedený názor prezentovalo 39,4% žiakov. Na druhej strane s rastom obyvateľstva klesajú partnerské vzťahy medzi učiteľmi a žiakmi. Viac ako 50% (52,3% a 53,5%) respondentov pochádzajúcich z najmenších obcí a miest označilo prístup väčšiny učiteľov ako partnerský, vo veľkomestách len približne 40% (40,1%).

Prístup učiteľa (podľa veľkosti bydliska)

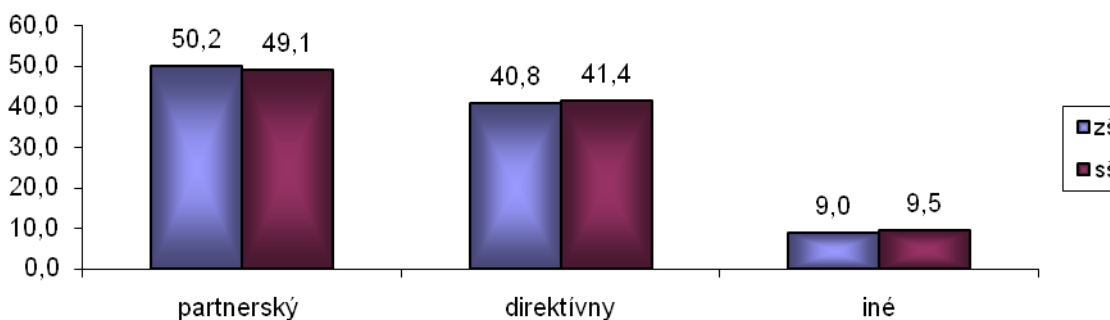

Direktívny prístup učiteľov k žiakom uvádzali najmä žiaci zo Žilinského (48,0%) a Bratislavského kraja (46,9%) a najmenej mladí z Prešovského a Banskobystrického kraja (34,4%, 34,9%) a partnerskú spoluprácu prezentovali práve najmä žiaci z Prešovského a Banskobystrického kraja (57,0%, 56,1%).

Na subjektívne hodnotenie prístupu učiteľov k žiakom vplýva aj typ rodinného prostredia žiakov. Tento štatisticky významný vzťah potvrdil, že respondenti žijúci v úplnej rodine a oboma vlastnými rodičmi výrazne častejšie ako ostatní vnímajú prístup učiteľov k žiakom ako demokratický (úplná rodina-50,8%, doplnená -43,7%, neúplná-45,8%), zatiaľ čo mladí z doplnených rodín s jedným vlastným rodičom a jedným nevlastným deklarujú spolu s respondentmi uvádzajúcimi iný typ rodinného prostredia direktívny prístup učiteľov (46,8% a 51,0%).

Porovnaním údajov za súbor žiakov základných a stredných škôl sa zistilo, že v oboch súboroch prevláda partnerský prístup väčšiny učiteľov k žiakom a výsledky sú takmer identické (ZŠ 50,2%, SŠ 49,1%). Obdobná situácia je aj v prípade direktívneho prístupu učiteľov, kde takmer rovnaké percento oslovených žiakov ako základných tak aj stredných škôl deklarovalo uvedený prístup, avšak s miernou prevahou na stredných školách (ZŠ 40,8%, SŠ 41,4%).

Prístup učiteľa (porovnanie ZŠ a SŠ)

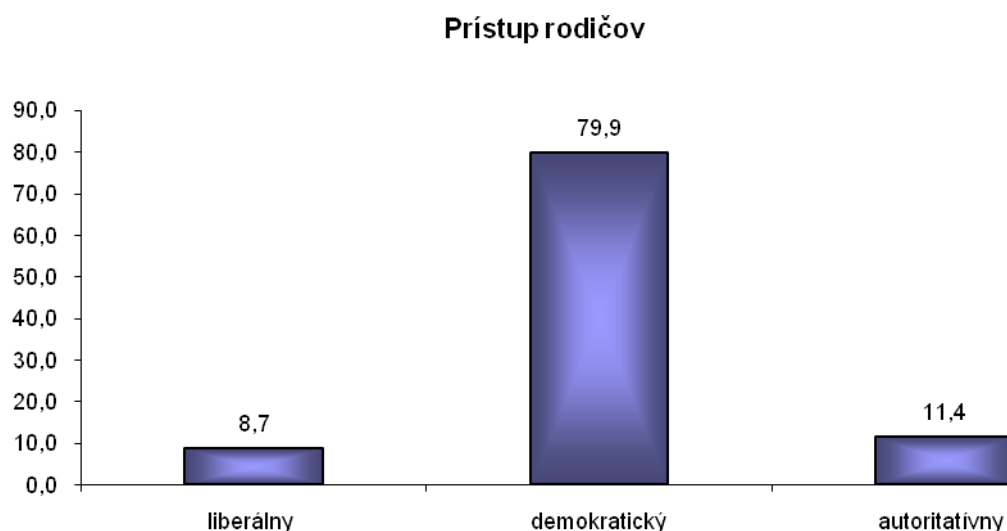
Komparácia údajov

Porovnaním získaných výsledkov s výsledkami výskumného zisťovania v roku 2007 sa zaznamenal na jednej strane pokles partnerských vzťahov v škole na strane druhej nárast direktívneho prístupu učiteľov k žiakom. Podrobné údaje uvádza tabuľka.

Prístup väčšiny učiteľov	%	
	2007	2009
partnerský	56,0	49,5
direktívny	37,8	41,3
iný prístup	6,2	9,2

4.4 Prístup rodičov

V súvislosti s analýzou celkovej atmosféry v škole sme vo výskume zisťovali aj **vzťahy v rodine a prístup rodičov**. Prevažná väčšina nami oslovených žiakov, takmer 80% (79,9%) hodnotí prístup rodičov ako **demokratický**, 8,7% ako **liberálny** a každý desiaty žiak ako **autoritatívny** (11,4%).

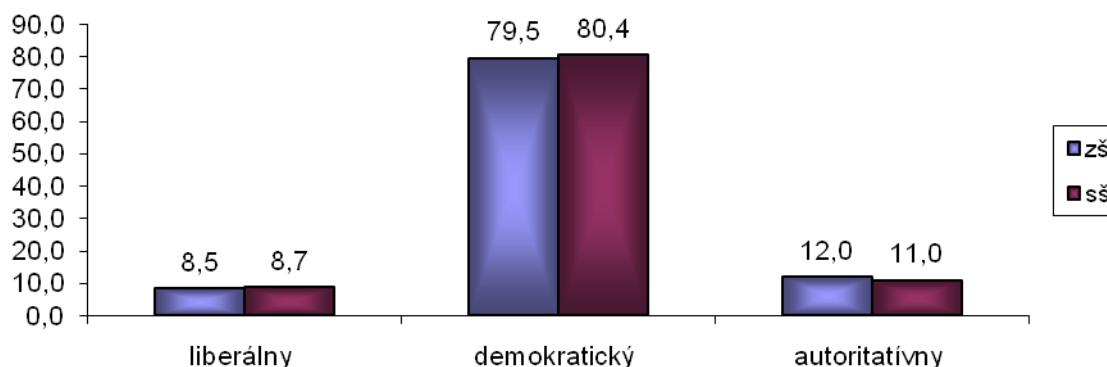

Na vzťahy v rodine a prístup rodičov k deťom vplyvajú niektoré demografické znaky. Štatisticky významné rozdiely sa potvrdili vo vzťahu **k pohlaviu a veku respondentov**. Zaujímavý sa javí fakt, že hodnotenie prístupu rodičov k nim vyznieva pozitívnejšie u nižších vekových kategóriách žiakov. Títo vo vyššej miere ako starší žiaci hodnotia prístup rodičov v rodine ako demokratický (7.ročník:86,1%, 8.ročník 83,5%). Na druhej strane sú to výrazne častejšie starší respondenti, žiaci stredných škôl, najmä však prvých a druhých ročníkov, ktorí vnímajú prístup rodičov ako autoritatívny (1.ročník 15,8%, 2.ročník 16,2%). Postoj rodičov k deťom je ovplyvnený aj pohlavím. Najväčšie rozdiely sa prejavili pri liberálnom prístupe rodičov k deťom. Oslovení chlapci ohodnotili prístup rodičov ako liberálny založený na voľnosti pri zodpovednosti za vlastné činy a správanie v 11,2%, dievčatá len v 6,2%. Je teda zrejmé, že prístup k dievčatám je výrazne viac opatrný s uvedomovaním si všetkých možných nástrah. Preto aj dievčatá výrazne viac ako chlapci poukazovali na autoritatívny prístup rodičov (dievčatá 81,6%, chlapci 78,3%), ale aj demokratický (dievčatá 12,2%, chlapci 10,5%).

Porovnaním výsledkov výskumu za oba sledované súbory, žiakov základných aj stredných škôl, sa zistilo, že žiaci ako základných tak aj stredných škôl zdôrazňujú najmä demokratický prístup rodičov (ZŠ 79,5%, SŠ 80,4%), pričom žiaci základných škôl o niečo viac prezentujú

autoritatívny prístup rodičov. Uvedený jav súvisí pravdepodobne s nižším vekom žiakov a teda aj potrebou rodičov prísnejšie pristupovať k deťom.

Prístup rodičov (porovnanie ZŠ a SŠ)

Komparácia údajov

Na základe **porovnania získaných výsledkov s výsledkami z roku 2007** zistíme, že tak ako v ostatných výskumoch predmetnej problematiky realizovaných na Ústave informácií a prognóz školstva (Prejavy násilia a intolerancie žiakov základných a stredných škôl 2007 a 2009) dochádza k poklesu demokratického prístupu rodičov k žiakom a výraznejšiemu nárastu liberálneho prístupu založenom na väčšej voľnosti mladých avšak s plnou zodpovednosťou za vlastné činy a správanie. A tak hoci stále prevláda u žiakov základných a stredných škôl presvedčenie o demokratickom prístupe rodičov, vzrastá percento tých, ktorí prístup rodičov hodnotia ako liberálny a autoritatívny. Podrobné údaje uvádza tabuľka.

Prístup rodičov	%	
	2007	2009
liberálny	5,7	8,7
demokratický	83,8	79,9
autoritatívny	10,5	11,4

4.5 Porušovanie ľudských práv v rodinnom prostredí

Tak ako sme v predchádzajúcej časti sledovali, ktoré typy ľudských práv sú porušované v školskom prostredí a v akej miere, zaujímalo nás tiež, s akými typmi porušenia práv sa stretávajú žiaci základných a stredných škôl v rodinnom prostredí. Respondenti mohli uviesť vo svojej odpovedi na otvorenú otázku, o porušenie akého práva išlo, či sa porušenie práva týkalo ich alebo nejakej inej osoby, a kým bolo toto právo porušené.

4.5.1 Typy porušenia ľudských práv

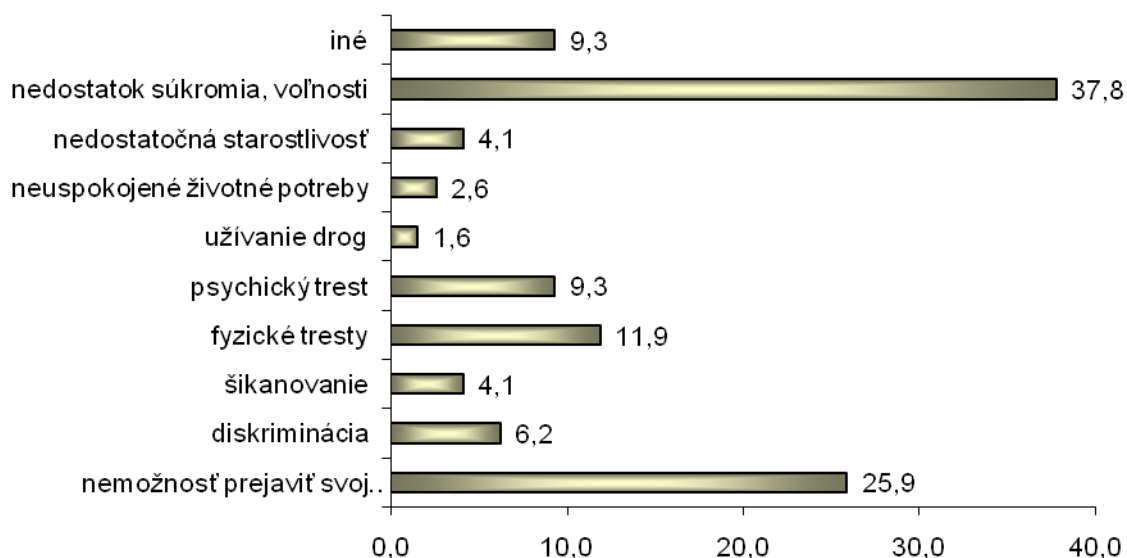
Na otázku porušenia ľudských práv v rodinnom prostredí **neodpovedalo** 25,9 % respondentov. Z tých žiakov, ktorí na otázku uviedli nejakú odpoveď sme získali 1312 odpovedí. S porušením práv v rodine sa **nestretlo** 64,7 % žiakov a 18,6 % žiakov na otázku **nevedelo odpovedať**. S porušením práv doma sa nestretli v o niečo väčšej miere dievčatá ako chlapci (dievčatá 50,6%, chlapci 47,3%), žiaci stredných škôl (SŠ 53,1%, ZŠ 44,5%) a najmä

najstarší žiaci 18 roční žiaci (53,8 %). S porušovaním práv v rodine sa výrazne menej stretávajú žiaci z malých miest a obcí (52,4% a 49,3%) a mladí žijúci v Nitrianskom kraji (54,8%) ale aj na východe Slovenska v Prešovskom a Košickom kraji (53,0% a 52,6%). V menšej miere sa s porušením práv doma nestretli žiaci z obcí nad 100 000 obyvateľov (64,4 %), žiaci Bratislavského (69,3 %) a Košického kraja (67,7 %). Možno skonštatovať, že s porušením práv doma sa nestretli vo väčšej miere tí žiaci, ktorí sú vychovávaní demokratickým spôsobom, než tí, ktorí sú vychovávaní liberálnym alebo autoritatívnym prístupom. Rozloženie konkrétnych typov porušenia práv nami oslovených žiakov základných a stredných škôl dokumentuje nasledovná tabuľka.

Typy porušenia práv v rodine	Odpovede		Percento respondentov
	N	Percent	
neviem	244	13,8%	14,0%
neodpovedal	450	25,5%	25,9%
nemožnosť prejsť svoj názor	50	2,8%	2,9%
diskriminácia	12	0,7%	0,7%
šikanovanie	8	0,5%	0,5%
fyzické tresty	23	1,3%	1,3%
psychický trest	18	1,0%	1,0%
užívanie drog	3	0,2%	0,2%
neuspokojené životné potreby	5	0,3%	0,3%
nedostatočná starostlivosť	8	0,5%	0,5%
nedostatok súkromia, voľnosti	73	4,1%	4,2%
iné	18	1,0%	1,0%
neporušujú moje práva	850	48,2%	48,9%
SPOLU	1 762	100,0%	101,4%

Z respondentov, ktorí na otázku odpovedali, sa s porušením práv v rodinnom prostredí **stretlo** 193 žiakov (10,7%) od ktorých sme získali 218 odpovedí o porušení ľudských práv. Pri porovnaní s výskytom porušenia práv v školskom prostredí, ide v rodinnom prostredí o výrazne nižší počet zaznamenaných porušení ľudských práv (974 prípadov porušení práv v škole). Na základe vyjadrení žiakov bolo zistené, že v 37,8% respondentov poukazovali na nedostatok súkromia a voľnosti, v 25,9% sa u žiakov objavovalo v rodine porušenie práva na vlastný názor. Takmer 12% (11,9%) oslovených žiakov priznalo telesné tresty a približne každý desiaty (9,3%) dokonca psychické tresty. V nižšom percentuálnom zastúpení sa vyskytovala v odpovediach respondentov diskriminácia (6,2%), šikanovanie v prostredí rodiny (4,1%), nedostatočná starostlivosť (4,1%) a neuspokojené životné potreby (2,6%) a konzumácia drog (1,6%). Rozloženie odpovedí znázorňuje nasledovný graf.

Typy porušovania ĽP v rodine

(poznámka: možnosť uviesť viacero odpovedí súčasne; N=193 respondentov, ktorí uviedli, že sa s porušením práva v rodinnom prostredí stretli)

Rozdiely v odpovediach sa potvrdili vzhľadom na demografické znaky výskumného súboru. Najčastejšie prezentovaným porušením ľudských práv v rodine je porušenie práva na **súkromie a voľnosť**. Ako vyplýva z odpovedí respondentov, žiakov základných a stredných škôl, nedostatok súkromia a voľnosti pociťujú v najväčšej miere ako porušenie práv. Na nedostatok súkromia a voľnosti poukazujú približne rovnako dievčatá ako chlapci, aj keď dievčatá o niečo viac (dievčatá 38,5%, chlapci 37,5%), žiaci základných škôl (ZŠ 39,1%, SŠ 37,1%) a najmä žiaci 8. ročníkov základnej školy (46,9%). Na základe analýzy uvedeného javu vo vzťahu k prístupu rodičov sa zistilo, že porušenie práva deklarujú výrazne častejšie žiaci žijúci v rodinách s autoritatívnym prístupom rodičov ako s demokratickým či liberálnym (46,9%, 34,7% a 31,3%). Rozdiely v odpovediach a prejavili aj vo vzťahu k bydlisku respondentov. Nedostatok súkromia a voľnosti vyjadrovali najvýraznejšie žiaci z veľkomiest, kde uvedené porušenie prezentoval viac ako každý druhý oslovený žiak (51,5%), zatiaľ čo v najmenších obciach do 2000 obyvateľov pociťovalo porušenie tohto práva len niečo viac ako 20% (21,3%). Diferenciácie sa prejavili aj vo vzťahu ku kraju. Až takmer 60% respondentov uvádzajúcich porušenie práva na slobodu a voľnosť žije v Nitrianskom kraji (59,4%).

Neumožnenie prejavu alebo akceptácie názoru, pociťujú výraznejšie dievčatá (30,8%) ako chlapci (19,3%). V menšej miere sa sťažujú na neumožnenie prejavu žiaci základných škôl, zatiaľ čo v stredných školách sú to najmä žiaci gymnázií, ktorí až v 40% (39,5%) poukazovali na porušenie práva na vlastný názor v rodine. S porušením uvedeného práva sa v rodine stretávajú najčastejšie 15 roční žiaci (44,4%) a 18 roční (33,3%), teda žiaci 9 ročníka základnej školy a 3. ročníka stredných škôl. Na mieru výskytu neumožnenia prejavu alebo akceptácie názoru v rodine významne vplýva aj typ prístupu rodičov k dieťaťu. Pri autoritatívnom prístupe rodičov uvádzali žiaci nemožnosť vyjadriť svoj názor vo väčšej miere (28,6 %) než pri demokratickom (27,4%) a najmenej pri liberálnom prístupe rodičov, kde na porušenie práva poukazovalo len 6,3% oslovených. Možno tiež skonštatovať, že rodičia s vysokoškolským vzdelaním (matka VŠ: 38,2 %) si vypočujú názor dieťaťa skôr, ako rodičia

s ukončeným nižším stupňom vzdelania (matka ZŠ: 77,8 %). Na nemožnosť vyjadriť svoj názor sa sťažujú najmä žiaci v najmenších lokalitách v obciach do 2000 obyvateľov (36,2 %) a žiaci z východu Slovenska z Košického a Prešovského kraja (37,5% a 36,7%) a najmenej, len v 12,2% respondentov žijúcich v Nitrianskom kraji.

Ďalším často uvádzaným typom porušenia práva v domácom prostredí je **fyzické trestanie** (11,9 %). Pri fyzickom trestaní ide o porušenie práv dieťaťa. Pri zázname existencie fyzických trestov medzi súrodencami, boli tieto zaradené do kategórie “šikanovanie“. Medzi fyzické tresty, s ktorými sa žiaci stretli doma u rodičov, patria nasledujúce typy trestov:

- bitka

1. za známky	4. po požití alkoholu rodičom
2. za neposlúchnutie	5. bez dôvodu
3. za prejav názoru	

- bližšie nešpecifikovaná forma násilia.

S fyzickým trestom sa o niečo viac stretli dievčatá ako chlapci (dievčatá 12,5%, chlapci 11,4%), opäť žiaci základných škôl (ZŠ 12,6%, SŠ 11,4%) a najčastejšie žiaci 9. ročníkov základnej školy (16,0%). Aj pri tomto type porušenia práva sa potvrdil významný vplyv typu prístupu rodičov k dieťaťu, kedy pri autoritatívnom prístupe rodičov uvádzali žiaci výskyt fyzického trestania vo väčšej miere (14,3%), než pri demokratickom (11,3%) a liberálnom (12,5%) prístupe rodičov. Fyzické trestanie uvádzali tiež najmä žiaci, ktorí žijú s jedným vlastným a jedným nevlastným rodičom (20,0%), ako tí, ktorí žijú s oboma vlastnými rodičmi (11,6%) alebo iba s jedným rodičom (13,0 %). Výskyt fyzického trestania v menšej miere bol zistený Banskobystrickom a Trenčianskom kraji (6,7% a 7,1%), zatiaľ čo telesné tresty v rodine uvádzal až každý štvrtý žiak žijúci v Trnavskom kraji (23,5%) a každý piaty zo Žilinského kraja (20,0%) . Fyzické tresty identifikovali ako typ porušenia práv dieťaťa aj žiaci nepoznajúci dokument Dohovor o právach dieťaťa (23,1%), žiaci poznajúci určitý dokument zaoberajúci sa ľudskými právami v menšej miere (16,2%) a žiaci poznajúci Dohovor o právach dieťaťa ani v jednom prípade.

Psychické trestanie rodičmi uviedlo 9,3% žiakov. Žiaci, ktorí priznali výskyt psychických trestov doma, písali predovšetkým o nasledujúcich situáciách vzniknutých medzi rodičmi a nimi:

- nezhody rodičov
- týranie otcom (krik, nekonkretizované)
- podceňovanie, urážky, nadávky, ignorancia, zákazy.

Situácie vyjadrili vo svojich odpovediach výrazne častejšie skúmaní chlapci ako dievčatá (chlapci 11,4%, dievčatá 7,7%), opäť žiaci základných škôl (ZŠ 10,3%, SŠ 7,6%) a najmä žiaci 7. ročníkov základnej školy a 2. ročníkov strednej školy (17,2% a 11,4%) teda mladí vo veku 13 a 16 rokov. Zaujímavá sa javí skutočnosť, že na psychické tresty poukazovali najčastejšie žiaci žijúci v úplných rodinách s oboma vlastnými rodičmi (10,2%), pričom sa nenašiel ani jeden taký, ktorí by pripustil psychické tresty v rodine doplnenej s jedným vlastným a jedným nevlastným rodičom. Možno tiež skonštatovať, že žiaci, ktorí označili prístup rodičov ako demokratický, uviedli výskyt psychického trestania v najmenej

miere (8,9 %). Psychické trestanie rodičmi bolo zistené najmä u respondentov žijúcich v malých mestách od 2 001 do 10 000 obyvateľov (14,3%) a v Trnavskom (17,6%) a Košickom kraji (15,6%) a v menšej miere u žiakov pochádzajúcich z najmenších obcí (2,1%) a z Prešovského kraja (3,4%).

Ďalším typom porušenia práva v rodinnom prostredí je **diskriminácia** (6,2%) Pri problematike diskriminácie vystupuje do popredia problém zvýhodňovania súrodenca. Na základe odpovedí žiakov boli vytvorené nasledujúce prejavy diskriminácie v domácom prostredí:

- nespravodlivé potrestanie (zvýhodňovania súrodenca)
- uprednostňovanie súrodenca (vlastný – nevlastný, vek, kúpa vecí).

Diskrimináciu pociťujú v domácom prostredí výrazne častejšie skúmané dievčatá ako chlapci (dievčatá 8,7%, chlapci 3,4%). Aj pri tomto porušení práva dominujú v našom výskumnom súbore žiaci základných škôl (ZŠ 8,0%, SŠ 4,8%) a to najmä žiaci 7. a 8. ročníkov (7.ročníkov 6,9%, 8.ročníkov 12,5%). Diskrimináciu domácom prostredí pociťujú, ako uviedli, len žiaci, ktorí žijú s oboma vlastnými rodičmi (7,5%) a v inom, nedefinovanom type rodiny (7,7%), pritom najvýraznejšie sa prejavuje pri demokratickom prístupe rodičov k deťom. Ide pravdepodobne o prejavy diskriminácie vo vzťahu k súrodencom. Na diskrimináciu sa sťažujú najmä žiaci, ktorých otec má len stredné vzdelanie bez maturity (10,8%) a matka stredné s maturitou (8,1%). Rozdiely sa prejavili aj vo vzťahu k lokalite bydliska respondentov. A tak diskrimináciu v rodine najčastejšie definovali žiaci základných a stredných škôl z najmenších obcí (12,8%) a neobjavil sa ani jeden prípad uvedenia diskriminácie v rodine u respondentov žijúcich vo veľkomestách. Diskriminácia bola podľa získaných odpovedí najvýraznejšie identifikovaná žiakmi z Banskobystrického kraja, kde na uvedené porušenia práv v rodine poukázala pätina oslovených žiakov. Naopak nevyskytla sa v odpovediach žiakov z Nitrianskeho a Žilinského kraja.

Medzi **iné porušenia práv dieťaťa** (9,3%) v domácom prostredí boli zaradené nasledujúce kategórie:

• zákazy	• porušenie práva rodičov žiakmi
1. technika	1. opitosť
2. vychádzky, výlety	2. krik
3. účes a oblečenie	3. klamstvo
	4. neposlúchnutie

- nedostatok voľného času
- prísnosť
- hádky medzi súrodencami.

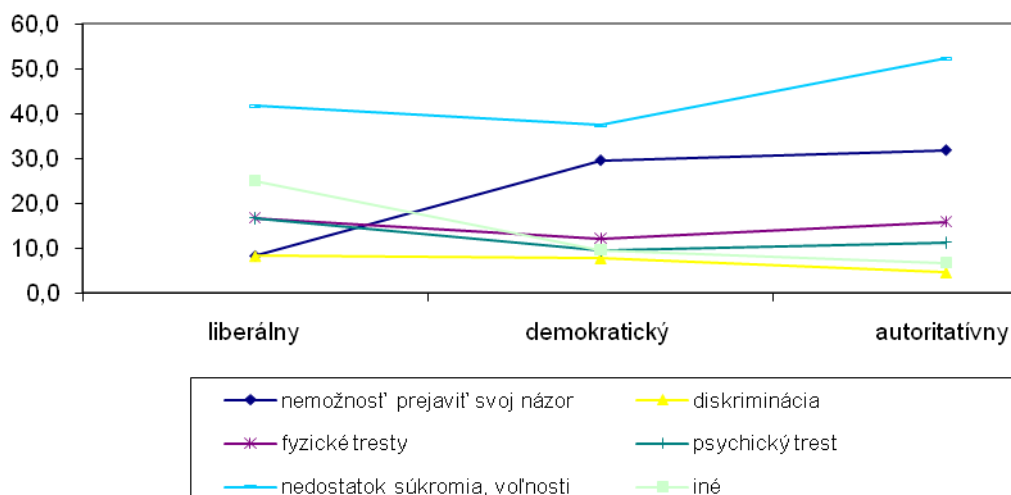
Iný typ porušenia práva uviedli o niečo viac dievčatá ako chlapci (dievčatá 9,6%, chlapci 9,1), žiaci stredných škôl (SŠ 11,4%, ZŠ 6,9%), 17 roční mladí ľudia (19,5%), teda žiaci 2. ročníka strednej školy (15,9%) ale aj žiaci 7. ročníkov základnej školy (13,8%) a žiaci z neúplných rodín žijúci iba s jedným rodičom (17,4%). Rozdiely podľa bydliska respondentov potvrdili, že iný typ porušenia uvádzali opäť najvýraznejšie respondenti z najmenších obcí (23,4%) a zo Žilinského kraja (33,3%).

Medzi porušenie práv dieťaťa v rodinnom prostredí žiaci základných a stredných škôl zahrnuli aj nasledujúce typy porušenia práv, frekvencia výskytu odpovedí je však menšia ako 5 percent. Pre nízku frekvenciu výskytu, nie sú dané kategórie štatisticky analyzované v závislosti s ďalšími premennými:

- **šikanovanie súrodencami** (4,2%)
- **nedostatočná starostlivosť** (4,2%)
- **neuspokojenie základných životných potrieb** (2,6 %) – porušenie práv dieťaťa rodičmi
- **užívanie drog** (1,6%)

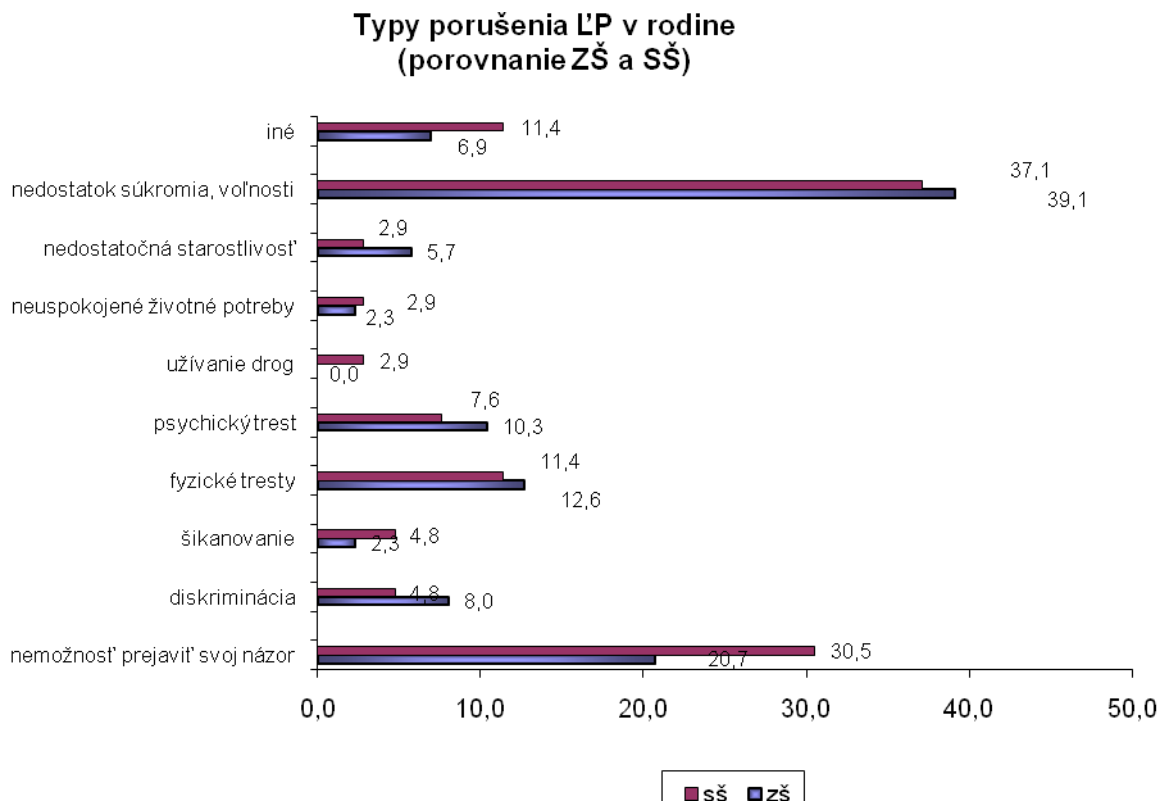
Nasledujúci graf zobrazuje prehľadne výskyt porušenia práv žiakov v rodinnom prostredí podľa typu prístupu rodičov:

**Typu porušenia LP v rodine
(podľa prístupu rodičov)**

(poznámka: uvedené sú len typy porušenia práv s početnosťou nad 5%)

Na základe **porovnania** typov porušenia práv identifikovaných žiakmi **základných a stredných škôl v rodinnom prostredí** možno konštatovať, že v rodinnom prostredí žiakov základných a stredných škôl sa vyskytujú rovnaké typy porušenia práv, avšak niektoré výraznejšie u žiakov základných škôl a niektoré u žiakov stredných škôl. Rozdiely v odpovediach podrobne zobrazuje graf.

Medzi typy porušenia práv, ktoré uviedli vo výrazne väčšej miere **žiaci základných škôl** patria: nedostatok súkromia a voľnosti (ZŠ 39,1%, SŠ 37,1%), fyzické tresty (ZŠ 12,6%, SŠ 11,4%) a psychické tresty (ZŠ 10,3%, SŠ 7,6%), diskriminácia (ZŠ 8,0%, SŠ 4,8%) a nedostatočná starostlivosť (ZŠ 5,7%, SŠ 2,9%). iné porušenia práv (ZŠ: 14,9 %, SŠ: 10,9 %) a nedostatočná starostlivosť (ZŠ: 1,6 %, SŠ: 0,5 %).

Medzi typy porušenia práv, ktoré uviedli vo výrazne väčšej miere **žiaci stredných škôl** patria: nemožnosť vyjadriť svoj názor (SŠ 30,5%, ZŠ 20,7%), iné nešpecifikované porušenie práv (SŠ 11,4%, ZŠ 6,9%), šikanovanie (SŠ 4,8%, ZŠ 2,3%), užívanie drog (SŠ 2,9%, ZŠ 0,0%) a neuspokojené životné potreby (SŠ 2,9%, ZŠ 2,3%).

5. Spolupráca rodičov a školy v oblasti ľudských práv

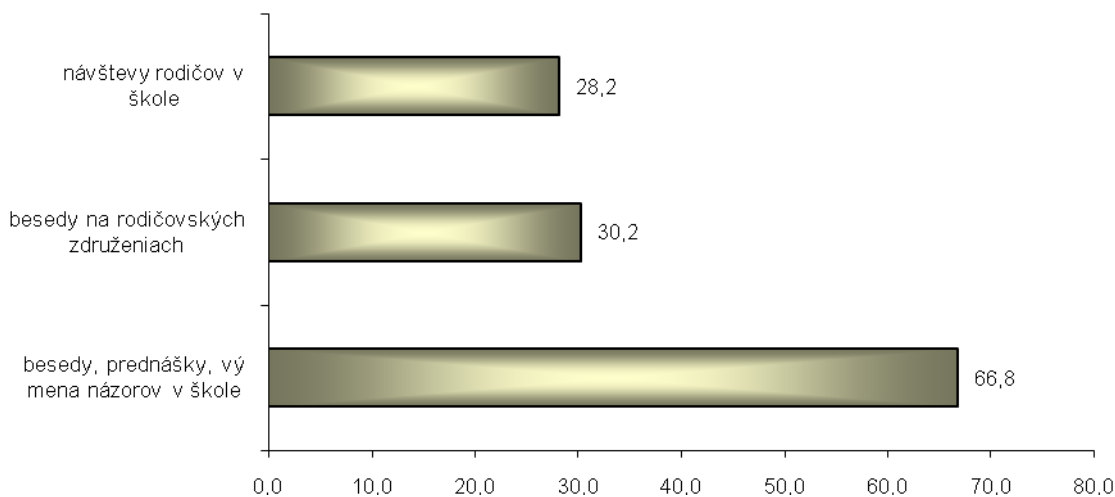
Porušovanie ľudských práv v školskom prostredí sa vyskytuje v určitej podobe takmer na každej základnej a strednej škole. Učitelia a vedenie školy zistené porušenie práv rieši, tak ako aj rodičia žiakov. V nasledujúcej časti sme sa pokúsili zmapovať spoluprácu školy a rodiny pri riešení porušenia práv dieťaťa. Zároveň nás zaujímalo, či majú žiaci záujem o spoluprácu školy a rodičov v oblasti porušovania ľudských práv a v oblasti vzdelávania k ľudským právam.

5.1 Typy spolupráce školy a rodiny

Na základe analýzy odpovedí žiakov o **existencii** spolupráce rodičov a školy v oblasti ľudských práv (N=777) sa zistilo, že najčastejším **typom spolupráce** v oblasti porušovania ľudských práv sú podľa oslovených žiakov základných a stredných škôl **besedy, prednášky a výmeny názorov** (66,8%). Približne 30% respondentov uviedlo **besedy na rodičovských**

združeníach (30,2%) a **návštevy rodičov v škole** (28,2%). Odpoveď neviem volilo 771 respondentov (43,3%) a 259 (14,5%) uviedlo, že spolupráca neexistuje

Spolupráca školy a rodičov v oblasti LP

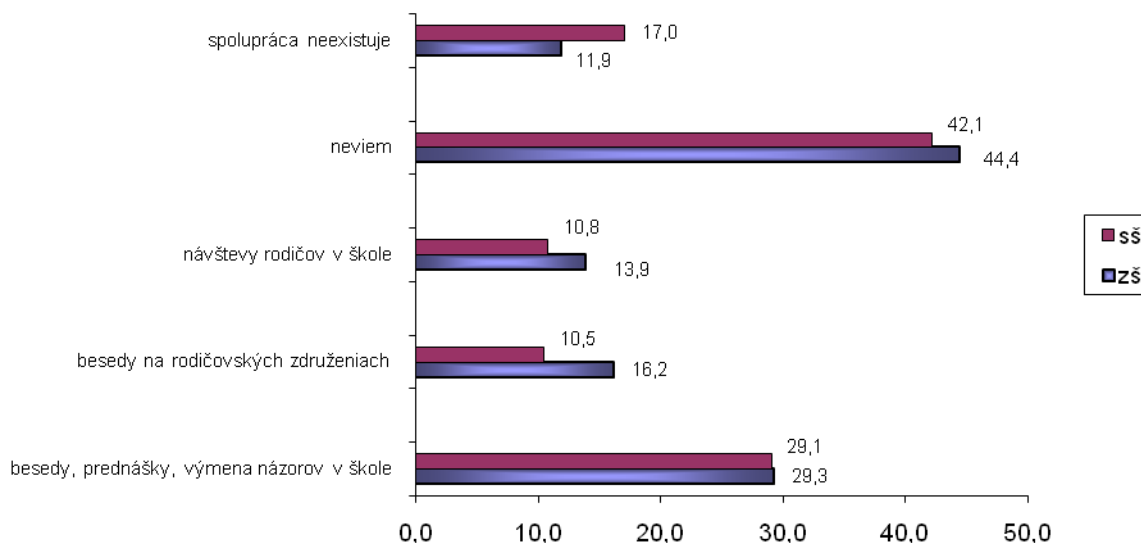

Spolupráca školy s rodičmi žiakov formou organizovaných besied, prednášok a výmen skúseností z oblasti uplatňovania ľudských práv má vo vzťahu k veku respondentov stúpajúcu tendenciu. A tak na uvedený typ spolupráce poukazovali v najvyššom zastúpení najstarší žiaci, 18 roční (34,0%), najmladší zas uvádzali najmä besedy na rodičovských združeníach (20,3%) a návštevy rodičov v škole (16,9%). Pritom takmer každý štvrtý žiak vo veku 17 rokov (23,0%) uviedol, že spolupráca školy a rodiny v oblasti ľudských práv neexistuje.

Na absenciu spolupráce poukazovali najvýraznejšie oslovení žiaci základných a stredných škôl z Košického kraja (20,2%) a z Bratislavského kraja (19,1%). Práve títo zároveň najčastejšie uvádzali návštevu rodičov v škole (16,8%). Na skutočnosť, že spolupráca školy a rodičov žiakov neexistuje poukazovali najmä respondenti z najväčších lokalít (do 100 000 obyvateľov-21,3%, nad 100 000 obyvateľov-17,6%), mladí z najmenších miest a obcí uvádzali najmä návštevy rodičov v škole (17,8% a 11,9%). Návštevy rodičov v škole ako formu spolupráce rodiny a školy prezentovalo aj 12% respondentov z veľkomiest.

Rozdiely v spolupráci rodiny a školy sa prejavili vo vzťahu k stupňu navštevovanej školy nami oslovených žiakov ZŠ a SŠ). Na základe analýzy odpovedí sa zistilo, že žiaci základných škôl častejšie ako žiaci stredných škôl uvádzajú besedy na rodičovských združeníach (ZŠ 16,2%, SŠ 10,5%) a návštevy rodičov v škole (ZŠ 13,9%, SŠ 10,8%). ako prejavy spolupráce školy s rodinou, žiaci stredných škôl zas deklarujú absenciu spolupráce (SŠ 17,0%, ZŠ 11,0%). Približne rovnaké zastúpenie v oboch súboroch mala odpoveď neviem (ZŠ 44,4%, SŠ 42,1%).

Spolupráca školy a rodičov v oblasti LP (porovnanie ZŠ a SŠ)

Záver

Predložená publikácia analyzuje výsledky reprezentatívneho výskumu uplatňovania ľudských práv v školskom a rodinnom prostredí a to z pohľadu žiakov základných a stredných škôl. Je doplnená názormi rodičov skúmaných žiakov z predmetnej problematiky zhrnutých v publikácii „Uplatňovanie ľudských práv v školskom a rodinnom prostredí z pohľadu rodičov žiakov“. Želáme si, aby publikácia podnietila odborníkov pracujúcich s mládežou tejto vekovej kategórie ako aj širokú verejnosť k skúmaniu a štúdiu názorov a postojov žiakov na problematiku ľudských práv a vzťahov v škole a rodine a k eliminácii násilia a porušovania ľudských práv.